

Ensilumesta ja kuukautisista –
Naturalismi Iida Rauman romaanissa
Seksistä ja matematiikasta

Maria Hakkarainen
Pro gradu -tutkielma
Kotimainen kirjallisuus
Humanistinen tiedekunta
Helsingin yliopisto
11/2020

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta		
Tekijä – Författare – Author Maria Hakkarainen		
Työn nimi – Arbetets titel – Title Ensilumesta ja kuukautisista. Naturalismi Iida Rauman romaanissa <i>Seksistä ja matematiikasta</i>		
Oppiaine – Läroämne – Subject kotimainen kirjallisuus		
Työn laji – Arbetets art – Level pro gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year 11/2020	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 89
<p>Tiivistelmä – Referat – Abstract</p> <p>Analysoin tutkielmassani Iida Rauman romaania <i>Seksistä ja matematiikasta</i> (2015) ja sen naturalistisia piirteitä. Tutkimuskysymykseni on se, miten naturalismi näkyy nykykirjallisuutta edustavassa romaanissa. Tarkastelen myös sitä, miten romaanissa kuvataan naturalismin avulla ihmisen ja luonnon suhdetta.</p> <p><i>Seksistä ja matematiikasta</i> kertoo Erika-nimisestä matemaatikosta, jonka matemaattiset taidot ovat poikkeukselliset. Erika tekee töitä tutkijana Saksassa, mutta joutuu palaamaan Suomeen, kun hän kokee seksuaalista väkivaltaa. Romaanissa kuvataan Erikan henkistä ja fyysistä romahdusta Suomeen palaamisen jälkeen, ja hänen lapsuuttaan ja nuoruuttaan takaumien kautta. Muita keskeisiä henkilöitä romaanissa ovat Annukka, Erikan ystävä, ja Tuovi, joka on töissä yliopiston kampuskirjastossa ja tutustuu siellä Erikaan.</p> <p>Naturalismi on Ranskasta lähtöisin oleva kirjallisuuden tyyli, jonka katsotaan alkaneen 1800-luvun lopussa. Naturalistisissa teoksissa kuvataan yhteiskunnan epäkohtia ja ihmisten arkista elämää mahdollisimman todentuntuisesti. Analysoin naturalistisia piirteitä kolmen eri näkökulman, arjen, seksuaalisuuden ja ruumiillisuuden kuvauksen kautta. Päälähteitani ovat Riikka Rossin <i>Särkyvä arki</i> (2009) ja David Baguleyn <i>Naturalist Fiction</i> (1990), joissa kuvataan naturalismin syntyä Ranskassa ja sitä, miten naturalismi näkyy eurooppalaisessa kirjallisuudessa.</p> <p>Arki on <i>Seksistä ja matematiikasta</i> -romaanissa yksitoikkoista, monotonista ja ilotonta. Henkilöhahmot kokevat ulkopuolisuuden, epäonnistumisen ja ahdistuksen tunteita, eivätkä näe tulevaisuudessa toivoa. Romaanissa keskitytään henkilökohtaisen elämän kuvaukseen, mutta toivottomuutta aiheuttavat myös ilmastonmuutoksen uhka ja ympäristökatastrofit.</p> <p>Seksuaalisuutta ja seksiä kuvataan romaanissa yksityiskohtaisesti ja peittelemättä. Seksi on romaanissa usein epämiellyttävää ja voi aiheuttaa häpeää ja tuntua kielletyltä. Henkilöhahmot kokevat häpeää esimerkiksi inhottavina pidetyistä asioista kiihottumisesta, mikä liittyy naturalistisissa usein kuvattuun inhon vetovoimaan.</p> <p>Myös ruumiillisuutta ja ruumiintoimintoja käsitellään romaanissa suorasukaisesti. Ruumiintoiminnot ja kehon muutokset aiheuttavat henkilökohtaiselle ahdistusta, koska he eivät voi kontrolloida niitä. Ruumiillisuuden kuvaus myös allegorisoituu, minkä avulla tuodaan esille laajempia viittaussuhteita ja ihmisen suhdetta luontoon.</p> <p>Naturalististen piirteiden avulla kuvataan romaanissa erityisesti biologian vaikutusta ihmisen toimintaan ja ihmistä osana luontoa. Ihmiset ajautuvat teoksessa kohti tuhoa sekä henkilökohtaisessa elämässään että koko ihmiskunnan tasolla ilmastonmuutoksen takia. Romaanissa kuvataan fyysisten sairauksien ja mielenterveysongelmien ja niistä selviämisen prosesseja naturalistisesti, eli kaunistelematta ja todentuntuun pyrkien.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Iida Rauma, Seksistä ja matematiikasta, naturalismi, realismi, arki, ruumiillisuus, seksuaalisuus, inho		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Keskustakirjasto		
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information		

Sisällysluettelo

1 Johdanto	2
1.1 Nykynaturalismin historiallinen perusta	3
1.2 Lajikäsitteestä ja naturalismista nykykirjallisuudessa.....	10
2 Häilyvä arki	14
2.1 Arki on koneellista toistoa	15
2.2 Ulkopuolisuuden tunne omassa kehossa ja elämässä.....	27
3 Hävettävä seksuaalisuus	34
3.1 Inhottava kiihottaa ja vetää puoleensa	35
3.2 Seksuaalivietti hallitsee	47
4 Inhottava ruumiillisuus	58
4.1 Kuukautiset – vuotava keho ja öljyonnettomuuden allegoria	59
4.2 Murrosikä ja sukupuolitauti – kuvottava vartalo	65
4.3 Itsemurhayritys ja pommi-isku – hajoamisen lopputulokset	72
5 Loppupäätelmät	85
Lähteet	88

1 Johdanto

Ensilumi ja kuukautiset tulivat molemmat etuajassa. (*Seksistä ja matematiikasta*, 11.)

Erika pudisti päätään. Kipu oli saanut värin, led-valon yksiulotteisen punaisen, se teki hänet inhottavan tietoiseksi sisäelinten sijainnista: kohtu, mahalaukku, suolisto, ihon alla myllertävät hallitsemattomat voimat. Hän tunsi kuvotuksen kehkeytyvän jossain syvällä. Hiutaleet iskeytyivät junan ikkunaan ja valuivat vetisinä rantuina. Uusilta asemilta pakkautui uusia ihmisiä, ne ahtautuivat junan keskikäytävälle, mutta jostain syystä kukaan ei istunut tyhjälle paikalle Erikan viereen. Hän ei tiennyt, johtuiko se hänestä vai Jehovan todistajista. (SJM, 12.)

Lida Rauman romaani *Seksistä ja matematiikasta* (Gummerus 2015, jatkossa SJM) alkaa kuvauksella päähenkilön Erikan, Berliinissä asuvan matemaatikon työmatkasta ja siitä, kuinka hänen kuukautisensa alkavat etuajassa. Ne aiheuttavat hänelle kivuliaita kramppeja ja saavat hänet tiedostamaan oman kehonsa toiminnan. Samaan aikaan berliiniläinen juna täyttyy ihmisistä, Jehovan todistajat yrittävät keskustella Erikan kanssa maailmanlopusta ja ensilumi sataa. Erika tuntee olevansa keskellä ”hallitsemattomia voimia”. Katkelmassa näkyy naturalismin luonnontieteellinen maailmankuva: ihminen on ensisijaisesti ruumiillinen, ja kehon toiminnot ohjaavat ihmisen toimintaa. Ihminen on myös osa luontoa, joka vaikuttaa ihmisiin hallitsemattomalla tavalla.

Romaanin ensimmäisen luvun otsikko on: ”Ensimmäinen osa, jossa kerrotaan pahin, mitä tapahtui Erikalle”. Kuukautisten alkamisen kuvataan sysäävän Erikan raiteiltaan, mutta pahin asia, joka hänelle tapahtuu, on seksuaalinen väkivalta. Ensimmäisessä osassa kuvataan sitä, miten Erika torjuu kollegansa Tomin treffipyynnön ja miten Tom tämän jälkeen käy hänen päälleen rappukäytävässä, kun Erika on menossa kotiin. Kun Erika yrittää päästä irti, hän putoaa rappusia alas ja loukkaantuu vakavasti. Tapahtuman seurauksena Erika traumatisoituu, joutuu lopettamaan tutkijan työnsä ja palaamaan Suomeen. Trauma saa Erikan palaamaan mielessään lapsuusmuistoihin. Hän on kotoisin syrjäiseltä paikkakunnalta, ja vanhempien lisäksi hänen lapsuudenperheeseensä kuuluu kehitysvammainen pikkusisko Emilia. Lisäksi romaanissa kuvataan Erikan isovanhempia, mummoa ja Rehtoria (isoisää), joiden kanssa hän viettää aikaa lapsuudessa ja nuoruudessa.

Muita keskeisiä henkilöitä romaanissa ovat Tuovi ja Annukka. Annukka on Erikan opiskelukaveri, Tuovi taas kirjastonhoitaja, joka tutustuu Erikaan yliopiston kampuksen kirjastossa. Myös Annukka ja Tuovi tuntevat toisensa, mikä paljastuu romaanin loppuosassa. Kaikkia henkilöitä yhdistää ajoittainen masennus, yksitoikkoinen arki ja yksinäisyys. He keskittyvät henkilökohtaisten ongelmien hoitamiseen, mutta kokevat ahdistusta myös ympäröivään todellisuuteen liittyvistä asioista, kuten ilmastonmuutoksesta. Käsittelen tässä pro gradu -työssä sitä, miten Erikan ja Tuovin arkea, ruumiillisuutta ja seksuaalisuutta kuvataan, ja miten nämä asiat ilmentävät romaanissa naturalistisia piirteitä. Käsittelen myös sitä, miten naturalismin avulla kuvataan ihmisen ja luonnon suhdetta.

1.1 Nykynaturalismin historiallinen perusta

Tämän tutkielman käsitys naturalismista pohjautuu siihen, millaista naturalismi oli kehittyessään 1800-luvun lopussa. Käsittelen tässä alaluvussa naturalismin tärkeimpiä temaattisia ja muodollisia piirteitä ja tuon lyhyesti esille sitä, miten ne näkyvät *Seksistä ja matematiikasta* -romaanissa. Kuten myöhemmissä käsittelyluvuissa 2–4 käy ilmi, kaikki naturalismin piirteet eivät välttämättä ole siirtyneet nykykirjallisuuteen sellaisinaan, mutta kuvaan silti tässä luvussa laajasti erilaisia piirteitä.

Naturalismia voidaan tarkastella sekä periodina, eli 1800-luvun lopussa alkaneena tyyliuunauksena että lajina (Rossi 2009a, 34). Lilian Furstin ja Peter N. Skrinen mukaan naturalismi ei rajoitu vain tiettyyn aikaan, vaan naturalismi näkyi esimerkiksi ranskalaisessa kirjallisuudessa pääosin 1870–1880-luvulla ja englantilaisessa ja amerikkalaisessa kirjallisuudessa vasta seuraavan vuosisadan alussa. Naturalismi ei myöskään ole ollut yhtenäinen liike, vaan se on muovautunut jatkuvasti uusien teosten myötä. (Furst & Skrine 1971, 24.) *Seksistä ja matematiikasta* -romaanin voisi tutkia monien eri näkökulmien ja tyyliuunausten kautta, ja naturalismin lisäksi siitä voisi löytää esimerkiksi maagisen realismin piirteitä. Keskityn tässä tutkielmassa kuitenkin naturalismiin.

Naturalismi on Ranskasta lähtöisin oleva tyyliuunaus, joka levisi Suomeen 1880-luvulla. Suomalaisen naturalismin synty voidaan siis ajoittaa vuosiin 1885–1895. Naturalismi perustui uudelle, länsimaiselle ihmiskuvalle, joka kytkeytyi evoluutioteoriaan ja ihmisen alkuperään. (Rossi 2009a, 9–10.) Yleensä realismin ja

naturalismin leikkauspiste sijoitetaan vuoteen 1870, jolloin Napoleonin hallinto kaatui, mutta realismi ja naturalismi ovat osittain päällekkäisiä käsitteitä (Baguley 1990, 27). Naturalismi ei ole ollut yhtenäinen tyyliuuntaus Ranskan ulkopuolella, vaan se on ollut kaikissa maissa erilaista, ja siihen ovat vaikuttaneet eri maiden kirjallisuushistoria ja kirjallisuuden perinteet (Baguley 1990, 28). Aluksi naturalismi määriteltiin vain filosofian, tieteen ja taiteen kautta, mutta ei kirjallisuuden. Naturalismilla on viitattu myös esimerkiksi 1600-luvun luonnontieteisiin ja taidekriittisiin, filosofiaan, Victor Hugon teoksiin ja Hippolyte Tainen teksteihin. Ranskassa tiettyä kirjallisuuden suuntausta alettiin kutsua naturalismiksi tunnetun naturalistisen kirjailijan ja teoreetikon Émile Zolan vaikutuksesta, vaikka hän kielsi keksineensä termin. Englannissa naturalismilla viitattiin ranskalaiseen, siveettömään realismiin. (Baguley 1990, 41–42.)

1800-luvulla ihmiskunnan syntyä alettiin tarkastella enemmän tieteellisestä kuin uskonnollisesta näkökulmasta. Émile Zolan mukaan naturalismi kuvasi elämää ”sellaisena kuin se on”. Naturalistiset kirjailijat näkivät elämän rappion kautta, ja pohtivat sitä, miten elämään vaikuttavat perimä ja ympäristö enemmän kuin yksilön omat valinnat. (Rossi 2009a, 10.) Esimerkiksi Honoré de Balzac oli yksi naturalismin keskeisimmistä kirjailijoista. Balzac halusi tukeutua teoksissaan tieteeseen, tutkia millainen vaikutus ympäristöllä on henkilöhahmon kehittymiseen ja vertailla eläinten ja ihmisten käyttäytymistä. Balzacin mukaan yhteiskunta ei sallinut luonnon olemassaoloa, vaikka se vaikutti ihmisten toimintaan. (Zola 1910, 71–72.)

Zola piti itseään naturalistisen hegemonian johtohahmona, joka liitti naturalismin kaanoniin ja arvostettuihin edeltäjiin (Baguley 1990, 13). Tosin siitä, mitkä teokset muodostavat naturalistisen kaanonin, on ollut erimielisyyttä (Baguley 1990, 31). Zolan lisäksi Gustave Flaubert ja Jules de Goncourt vaikuttivat yhdessä nuoriin kirjoittajiin ja naturalismin syntyyn (Baguley 1990, 19). Suomalainen naturalismi syntyi kuitenkin muiden kuin edellisten, Baguleyn mainitsemien ranskalaisten mallien pohjalta (Rossi 2009a, 46). Vaikka naturalismi oli lähtenyt Ranskasta, suomalaisen realismin ja naturalismin on ajateltu kehittyneen enemmän pohjoismaisten vaikutteiden, kuten tanskalaisen Georg Brandesin teosten kautta (Rossi 2009a, 37). Pirjo Vaittisen mukaan ranskalaisen naturalismin vaikutusta lievensi Suomessa venäläinen realismi, esimerkiksi Puškinin, Tolstoin ja Dostojevskin tuotanto ja englantilainen realismi (Vaittinen 1988, 33–34). Naturalismin alkuaikoina realismi- ja naturalismi-termejä käytettiin synonyymeinä, myöhemmin naturalismi on vakiintunut tarkoittamaan realismin alalajia, äärirealismia (Rossi 2009a, 48, 58).

Suomessa naturalistiseen kirjallisuuteen vaikutti esimerkiksi Darwinin *Lajien synty* -teos, jonka ruotsinnois ilmestyi vuonna 1872, sekä muut uudet luonnontieteelliset ajatukset, kuten perinnöllisyysteoriat, psykologia, evoluutioteoria, rikollisuus ja hysteriateoria (Rossi 2009a, 55). Naturalististen teosten julkaiseminen on kohdannut jokaisessa maassa omanlaistaan vastustusta. Naturalistisia teoksia vastustettiin yleensä niiden ”moraalittomuuden” tai poliittisten näkemysten takia. (Baguley 1990, 168.) Naturalistiset kirjailijat pyrkivät järkyttämään ja provosoimaan lukijoita, mikä oli yksi syy naturalismin kriittiselle vastaanotolle. Myös Suomessa naturalismia pidettiin aikanaan säädyttömänä skandaalikirjallisuutena, ja se sai huonon vastaanoton itsenäistymisen kynnyksellä olevassa valtiossa. Järkyttyneet reaktiot kohdistuivat esimerkiksi Juhani Ahon *Yksin*-teokseen. (Rossi 2009a, 11–14.) Nykyään naturalistisia piirteitä sisältävien teosten julkaisusta ei seuraa samanlaisia skandaaleja, mutta teosten voi silti ajatella sisältävän tiettyjä lukijaan vaikuttavia shokkiefektejä.

Naturalismin aiheuttamalla skandaalilla on kaksi puolta: naturalistinen teos saattoi herättää juoruilua ja kritiikkiä. Toisaalta teos on kuin ansa, joka houkuttelee ensin lukemaan miellyttävältä kuulostavaa tarinaa ja järkyttää lukijan sitten häiritsevällä sisällöllä. (Baguley 1990, 180.) Lukija harhautetaan uskomaan, että naturalistinen kuvaus kuvaa suoraan todellisuutta, mikä lisää sen todentuntua ja järkyttävyyttä (Rossi 2009a, 189). Naturalismi tasapainoili optimismin ja pessimismin välillä, sillä siihen sisältyi ajatus siitä, että yksilö on ympäristönsä tuote, mutta kirjallisuuden avulla yritettiin tästä deterministisestä ajatuksesta huolimatta muuttaa yhteiskuntaa (Rossi 2009a, 59).

Zolan ja Balzacin mukaan yhteiskunta oli kuin elävä organismi, jonka toimintaan luonnonlait vaikuttivat (Rossi 2009a, 20). Hippolyte Tainen ajatus siitä, että tasapaino on poikkeustila, vaikutti naturalismin pyrkimykseen kuvata hajoamista, eli sairauksia, rappiota ja kuolemaa. (Rossi 2009a, 21–22.) Hajoamisen kuvauksesta puhuttiin entropiana, joka tarkoitti kiihtyvää hajoamista ja liittyi naturalismin deterministiseen maailmankuvaan (Rossi 2009a, 21). Naturalismin tarkoituksena oli kuvata elämän varjopuolia, ihmisen heikkouksia ja moraalittomuutta, traagisia ihmiskohtaloita ja kärsimystä. Naturalismin harmaassa arjessa toiveet eivät toteudu ja pettymykset seuraavat toisiaan. Ihmiset elävät rappiutilassa ja kulkevat kohti tuhoa. Käsittelen hajoamisen prosesseja esimerkiksi ruumiillisuuden kohdalla luvussa 4.

Vaikka naturalistit kirjoittivat tavallisesta kansasta, he eivät kirjoittaneet kansalle (Baguley 1990, 82). Teoksissa oli yleensä tieteellinen tai sosiologinen aihe, ja niissä näkyi kiinnostus neuroottisiin ja sairaalloisiin tiloihin ja elämän kurjiin puoliin.

Naturalismi vastusti moralisointia ja porvarillisuutta, ja teokset sisälsivät usein henkistä pahoinvointia ja rikoksia tai skandaaleja. Tietyt aiheet ja henkilöhahmot, esimerkiksi marttyyriset tai hysteeriset naiset ja toimeettomat miehet, toistuivat ja asettuivat romantiikan sankarillisia henkilöhahmoja vastaan. Myös tiettyjen ammattien edustajat, kuten lääkärit, tutkijat tai kirjailijat olivat yleisiä henkilöhahmoja. Tällaiset henkilöhahmot tarkkailevat, tulkitsevat tai jopa metafiktiivisesti kommentoivat tapahtumia naturalistisissa teoksissa. (Baguley 1990, 95.) *Seksistä ja matematiikasta* -romaanissa Erika ja Tuovikin edustavat ammattiensa – matemaatikko ja biologi – puolesta luonnontieteellistä näkökulmaa.

Hajoamisen ja kurjuuden kuvaamisen lisäksi naturalistisissa teoksissa kuvataan inhoa ja inhoa herättäviä asioita. Inho on naturalismissa inhimillistä ja hyvin todellista, koska se liittyy konkreettisiin ja ruumiillisiin asioihin. Inho keskeyttää jokapäiväisen synkän tylsyyden, ja tunteiden runsas kuvaus lisää todentuntua. Vaikka lukija voi järkyttyä, hän kokee silti myös viehätystä ja nautintoa, eli inhon vetovoimaa¹. Inhon vetovoima näkyy myös naturalistisen teoksen maailmassa niin, että henkilöhahmot pyrkivät inhottavia asioita kohti, koska ne vetävät heitä puoleensa. (Rossi 2015, 10.) Zola kuvasi ensimmäisenä tätä inhon vetovoimaksi kutsuttua jännitettä kirjeessään ystävälleen Charles Huysmanille (Rossi 2015, 2). Inhon vetovoima näkyy *Seksistä ja matematiikasta* -romaanissa esimerkiksi seksuaalisuuden kuvauksen yhteydessä, palaan tähän luvussa 3.

Inholla on kolmenlaisia merkityksiä: luonnollisia, esteettisiä ja moraalisia. Inhon herättäminen liittyy todellisuuden luomisen menetelmiin. Inho herättää lukijan moraalin ja pyrkii synnyttämään kritiikkiä ympäröivää todellisuutta kohtaan. Lukija kokee tällöin moninaisia tunteita inhon vetovoimasta ja kuvotuksesta kollektiiviseen vastuullisuuteen. (Rossi 2017, 279.) Realistiset tekstit herättävät lukijoissa usein voimakkaita, negatiivisia tunteita. Naturalististen romaanien avulla pyrittiinkin hyökkäämään keskiluokkaa vastaan häiritsemällä ja uhmaamalla säädyllisyyden ja pysyvyyden arvoja. (Rossi 2009a, 7.) Inho voi siis olla naturalistisessa kirjallisuudessa keino luoda sekä todentuntua että torjuntaa ja shokkiefektejä (Rossi 2017). Inho voi myös liittyä arkisen ja ylevän tyylin vastakkainasetteluun, joka on tyypillistä naturalismille (Auerbach 1946, 547).

¹ Rossi 2015: *allure of disgust*

Negatiiviset tunteet eivät ole henkilöahmoille ja lukijalle ainoastaan epämiellyttäviä ja degeneroivia, vaan myös katartisia. Rumat ja moraalittomat tunteet voivat auttaa tunnistamaan sosiaalista epäoikeudenmukaisuutta. (Rossi 2015, 11.) Émile Zola loi *Le Roman expérimental* -teoksessaan mallin, jossa kirjailija on tapahtumien objektiivinen tarkkailija, eikä kerronnassa ole mukana tunnekokemusta, vaikka teos voikin herättää lukijassa erilaisia tunteita (Rossi 2017, 278). *Seksistä ja matematiikasta* -romaanissa tunnekokemus kuitenkin näkyy kerronnassa, koska fokalisoijina toimivat vuorotellen Erika ja Tuovi, ja kerronta suodattuu heidän ajatustensa läpi.

Toisaalta inho ei aiheuta lukijassa pelkästään torjuntaa, vaan myös uteliaisuutta ja kiinnostusta. Esimerkiksi Zolan *Nana* ja *La Terre* (1887) -romaanien vastaanotto kuvaa hyvin inhon kaksijakoisuutta ja sen vetovoimaa. Kun naturalismi syntyi Ranskassa 1800-luvun lopussa, sitä pidettiin ongelmallisena kirjallisuutena, joka keskittyi paheellisten asioiden kuvaamiseen. Kaikesta huolimatta naturalistiset romaanit kiehtoivat lukijoita. (Rossi 2015, 2.) Inhon vetovoima johtui ainakin tunteiden runsaan kuvauksen synnyttämästä nautinnosta ja siitä, miten inhon kuvaus loi vastakkainasettelua yksitoikkoisen, jokapäiväisen arjen ja inhottavien asioiden välille (Rossi 2015, 10.) Toisaalta inhon vetovoimasta on myös puhuttu sen yhteydessä, miten se on vaikuttanut kirjoittajiin itseensä: esimerkiksi Eric Auerbachin mukaan Goncourtin veljeksiä vaikutti vetävän puoleensa rumuuden ja inhottavuuden vetovoima, kun he kirjoittivat *Germinie Lacerteux*'ta (1865) (Auerbach 1946, 531). *Seksistä ja matematiikasta* -romaanissa inho ja sen vetovoima liittyvät sekä henkilöahmojen omaan kehoon ja sen toimintaan että ulkoisiin asioihin, kuten pelottaviin ja inhottaviin kokemuksiin.

Vaikka inhon syntyminen on biologinen reaktio, siihen liittyy myös kulttuurisia ja sosiaalisia merkityksiä. Inhon avulla enemmistöt voivat sulkea pois haavoittuvassa asemassa olevat ihmiset. Inhon representaatiot kirjallisuudessa paljastavat moraalisesti ongelmallisia asenteita, valtarakenteita ja syrjinnän muotoja. Inhon uudistava voima shokeeraa ja synnyttää aggressioita ja närkästystä lukijoissa. (Rossi 2017, 288–289.)

Inhon kuvaaminen kytkeytyy monin tavoin ruumiillisuuden ja seksuaalisuuden kuvaukseen. Monissa naturalistisissa teoksissa seksuaalisuus, erityisesti naisen, johtaa jollain tavalla tuhoon. Lankeavan naisen motiivi on yleinen, sillä naisen seksuaalisuutta on pidetty vaarallisempana kuin miehen. Naisten ajateltiin myös olevan lähempänä luontoa kuin miesten. 1800-luvun luonnontieteellisten käsitysten mukaan nainen oli alkukantaisempi kuin mies, hänessä oli piilevää perversiivisyyttä, hysteerisyys

oli naisten sairaus ja kuukautiset olivat tabu. Mieskirjailijat ylläpitivät naisvihamielisyyttä teoksissaan. (Baguley 1990, 102–104.) Toisaalta naturalismi saattoi pyrkiä myös naisten oikeuksien puolustamiseen, kuten esimerkiksi Minna Canth teoksillaan *Anna Liisa* (1895) ja *Työmiehen vaimo* (1885) teki. Joka tapauksessa henkilöihahmon kohtalo ja tuhoutuminen liittyivät usein hänen seksuaalisuuteensa ja kehonsa toimintaan. Naturalististen teosten henkilöihahmoja vaivaavat sairaudet saivat alkunsa samasta lähteestä, seksuaalisuudesta. Sen takia teoksissa kuvattiin usein keskiluokkaisia naisia, jotka lankesivat aviorikkomukseen, ja työväenluokkaisia naisia, jotka puolestaan ajautuivat prostituutioon. (Baguley 1990, 104–108.) Nykykirjallisuudessa seksuaalisuutta ei välttämättä kuvata lankeamisen tai prostituution kautta, mutta *Seksistä ja matematiikasta* -romaanissa seksiin liittyy silti kiellettyjä ja tuhoavia elementtejä.

Usein toistuvat naturalistiset motiivit, kuten ”moraalittomiin” suhteisiin lankeaminen, korostavat normien rikkomista ja biologian vaikutusta. Myös sukupuolitautilien motiivi on toistuva. Sukupuolitaudit eivät ole naturalistisissa teoksissa vain yksi prostituoitujen elämää kurjistavista asioista, vaan myös yhteiskunnallisen rappion symboli. (Baguley 1990, 210.) Muita toistuvia aiheita ovat mielenterveysongelmat, ruman, epämuodostuneen lapsen motiivi ja ihmispedon motiivi (Baguley 1990, 211–214). Kaikki edellä mainitut aiheet liittyvät jollain tavalla biologiaan ja luonnonlakeihin. Luonto on naturalistisissa teoksissa esteettisesti hyvä, mutta houkuttaa ihmisen pahuuteen (Baguley 1990, 216).

Seksuaalisuutta yritettiin 1800-luvulla ymmärtää passioteorian avulla, ja viettejä ja vaistoja tutkittiin fysiologisten oireiden avulla. Passion käsite tulee kreikan pathos-sanasta, joka tarkoittaa sairautta, tunnetta tai kärsimystä. Passiot liitettiin biologiassa ruumiinnesteisiin ja psykiatriassa hermostuneisuuteen ja hermojen ärtymykseen. Passioita pidettiin tyypillisinä tautien ja mielenterveysongelmien aiheuttajina. Ajan käsityksen mukaan ruumiinnesteiden piti olla tasapainossa, jotta vahingollisia passioita ei syntyisi. (Maijala 2008, 32–34.) Descuret’n *Passionerna*-teoksen (1847) mukaan passiot perustuivat eläimellisiin, yhteiskunnallisiin ja älyllisiin tarpeisiin. Eläimellisistä tarpeista kehittyneitä passioita ovat esimerkiksi ylensyönti, laiskuus ja siveettömyys. *Passionerna*-teoksessa sanotaan myös, että passiot ovat fysiologisia ja esimerkiksi kuukautiset voivat vaikuttaa niiden syntyyn. (Maijala 2008, 36.) Tunne liitettiin feminiinisyyteen ja järki maskuliinisuuteen, minkä takia naisten ajateltiin olevan suuremmissa vaarassa langeta passioihin kuin miesten. Descuret’n mukaan moraaliset uhat olivat suurempia raskauden ja kuukautisten aikana, kuin

muulloin. (Maijala 2008, 44–45.) Kuukautisista johtuvaa häpeää käsitellään myös *Seksistä ja matematiikasta* -romaanissa, kuten tämän luvun alussa kävi ilmi. Vaikka passioteoria on nykytieteen näkökulmasta vanhentunut, samat ajatukset voivat kuitenkin näkyä edelleen siinä, miten seksuaalisuutta tai tabuja käsitellään kirjallisuudessa.

Ihmisen toimintaa alettiin 1800-luvulla tarkastella degeneraation eli rappeutumiskehityksen avulla ja paheiden ajateltiin tekevän ihmisen sairaaksi. 1800-luvun loppua on kutsuttu hermostuneisuuden ja ahdistuksen ajaksi. Suurkaupunkien elämää pidettiin hermoja kiihottavana ja ahdistusta aiheuttavana. Jean-Jacques Rousseau mukaan ihmisen vieraantuneisuus luonnosta synnytti rappiota. (Maijala 2008, 39.) Darwinin kehitysoppiin sisältyi samankaltainen ajatus siitä, että ihminen ei pysty sopeutumaan moderniin elämään, vaan degeneroituu esimerkiksi huumeiden, sukupuolitautien ja teollistumisen lisäämän väsymyksen takia. Degeneraatiota pidettiin myös rikollisuuden, mielenterveysongelmien ja itsemurhien syynä. (Maijala 2008, 203–204.) Kierkegaardin mukaan epätoivo ja ahdistus kuitenkin kuuluivat elämään ja merkitsivät sitä, että eläimellisyydestä pyrittiin kohti korkeampia, esimerkiksi uskonnollisuuteen liittyviä olemassaolon muotoja (Maijala 2008, 247). Naturalistit pohtivat kuitenkin myös ruumiin ja sielun kahtiajakoa; esimerkiksi Stendhal käsitteli teoksissaan sitä, millainen suhde ruumiilla ja sielulla on toisiinsa (Zola 1910, 88). Myös *Seksistä ja matematiikasta* -romaanissa käsitellään mielen ja kehon sekä järjen ja tunteiden välistä vastakkainasettelua.

Luonnontieteellisen maailmankuvan mukaan kaikille asioille oli luonnollinen selitysmalli, ja ihmisen elämää voitiin 1800-luvulla tarkastella determinismin kautta (Maijala 2008, 252). Kristinuskon vaikutti silti edelleen paljon ihmisten ajatteluun. Uskontoon ja perisynteeihin liittyvä passioteoria oli jonkin verran ristiriidassa tieteen ja järjen kanssa (Maijala 2008, 253). Deterministisen maailmankuvan takia perisyntiajattelussa siirryttiin kuitenkin enemmän perinnöllisyysmotiivia kohti (Maijala 2008, 278). Uskonnolliset ja luonnontieteelliset selitysmallit sekoittuvat *Seksistä ja matematiikasta* -romaanissa esimerkiksi sillä tavalla, että Erikan isovanhemmat edustavat hyvin erilaisia maailmankuvia: Erikan isoäiti siteeraa usein Raamattua, mutta Erikan isoäiti taas on ateisti, joka opettaa Erikalle matematiikkaa hänen ollessaan lapsi.

Yhteiskunnallisten ongelmien, seksuaalisuuden ja ruumiillisuuden ja inhon lisäksi naturalismissa käsitellään myös arkea. Naturalismi nosti arjen kuvauksen keskiöön kuvaamalla tavallista, rutiininomaista toimintaa. Naturalistinen päähenkilö kärsii yhteiskunnallisista ja arkipäiväisistä ongelmista. (Rossi 2009a, 22–23.)

Naturalismissa kuvataan merkityksettömiä yksityiskohtia, jotka korostavat arjen harmautta, ja keskitytään yksittäisen ihmisen tunteisiin koko yhteiskunnan sijaan (Rossi 2009a, 24). Arkipäiväinen elämä sisältää yksitoikkoisuutta, hajoamista ja ajan kulun katoamista ja todellisuus on kurjuudella ja arkipäiväisyydellä kyllästetty (Baguley 1990, 93–93).

Maurice Blanchot'n mukaan arki on *niveau de la vie*, eli yksi kokemuksen taso. Arki ei ole objektiivista eikä subjektiivista, ja siksi sitä on vaikea kuvata. Arki on jäljellejäävää elämää ja ominaisuuksien poissaoloa, mutta myös läsnäoloa nykyhetkessä. (Sheringham 2006, 16–17.) Koska arki on merkityksetöntä ja huomaamatonta, eikä se sisällä tapahtumia, arki on usein naturalististen teosten henkilöihahmoille tylsistyttävää ja ikävää (Sheringham 2006, 18). Arjella voikin olla henkilöihahmojen elämässä tuhoava vaikutus, samalla tavalla kuin seksuaalisuudellakin. Arki on välitila, joka koetaan vain tietoisuuden rajakohdissa. Arjen tuhoavuuteen vaikuttaa myös arjen paradoksi, eli se että arki ympäröi kaikkea, mutta sinne ei voi mennä. (Sheringham 2006, 21.)

Teollistuminen ja kaupungistuminen vaikuttivat naturalismin syntyyn ja siihen, että arjen rutiineista tuli keinotekoisia ja ikävystyttäviä (Sheringham 2006, 26). Arkipäivä on kuitenkin ihmisyyden perusta, ja Maurice Blanchot'n mukaan arki ei ole muuttumatonta tai tuomittu ikuisesti olemaan harmaata ja toisteista, vaan se on altis muutokselle (Sheringham 2006, 134–137). Arkipäivä on keskinkertaisuuden, siirtymisen ja muutoksen tila, ja arkea määrittää pikemmin muutos kuin pysyvyys (Sheringham 2006, 141). Käsittelen arkea ja sen muuntuvaa luonnetta tarkemmin luvussa 2.

1.2 Lajikäsityksestä ja naturalismista nykykirjallisuudessa

Naturalismia on tutkittu eniten 1800-luvun lopun kirjallisuuteen liittyen. Käytän tässä tutkielmassa päälähteinäni David Baguleyn teosta *Naturalist Fiction* (1990) ja Riikka Rossin teosta *Särkyvä arki – naturalismin juuret suomalaisessa kirjallisuudessa* (2009). Suomessa naturalismia on tutkinut Rossin lisäksi esimerkiksi Minna Maijala, jonka väitöskirja *Passion vallassa* (2008) on myös keskeinen lähde.

Iida Rauma (s. 1984) on kirjoittanut kaksi romaania, *Katoamisten kirjan* (Gummerus 2011) ja *Seksistä ja matematiikasta* (Gummerus 2015), joista jälkimmäinen voitti Kalevi Jäntin palkinnon ja Tulenkantaja-palkinnon. Hanna Samola on kirjoittanut

Seksistä ja matematiikasta -romaanista ekokritiikin näkökulmasta teoksessa *Nordic Narratives of Nature and the Environment* (toim. Hennig, Johansson, Degerman 2018). Muuta tutkimusta romaanista ei ole vielä ilmestynyt.

Kuten edellisessä alaluvussa toin esille, käsittelen naturalismia lajina ja tiettyihin teksteihin perustuva mallina. Naturalismia lajina voi hahmottaa Wittgensteinin perheyhtäläisyyden käsitteen avulla. Fowler käyttää perheyhtäläisyyden käsitettä lajiteorian muodostamisessa. Fowlerin mukaan laji määritellään kaltaisuuden, ei samanlaisuuden perusteella. Lajit muuttuvat jatkuvasti, mutta niitä voidaan määritellä repertoarin avulla, eli liittämällä tiettyyn lajiin tietynlaisia piirteitä, joista osa sopii aina yksittäiseen lajin edustajaan. (Fowler 1982, 38.) Lajin ja teoksen suhde on siis arkkitekstuaalinen, ja jokaiseen lajiin voi kuulua erilaisia alalajeja (Genette 1979, 64). Lajiin sisältyy myös lajimuisti, joka tarkoittaa sitä, että lajit muuntuvat ja kommentoivat edeltäviä, samaan lajiin kuuluvia tekstejä (Genette 1979, 78). Analysoin naturalismia *Seksistä ja matematiikasta* -romaanissa repertoariin kuuluvien piirteiden avulla. Teokseen liittyvä naturalistinen repertoari koostuu arjen, ruumiillisuuden ja seksuaalisuuden kuvaukseen liittyvistä piirteistä, kuten esimerkiksi yksitoikkoisen ja tylsistyttävän arjen kuvauksesta.

Myös Baguleyn mukaan kirjallisuushistoria on tietoisuutta tekstien välisistä suhteista. Kirjallisuudentutkijoiden löytämä yhtenäisyys perustuu heidän luomiinsa malleihin, eikä synnynnäiseen, objektiiviseen historiaan. (Baguley 1990, 15.) Zolan mukaan naturalismi ei ole oppisuunta tai yksittäisen kirjoittajan työn tulosta, vaan ennen kaikkea kokeellisen metodin toteuttamista (Baguley 1990, 45). Naturalismin voi nykykirjallisuuden kohdalla ymmärtää laajemminkin, eikä vain kokeellisen metodin noudattamisen pohjalta. Se onko *Seksistä ja matematiikasta* -romaanissa kokeellista asetelmaa, on kuitenkin kiinnostava kysymys, johon palaan seuraavissa luvuissa.

Romaani on Zolan teoriassa erityisasemassa, sillä se on sekä kaikkien lajien vastainen että kaikki lajit sisältävä muoto (Baguley 1990, 66). Lajin määritteleminen on hankalaa, koska kun yrittää määritellä tekstin teoreettisia rajoitteita, teksti usein ylittää ne, eikä sovi täysin rajoitteiden sisäpuolelle (Baguley 1990, 70). Lajin määritteleminen synnyttää illuusion siitä, että on olemassa joitain pysyviä kirjallisuuden muotoja. Lajia ei pitäisikään ajatella vain historiallisesta näkökulmasta, vaan nähdä se muutoksen alaisena. Bahtinin mukaan lajin sisältämät piirteet säilyvät siinä, koska laji uudistuu jatkuvasti ja laji on aina sekä vanha että uusi samaan aikaan. (Baguley 1990, 71–72.) Yksittäiset tekstit ilmentävät lajiin kuuluvia piirteitä, vaikka mikään teksti ei

koostu täysin samanlaisista piirteistä kuin muut samaan lajiin kuuluvat tekstit. Kaanoniin kuuluvat tekstit määrittelevät lajimallin ja lajin perustan, mutta hyväksyvät myös uusia piirteitä. (Baguley 1990, 73–74.) Myös Zolan mukaan naturalistiset kirjailijat rikkoivat ja laajensivat romaanin mallia, ja romaanista tuli laji, joka sulautti itseensä kaikki muut lajit (Zola 1910, 245, 334).

Toisaalta naturalismin määrittely oli hankalaa siksi, ettei se ollut vain tiettyjen tekstien muodostama joukko, vaan metodi (Baguley 1990, 66). Furst ja Skrine jatkoivat Zolan ajatusta sanomalla, että kirjallisuutta ei pitäisi luokitella naturalistiseksi vain sen aiheen kautta, vaan teoksen täytyisi noudattaa myös naturalistista menetelmää (Furst & Skrine 1971, 42–43). Naturalismin määrittelyn tekee vaikeaksi kaksi eri teoreettista suuntausta: lajin voi hajauttaa teksteiksi tai tekstit voi hajauttaa lajeiksi (Baguley 1990, 64). Tämän tutkielman lajikäsitys perustuu tekstien avulla määriteltyyn lajiin, ja tärkeimpien tekstien pohjalta koostettuun naturalismin repertoaariin. Voi kuitenkin ajatella, että nykykirjallisuudessa näkyvä naturalismi uudistaa lajia ja tuo siihen uusia näkökulmia.

Suomalaisen naturalismin perusta on 1800-luvun lopun kirjallisuudessa, mutta naturalismi näkyy nykykirjallisuudessa edelleen. Riikka Rossi on käsitellyt nykynaturalismin kontekstia Juha Seppälän *Paholaisen haarukan* (2008) ja Sofi Oksasen *Puhdistuksen* (2008) kautta Kritiikki-lehden artikkelissa vuonna 2009 (nro 1). Rossi tuo artikkelissa esille, että vaikka postmodernistisessä kirjallisuudessa käytetään erilaisia kerronnan keinoja kuin realismissa, nykykirjallisuudesta voi silti löytää samoja todentunnon piirteitä kuin 1800-luvun kirjallisuudesta. Esimerkiksi Seppälän intertekstuaalinen ja monitahoinen teos pyrkii jäljittelemään sitä todellisuutta, jossa 2000-luvulla eletään. (Rossi 2009b, 9.)

Toisaalta nykykirjallisuudessa voi myös nähdä hyvin samanlaisia elementtejä kuin alkuperäisissä naturalismissa. Seppälän romaanissa kuvataan harmaata arkea, rappiota ja hajoamista, ja teoksen henkilöhahmot ovat alistuvia, turhautuneita ja toivottomia (Rossi 2009b, 10). Oksasen *Puhdistuksessa* taas on shokkiefektejä, ja kerronnassa on melodraaman piirteitä (Rossi 2009b, 13). Seppälän mukaan nykyaika onkin sekatyöliien ja murroksen aikaa (Rossi 2009b, 14). Milla Peltosen mukaan jälkirealismissa kuvataan ihmisiä kaotisen maailman keskellä, mikä vaikuttaa myös kerrontaan ja siihen, että siitä voi esimerkiksi puuttua tietty kiinteä tarkastelupiste (Peltonen 2008, 5). Myös Peltosen väitöskirjassaan tutkimissa Hannu Salaman teoksissa

on pyritty rikkomaan todellisuuden jäljittelyn tapoja ja romaanin muotoa (Peltola 2008, 8).

Seksistä ja matematiikasta -romaanin ilmentää naturalistisia piirteitä, vaikka ei olekaan puhtaasti naturalistinen. Teos ylittää naturalismin määritelmälliset rajat esimerkiksi maagisen realismin elementeillä, sillä romaanissa kuvataan kummituksia ja yliluonnollisia kokemuksia. Lisäksi romaanin kerronnassa on variaatioita: suurimmaksi osaksi fokalisoijina toimivat päähenkilöt Erika tai Tuovi, mutta romaanin kolmannesta osasta lähtien kerronta muuttuu välillä esseemäiseksi, eikä siinä ole fokalisoijaa. Ekstradiegeettinen kertoja pohtii ja selostaa tapahtumia henkilöhahmojen ajatusten ulkopuolelta, ja vuorottelee Erikan ja Tuovin ajatuksia kuvaavan kerronnan kanssa. Kertojääni tarkkailee tapahtumia henkilöhahmojen ajatusten ulkopuolelta ja tekee romaanin maailmasta havaintoja kuin tutkimusta tekevä luonnontieteilijä, tai vaihtoehtoisesti kuin jokin jumalaa muistuttava korkeampi voima. Nykynaturalismin tutkimuksen perustana voi siis pitää sitä, että naturalismi sekoittuu nykykirjallisuudessa muihin tyylilajeihin. Seuraavissa luvuissa tarkastelen sitä, millaisia naturalistisia piirteitä arjen, seksuaalisuuden ja ruumiillisuuden kuvauksesta voi erottaa.

2 Häilyvä arki

Tässä luvussa käsittelen sitä, millaisessa roolissa arjen kuvaus on *Seksistä ja matematiikasta* -romaanissa. Arki on romaanissa harmaata arkea, eli yksitoikkoista, ikävää ja rutiininomaista. Henkilöhahmot kulkevat päivästä toiseen uupuneina ja tylsistyneinä ja kärsivät sairauksista ja mielenterveysongelmista. He kokevat, että mikään elämässä ei muutu, mikä koskee sekä henkilökohtaisia ihmissuhteita että esimerkiksi ilmastonmuutoksen torjumista. Asioita tapahtuu henkilöhahmojen tahdosta riippumatta. Toisaalta arjen rutiinit voivat luoda romaanin maailmassa turvallisen tilan ahdistavien asioiden keskelle.

Naturalismissa arjen ja tavallisten ihmisten jokapäiväisten ongelmien kuvaus on nostettu keskiöön (Rossi 2009a, 22–23). 1800-luvun naturalistit uskoivat, että arjen yksityiskohtaisella tutkimuksella voitaisiin saavuttaa tieteellisiä edistysaskeleita, koska yhteiskunnalliset ongelmat näkyivät erityisesti alempiin luokkiin kuuluvien ihmisten arjessa. Arjesta ja jokapäiväisestä elämästä (*la vie quotidienne*) tuli naturalismissa toistuva motiivi. (Rossi 2009a, 117.)

Arki on käsite, jota on vaikea määritellä yksiselitteisesti. 1800-luvun lopun naturalismissa harmaa arki muodosti kontrastin romantiikan idyllille (Rossi 2009a, 120). Arjen kuvauksella luotiin todentuntua näennäisesti merkityksettömien yksityiskohtien kautta, mutta arki yhdistyi myös henkilöhahmojen hajoamiseen ja tuhoutumiseen (Rossi 2009a, 117). Esimerkiksi työläiskuvauksiin keskittyvissä teoksissa arki saattoi olla raadollista ja kuluttavaa, kuten Canthin *Työmiehen vaimo* -näytelmässä (1885). Auerbach ja Bahtin ovat käsittäneet arjen kuvauksen ja realismin osittain samaa tarkoittaviksi käsitteiksi (Rossi 2009a, 118). Arjen voi ajatella olevan naturalismin kronotooppi, joka jäsentää tarinan maailman todellisuutta ja teoksen kerrontaa (Rossi 2009a, 141, 143). Myös Blanchot'n mukaan arki ei ole vain rutiininomaisten tapahtumien toistumista, vaan yksi ihmiselämän tasoista, jossa kuljetaan erilaisten tapahtumien läpi (Sheringham 2006, 21).

Naturalististen teosten aikakäsityksen voi jakaa historialliseen, jokapäiväiseen ja banaaliin sekä biologiseen aikaan (Rossi 2009a, 144). Rutiininomainen aika liittyy näistä jokapäiväiseen ja biologiseen aikaan, eli luonnon lainalaisuuksiin ja elämään syntymästä kuolemaan. *Seksistä ja matematiikasta* -romaanissa arjen merkitys

ei niinkään ole yhteiskunnallisten ongelmien esiintuominen, vaan henkilöhahmojen henkilökohtaisten vaikeuksien kuvaaminen. Arki tekee näkyväksi sen, että ihminen voi toimia hyvin rutiininomaisesti ja monotonisesti, kuin muistuttaisi konetta, mikä voi olla henkilöhahmojen ajatuksissa sekä ahdistavaa että helpottavaa.

2.1 Arki on koneellista toistoa

Käsittelen tässä alaluvussa Erikan lapsuutta ja nuoruutta, joiden kuvauksessa harmaa arki on suuressa roolissa. Naturalismin arkea voi kutsua harmaaksi, koska arki on yksitoikkoista ja täynnä pettymyksiä. Zolan määritelmän mukaan naturalismi keskittyy arkeen, tavallisuuteen ja keskinkertaisuuteen. (Rossi 2009a, 116–117.) Naturalistinen päähenkilö kärsii arkipäiväisistä ongelmista ja hänen elämänsä keskittyy tavalliseen, rituaaliseen toimintaan (Rossi 2009a, 23).

Erikan elämä on harmaan arjen värittämää lapsuudesta lähtien. Erikan lapsuutta kuvataan romaanin toisessa osassa, jossa on takaumia menneisyydestä. Edellisessä osassa kuvataan sitä, miten Erika joutuu sairaalaan raiskauksen takia, ja vaikea kokemus palauttaa hänen mieleensä lapsuusmuistoja, jotka ovat pääosin negatiivisia:

Vaikka Erikaa ei haitannut nukkua valot päällä, Emilian pelko tarttui. Iltaisin hän katseli lastenhuoneen ikkunasta pihalle, missä talven lehdettömät omenapuut, keinutanko ja kuusien varjot pilkkoivat hankea. Kauempana naapurin rintamamiestalojen synkät siluetit.

Erika haistoi ikävän hajun, kuin jotain kosteaa ja lahoavaa. Hajun, jota voi tavata vanhoissa maakellareissa tai tienvarressa lähellä liiskaantuneen eläimen raatoa. Häntä kuvotti. (SJM, 42.)

Se oli inhottavaa, tuntui kuin koko ajanjakso olisi tihkunut märkiä toppahousuja, koirien holtitonta haukkua ja öitä, jolloin Emilia nyyhkytti tyynyliinansa kosteaksi, eikä Erikan auttanut kuin lohduttaa. Joka suunnasta häntä ahdistivat lastenhuoneen värit, miten ne olivatkin osanneet valita jotain niin rumaa, hän ajatteli. (SJM, 46.)

Erikan elämä tuntuu jo hänen lapsuudessaan ankealta. Erikan pikkusisko Emilia pelkää koirapojaksi nimeämäänsä kummitusta, jonka läsnäolon hän aistii outoina näkyinä,

varjoina ja hajuna. Erika yrittää suhtautua asiaan rationaalisesti ja kieltää yliluonnollisen olemassaolon, mutta hänen on vaikea unohtaa Emilian pelkoa kokonaan, sillä he nukkuvat samassa huoneessa. Myös lapsuuden miljöö on epämiellyttävä: ympäristöä kuvaillaan synkäksi ja rumaksi, ulkona on vain lehdettämiä puita ja lapsuudenkodin ympäristössä tuntuu vallitsevan ikuinen syksy tai talvi.

Arki on tilana abstrakti käsite, joka tulee Bahtinin mukaan näkyväksi paikassa, minkä takia miljöökuvaus on naturalismissa tärkeää (Rossi 2009a, 145–146). Paikka ei ole naturalismissa vain konkreettinen sijainti, vaan siellä näkyy siellä olijoiden toiminnan vaikutus, kuten edellisessä katkelmassa Erikan vanhempien valinnat sisustuksen suhteen. Miljöön kuvauksen avulla kuvataan myös henkilöhahmojen tunteita. Lapsuudenkoti ja sen ympäristö herättää Erikassa myöhemminkin, aikuisena ahdistavia muistoja ja inhoa, mikä ei liity vain paikkaan sinänsä, vaan lapsuudessa tapahtuneisiin asioihin ja ulkopuolisuuden tunteeseen.

Erikan tuntemuksiin ja ajatuksiin keskittyvässä kerronnassa toistuvat sanat *inho* ja *inhottava*. Erika kokee hyvin voimakkaita, negatiivisia tunteita perhettään ja kotiaan kohtaan, tarkastelee niitä ikään kuin ulkopuolelta ja kokee vanhempiensa tekemät valinnat usein vääriksi. Esimerkiksi lastenhuoneen sisustus ja rumat värit ahdistavat häntä. Kotona leijaileva haju ”kuvottaa” Erikaa, koska se muistuttaa kuolleen eläimen hajua, mutta pahoinvointia aiheuttava tunne voi syntyä myös siitä, että Erika ylenkatsoo yliluonnollisiin asioihin uskomista, eikä haluaisi tällaisten uskomusten koskettavan itseään.

Inhon ja inhottavien asioiden kuvaamisella on tekstissä monenlaisia tehtäviä. Se liittyy sekä todentunnun luomiseen että inhon herättämiseen lukijassa: lukija voi kokea moninaisia tunteita inhon vetovoimasta kuvotukseen. (Rossi 2017, 279–280.) Katkelmassa, jossa kuvataan Erikan lapsuutta ja ahdistavia öitä samassa huoneessa pikkusiskon Emilian kanssa, Erika ajattelee ajanjakson olleen *inhottava*. Erilaisten aistihavaintojen kautta kuvataan sitä, miten Erika sekä kuulee, tuntee että näkee asioita, jotka ärsyttävät ja ahdistavat häntä. Aistihavaintojen ja inhottavien asioiden kuvaamista käytetään siis ensisijaisesti todellisuuden luomisen keinona, mutta sen voi myös ajatella vaikuttavan lukijan emootioihin.

Erikan ajatuksissa toistuvat myös kosteisiin ja märkiin esineisiin ja asioihin liittyvät sanat. ”Koko ajanjakso” eli lapsuus tuntuu hänestä ”tihkuvan”, mikä saa Erikan elämän ja arjen kuulostamaan elävältä organismilta. Arki on täynnä inhottavia tilanteita, joiden epämiellyttävyys johtuu paljolti siitä, että ne muistuttavat Erikaa

sellaisista asioista, joita hän ei haluaisi ajatella, kuten koirapojasta. Koirapoika on kummitusmainen hahmo, jonka läsnäolon Erika on tuntenut aika ajoin lapsuudestaan asti. Kosteus, märkyys ja tihkuminen ovat luonnossa usein osa hajoamisprosessia, ja niiden avulla kuvataan romaanissa sitä, miten epävakaa elämä Erikasta tuntuu. Hajoaminen liittyy naturalistisissa teoksissa niiden deterministiseen maailmankuvaan, eli elämään, jossa arki on harmaata, toiveet eivät toteudu ja pettymykset seuraavat toisiaan (Rossi 2009a, 21). Ihmisellä itsellään ei ole vaikutusmahdollisuuksia kohtalonsa suhteen. Luonnossa tapahtuvat hajoamisprosessit ovat siis yhtä väistämättömiä kuin Erikan ajautuminen kohti fyysisiä sairauksia, mielenterveysongelmia ja itsemurhayritystä. Yleensä hajoaminen tarkoittaaakin naturalismissa käytännössä juuri sairauksia ja kuolemaa (Rossi 2009a, 21). Hajoaminen tulee romaanissa myöhemmin esille erityisesti ruumiillisuuden kuvauksen yhteydessä.

Arkea voi pitää naturalismin kronotooppina, tilana jossa aika ja paikka tihenevät ja liittyvät yhteen (Rossi 2009a, 143). Lapsuudenkodin kuvataan olevan Erikalle ensimmäinen paikka, jossa hän on kokenut elämänsä olevan ahdistavaa ja masentavaa. Aikuisuudessa samankaltainen arki jatkuu erityisesti sen jälkeen, kun Erika joutuu palaamaan Saksasta Suomeen. Seksuaalinen väkivalta ja portaita alas putoaminen syöksevät hänet lapsuuteen ja hankalien muistojen keskelle. Arjen ahdistava tunnelma on siis Erikan elämässä toistuva elementti, ja epämiellyttävä merkityksettömyyden tunne odottaa häntä rutiininomaisten ja järjestelmällisten arkipäivien alla. Samalla kun Erika liikkuu konkreettisesti paikasta toiseen, ulkomailta kotimaahan ja Helsingistä takaisin lapsuudenkotiinsa, hän siirtyy järjestyksessä olevasta elämästään ahdistaviin muistoihin ja epämääräiseltä tuntuvaan arkeen.

Romaanin toisessa osassa kuvataan sitä, miten Erikan arki on pääosin yksitoikkoista, ja jatkuu sellaisena silloinkin, kun Erika menee kouluun:

Erika oli kuvitellut kai Rehtorin puheiden perusteella, että koulussa hän saisi loistaa sydämensä kyllyydestä. Todellisuus oli pettymys. (SJM, 43.)

Välitunneilla hän nojasi koulun seinään ja osallistui muiden leikkeihin vain jos joku, tavallisesti naapurin ex-kaninomistajatyttö, pyysi. Hänen joulutodistuksensa oli täynnä käsinkirjoitettuja huomautuksia tarkkaamattomuudesta ja innon puutteesta, ja Rehtori ja äiti riitelivät, pitäisikö Erika siirtää pois luokalta. (SJM, 44.)

Koulussa Erika tylsistyy, koska hän on paljon älykkäämpi kuin luokkatoverinsa, eikä jaksaisi keskittyä alkeellisilta tuntuviin tehtäviin. Naturalistinen arki on usein täynnä pettymyksiä, mikä pätee myös Erikan elämään. Hänen lapsuudessa kokemansa yksinäisyyden kautta ei kuitenkaan niinkään kuvata yhteiskunnallisia ongelmia, vaan enemmän Erikan ulkopuolisuutta ja erilaisuutta. Erikan kuvataan olevan älykkäämpi kuin muut ja olevan tietoinen siitä, minkä takia Erika ajattelee myös olevansa ikätoveriensa yläpuolella, vaikka kaipaakin ystäviä. Erikan sosiaalinen kömpelyys tulee esille viimeistään kouluiässä. Hänelläkin on synnynnäisiä vaikeuksia sopeutua normeihin, kuten pikkusiskolla Emilialla, vaikka Erikaa ei ole diagnosoitu kehitysvammaiseksi. Emilian älykkyydestä ollaan kiinnostuneita, kun hänelle tehdään testejä kehitysvammaisuuteen liittyen, mikä saa Erikan kateelliseksi: ”Miksei kukaan halunnut mitata hänen älykkyyttään? Erika ajatteli. Miksi äiti ja isä eivät olleet ikinä kiinnostuneita hänestä?” (SJM, 67.) Erikaa leimaa poikkeuksellisen korkea älykkyys ja Emiliataas kehitysvammaisuudesta johtuva normaalin alapuolelle sijoittuva älykkyys.

Kehitysvammaisiin on aiemmin kohdistunut toiseuttamista, ja ”vähä-älyisyyttä” on pidetty jopa elämellisyteen liittyvänä piirteenä, kuten romaanin kertojajäänikin myöhemmin pohtii (SJM, 379). Erikan ja Emilian voi siis molempien ajatella asettuvan normaalina pidetystä älykkyydestä sivuun – Emilian normaalina alapuolelle ja Erikan taas yläpuolelle. Romaanissa kuvataan siis eristyneisyyden ja sivullisuuden kokemuksia sekä Erika ja Emilian että muiden henkilöihahmojen kautta. Yksinäisyyden voi liittää naturalismin kurjuuden kuvaukseen, mutta myös modernismiin ja yksilön kokemuksiin keskittyvään nykykirjallisuuteen.

Erikan pettymysten täyteinen arki jatkuu monotonisena ja tymeänä, vaikka vuodet kuluvat. Monotonisuutta kuvataan erityisesti matematiikkaan liittyvien asioiden yhteydessä:

Jokainen päivä, viikko, kuukausi ja vuosi edellisen kertausta. Lumi satoi. Matematiikanopettaja ärsyntyi, kun Erika kyseli kummallisia. (SJM, 63.)

Hän odotti kutsua kansainvälisten matematiikkaolympialaisten Suomen joukkueen karsintoihin, mutta kirjettä ei kuulunut, ja lopulta Erika päätti, että jonkun koirista oli täytynyt syödä se. Niillä oli tapana tehdä sellaista. Koulussa hän sai kaikki lukuainestipendit muttei yhtään ystävää. (Cantor kuoli hylättynä ja unohdettuna, Erika muisti.) (SJM, 65.)

Vaikka Erika etenee koulusta toiseen, arki toistuu jatkuvasti samanlaisena. Yksitoikkoisuus kuvaa sitä, miten vähän Erikalla on hallintaa omaan elämäänsä: hän voi yrittää kyseenalaistaa joitakin asioita kysymällä matematiikanopettajalta vastauksia perustaviin, käsitteiden määrittelyyn liittyviin ongelmiin, mutta mikään ei silti Erikasta tunnu muuttuvan. Erikan matemaattisia pyrkimyksiä hankaloittaa kotona vallitseva sekava tunnelma, kun perheen lukuisat koirat haittaavat Erikan keskittymistä. Naturalismi kuvaa luontoa ja ihmistä osana sitä (Rossi 2009a, 123). Se, että Erika ajattelee koiran syöneen hänelle osoitetun kutsukirjeen matematiikkaolympialaisiin, kuvaa rationaalisuuden ja elämellisyuden välistä vastakkainasettelua. Koirat ja lumisade, jotka molemmat ovat osa luontoa, häiritsevät rationaalista Erikaa, joka haluaisi keskittyä matematiikkaan ja unohtaa luontoon, eläimiin ja omaan ruumiillisuuteensa² liittyvät asiat.

Yksitoikkoisuuden kuvataan jatkuvan silloinkin, kun Erika pääsee opiskelemaan matematiikkaa yliopistoon ja muuttaa lapsuudenkodistaan Helsinkiin:

Sitten tuli väistämätön vastareaktio, maailma puristui Erikan iholle tiiviinä ja kireänä. Mikään ei muutu, Erika ajatteli tietämättä, minkä pitäisi muuttua. Aina tämä sama kapeus, aina sama apeus, aina samat ankeat kasvot aamulla peilissä. (SJM, 68.)

Kerronnassa keskitytään edelleen paljon Erikan mielensisäiseen maailmaan. Erikasta tuntuu, ettei mikään hänen elämässään muutu. Edellisessä katkelmassa toistuva ajanmääre *aina* kuvaa sitä, miten monotoniselta ja ankealta elämä Erikasta tuntuu. *Kapeus* liittyy loppusoinnun kautta saman virkkeen sanaan *apeus*, joka kuvaa Erikan masentunutta olotilaa uudessa, mutta entisenkaltaiselta tuntuvassa elämänvaiheessa. Samankaltaisten sanojen toistuminen korostaa Erikan elämän monotonisuutta. Kapeus voi myös viitata Erikan matemaattiseen tapaan hahmottaa arkea ja ympäröivää maailmaa. Hän ajattelee elämänsä vastaavan ”melko lailla Eukleideen kuvausta suoran luonteesta – pituus vailla leveyttä.” (SJM, 81.) Romaanin toisessa osassa kerrotaan, että Erika on usein vaivannut matematiikanopettajiaan koulussa kysymällä, kuinka pisteistä vailla ulottuvuutta voi muodostua kaksiulotteinen suora (SJM, 44). Aikuisuudessa kysymyksestä on tullut metafora Erikan omalle elämälle. Erika tuntee itsensä pettyneeksi,

² Ruumiillisuudesta lisää luvussa 3.

koska ei ”ollut odottanut opiskelulta paljon noin sosiaalisessa mielessä mutta jotain silti.” (SJM, 69.)

Yksitoikkoinen ja pettymysten värittämä arki on siis vallitseva olotila Erikan elämässä. Naturalismin maailmankuva on deterministinen, ja 1800-luvun lopun naturalistit ajattelivat, että ihmisen elämään vaikuttavat sekä perimä että ympäristö. Ihmisellä itsellään ei kuitenkaan ole kovin paljon valinnanmahdollisuuksia. (Rossi 2009a, 10.) Erika on omassa elämässään ikään kuin sisäistänyt ajatuksen siitä, ettei hän pysty ponnisteluista huolimatta vaikuttamaan siihen, että elämässä tapahtuisi hyviä asioita. Usein naturalistisissa tragedioissa henkilöhahmot ajautuvat kohti tuhoa ymmärtämättä omien tekojensa seurauksia tai tapahtumien kehityskulkua (Rossi 2009a, 90). Erika eroaa tällaisista henkilöhahmoista siten, että hän tiedostaa sen, ettei hänen elämässään ole positiivista suuntaa. Determinismi ei naturalismissa vaikuta kaikkiin ihmisiin samalla tavalla, vaan se on sattumanvaraista (Rossi 2009a, 149). Erikan kuvataan ajattelevan, että hän on mielestään poikkeuksellinen ja poikkeuksellisen epäonninen onnellisten ihmisten keskellä. Toisaalta Erikan ajatukset elämästä pelkästään masentavana ja muuttumattomana osoittautuivat vääriksi, kun hän löytää yliopistosta läheisen ystävän ja pääsee tutkimusurallaan eteenpäin.

Samanlaisena toistuva arki muuttuu, kun Erika tutustuu luennolla Annukka-nimiseen opiskelukaveriin, ja ystävyystyy hänen kanssaan nopeasti. Annukan kuvataan sekoittavan sen monotonisen arjen, johon Erika on tottunut. Erikan ajatuksissa hänen oma, kapealta suoralta vaikuttava elämänsä näyttää täysin päinvastaiselta kuviolta kuin Annukan elämä: ”[- -] Annukka oli niitä ihmisiä, joita ympäröi jatkuva emotionaalisten kriisien aaltofunktio, sahalaitainen ja terävä, rumia lukuja, jos Erikalta kysyttiin.” (SJM, 81.) Naturalistisissa teoksissakaan arki ei ole muuttumatonta tai tuomittu ikuisesti olemaan harmaata ja toisteista. Arkipäiväinen elämä on yksitoikkoisuudesta huolimatta altis muutokselle. (Sheringham 2006, 137.)

Erikan elämä on siis lapsuudessa ja nuoruudessa ollut yksitoikkoista, mutta silti ajoittain hyvää. Nyt siirryn käsittelemään Erikan myöhempää elämää, joka tapahtuu romaanin kerronnan nykyhetkessä. Kun Erika joutuu palaamaan Saksasta Suomeen Tomin kanssa sattuneen välikohtauksen ja raiskauksen jälkeen, hänen elämänsä on entistäkin yksitoikkoisempaa ja ikävämpää. Aiemmin Erika on nauttinut arkipäiväisistä rutiineista ja samanlaisina toistuvista työpäivistä matematiikan tutkijana. Henkisten ja fyysisten traumojen takia hän ei kuitenkaan pysty enää ajattelemaan matematiikkaa tai luomaan uusia ajatuksia sen saralla. Tom järkyttää Erikan

samanlaisena toistunutta arkea, joka on ollut yksitoikkoisuudestaan huolimatta Erikan mielestä miellyttävää. Monotonisen arjen ei siis kuvata olevan yksinomaan ahdistava asia.

Kun Erika joutuu palaamaan Suomeen, hänen elämänsä muistuttaa paluuta lähtöpisteeseen, ja elinympäristön, erityisesti Erikan asunnon, kuvataan olevan hyvin epämiellyttävä:

Hän asui harmaassa kivitalossa harmaalla alueella Sörnäisissä. Paikka oli pieni ja suhteettoman kallis sen lukuisiin puutteisiin nähden. Ääliömäinen pohjaratkaisu, kostealta lemahtava kylpyhuone ja epäsiisti keittiö. (SJM, 154.)

Annukan Erikalle hankkima vuokra-asunto on ruma ja ankea. Maisema ja ympäristö heijastavat naturalismissa henkilöhahmojen mielentilaa (Rossi 2009a, 125). Epämiellyttävä tunnelma tulee Erikan asunnon kuvauksessa esille erilaisten aistihavaintojen kautta: siivottoman vaikutelman synnyttää esimerkiksi uunipelti, joka on ”pistävänhajuinen mustan talman peitossa” ja se, että asunnossa leijailee ”äitelä suitsukkeen katku”. Erikan mielestä asunto on ”harvinaislaatuinen kaamea” ja päävuokralainen tuntuu ”kummittelevan” siellä, vaikka Erika on yrittänyt siivota. Sen että Erika aistii niin monia epämiellyttäviä asioita ympäristössään, voi tulkita liittyvän Tomin aiheuttamaan traumaan, joka saa Erikan olemaan jatkuvasti varuillaan. Inhottavien asioiden avulla kuvataan siis tässä kohtaa Erikan pelkoja ja ahdistusta, jota ei tuoda suoraan Erikan ajattelussa esiin. Kuten Erikan lapsuudessakin, ahdistavaan tunnelmaan liittyy Erikan mielessä yliluonnollisen olennon läsnäolo. Erika ei tietoisesti ajattele, että asunnossa olisi kummituksia, mutta pelko yliluonnollisia asioita kohtaan näkyy hänen mielenliikkeissään.

Ilman matematiikkaa ja työtä Erikan arjesta tulee tyhjää ja ikävää:

Vain puinen, mokin jälkien kirjoma keittiönpöytä tuntui Erikasta yksityisalueelta. Sen ääressä hän yritti lukea, syödä ja torkkua, vaikka tosiasiasa yksikään noista perustavista toiminnoista ei sujunut häneltä hyvin.

Hän ei ollut vuosiin kärsinyt univaikeuksista. Nyt pitkät valkoiset päivät venyivät loputtomiksi harmaiksi öiksi. (SJM, 155.)

Ilman matemaattista jäsenystä arjen häilyvyys paljastuu. Jos arkea ajattelee yhtenä kokemuksen tasona Blanchot'n *niveau de la vie* mukaan, se jakautuu Erikan elämässä kahdelle tasolle. Päällimmäinen niistä on looginen ja jäsenelty, mutta sen alla on toinen, epämääräinen ja epälooginen taso, joka tulee näkyviin, kun matemaattisuus ja järjestelmällisyys katoavat Erikan elämästä. Yksitoikkoisuus ja rutiinimaisuus ovat siis aiemmin olleet Erikalle pelastavia asioita, mutta totuttujen arjen rakenteiden hajotessa Erikan elämästä tulee häilyvää.

Tavallisten ruumiintoimintojen toteuttamiseen liittyvät hankaluudet tekevät Erikan ahdistuneeksi. Vaikka Erika ei pidä oman kehonsa toimintaan keskittymisestä, syöminen ja nukkuminen ovat kuitenkin olleet tärkeitä rutiineja, joiden hallinnan hän on nyt menettänyt. Erikan arjesta tulee konkreettisesti harmaata, kun hän ei pysty enää ajattelemaan matematiikkaa. Erikalla on ollut lapsuudesta asti synesteettinen kyky nähdä numerot väreinä ja laskutoimitukset muotoina, ja se on auttanut häntä suorittamaan vaikeita päässälaskuja ja hahmottamaan matemaattisia asioita poikkeuksellisen helposti. Kun ahdistus ja masennus estävät häntä tekemästä tutkimusta, hänen elämästään katoavat värit ja koko ympäröivä maailma muuttuu valkoiseksi ja harmaaksi. Blanchot'n mukaan arki on jäljellejäävää elämää ja ominaisuuksien poissaoloa (Sheringham 2006, 17). Erikan tapauksessa tämä ajatus toteutuu niin kirjaimellisesti, ettei hänen edellisestä elämästään ole jäänyt juuri mitään jäljelle. Arjen voi myös käsittää välitulana, joka koetaan vain tietoisuuden rajakohdissa (Sheringham 2006, 20). Yksi tietoisuuden rajakohta on esimerkiksi nukahtaminen, josta tulee Erikalle hankalaa. Unettomuuden ja ”pitkien valkoisten öiden” myötä hän ajautuikin kohti arjen tuhoavaa vaikutusta.

Valkoisuus liittyy Erikan ajatuksissa metaforisesti arkeen, jossa ei ole mitään innostavaa tai merkityksellistä, mutta se on myös väri, joka hallitsee konkreettisesti ympäristöä:

Ehkä Erika toivoikin lumimöhkäleen iskevän niskaansa, ei itsetuhoisuuttaan vaan välinpitämättömyyttään. Vuosien poissaolon jälkeen Helsinki oli kuin unta, valkoinen, kylmä ja steriili, muistokaupunki, jonka tutut maamerkit lumi väärästi pehmeiksi ja oudoiksi, junat olivat jumissa hangessa ja muodikkaisiin, liian ohuisiin vaatteisiin pukeutuneet ihmiset kaivoivat autojaan kinoksista naurettavilla lasten muovilapioilla, ikään kuin talvi näillä leveysasteilla olisi suurikin yllätys. (SJM, 153.)

Lumeen peittyvä kaupunki kuvaa Erikan henkistä lamaantumista ja sitä, miten luonto vaikuttaa ihmisten toimintaan, vaikka ihmiset eivät muista ajatella sen olemassaoloa. Erikan masennus näkyy siinä, miten hän välittää koko ajan vähemmän siitä, mitä hänelle tapahtuu. Värityn kaupunki tuntuu hänestä epätodelliselta ja unenomaiselta. Tavanomaisesta ympäristöstä tulee yllättäen epäluonnollinen – tosin juuri luonto aiheuttaa tämän muutoksen. Kun urbaani ympäristö peittyy lumeen, ihmisten rakentamasta todellisuudesta tulee jotain muuta kuin mitä se on alun perin ollut: siitä tulee osa luontoa. Kaupungin ja luonnon rajat hämärtyvät.

Romaanin ensimmäisessä luvussa kuvataan sitä, miten hiutaleet satavat Erikan kasvoille ja sekoittuvat hänen hikeensä, jolloin Erika ikään kuin sulautuu osaksi luontoa. Lumen hautaamaan Helsinkiin liittyy samanlaisia merkityksiä, mutta isommassa mittakaavassa. Harmaan ja valkoisen värinen maisema siis heijastaa Erikan tunteita, mikä on naturalismissa yleistä, mutta maisema ei ole pelkästään Erikan kokemusten heijastus, vaan Erika myös sulautuu siihen itse. Sulautuminen kuvaa vaikeiden tunteiden ja ahdistuksen kokonaisvaltaisuutta: Erikan kuvataan kokevan, että sekä ulkoinen maailma että hänen sisäinen maailmansa ovat värittömiä ja epämiellyttäviä, eikä mihinkään pääse näitä tunteita pakoon. Säätilan muutokset ja vuodenaikojen vaihtuminen kuvaa myös luonnon ylivaltaa ihmiseen nähden. Erika tai muut ihmiset eivät voi muuta kuin yrittää selvitä talven tulosta, eikä Erika pysty estämään sitä, että hänen rationaalinen ja matemaattinen ajattelunsa vähitellen heikkenee. Tunne sulautumisesta ja katoamisesta lisää kokemusta arjen häilyvyydestä.

Erikan mielenterveysongelmat pahenevat, kun hän saa töitä matematiikan laitokselta ja alkaa opettaa yliopisto-opiskelijoita. Hän ei kuitenkaan esiintymisjännityksensä ja hermostuneisuutensa takia tunne olevansa kovin hyvä opettaja. Erikalla on yhä vähemmän voimia jaksaa arkielämää:

Seuraavina päivinä Erika poistui asunnostaan vain käydessään yliopistolla. Hän istui keittiön ikkunan ääressä ulos näkemättä ja katseli ikkunalaudalle kasaamaansa asetelmaa, joka tuntui edustavan kaikkea sitä, mikä hänen elämässään oli pielessä. Koskematon pino kirjoja, päällimmäisenä G. H. Hardyn *Matematiikon apologia*. Kirjekuori, jossa tyhjä paperi. Siististi viikattu kangaskassi. Erika ei saanut aikaiseksi palauttaa sitä, mikä itsessään oli huolestuttava merkki, jopa vierailu kirjastossa tuntui ylittävän hänen kapasiteettinsa. (SJM, 177.)

Ikkunalaudalla oleva kirjekuori on Tomilta, joka on alkanut vainota Erikaa lähettämällä hänelle tyhjiä, valkoisia kirjeitä. Valkoisuus näkyy konkreettisesti sekä Erikan elinympäristössä että hänen saamissaan kirjeissä. Kuoressa ei lue lähettäjän nimeä, mutta Erika arvaa, että kirjeet ovat Tomilta. Kirjeitä tulee ensin yliopistolle Erikan nimellä ja sen jälkeen hänen kotiinsa, vaikka Tomin ei pitäisi tietää hänen osoitettaan. Erikan mielestä kirjeiden lähettäminen muistuttaa yhtälön oikean alkuarvon etsimistä, jossa Tom on ollut ”maagisen taitava” (SJM, 167). Valkoiset kirjeet symboloivat Erikan pelkoa ja ahdistusta, värien katoamista ja hänen omaa hajoamistaan. Paitsi häilyvä arki, myös Erikan häilyvä mielenterveys alkaa paljastua normaalilta ja loogiselta vaikuttavan kerroksen alta.

Naturalistinen maailmankuva rakentuu ajatukselle siitä, että ihminen toimii perimänsä ja viettiensä ohjaamana, jopa pedon kaltaisella tavalla, kuten Zolan *Ihmispeto*-romaanissa (1890) (Rossi 2009a, 177). Tomin kuvataan toimivan jollain tavalla rationaalisesti, kun hän yrittää selvittää, missä Erika asuu lähettämällä kirjeitä eri osoitteisiin. Toisaalta Tom muistuttaa saalistavaa eläintä, joka yrittää pelotella Erikaa valkoisilla kirjeillä ja ilmestyy lopulta väijymään häntä yliopiston kirjastoon. Erikan pelon voi siis tulkita johtuvan siitä, että Tomissa on sekä rationaalisia että eläimellisiä piirteitä. Tom ei myöskään muiden ihmisten silmissä ole yhtä pelottava kuin mitä hän Erikan mielestä on, kuten ei esimerkiksi koirapoikakaan, jota muut kuin Erika ja Emilia eivät havaitse. Tom muistuttaa Erikaa eläimellisyyden lisäksi yliluonnollisista asioista, sillä Erika haistaa koirapoikaan liittämänsä pahan hajun usein samaan aikaan, kun hän saa Tomilta uuden kirjeen. Viettiperäinen toiminta liitetään romaanissa näin sekä eläimellisiin että yliluonnollisiin asioihin, ja Tomin käytöksen ja Erikan pelkojen avulla kuvataan sitä, ettei ihminen ole pohjimmiltaan rationaalinen. Arjesta tekee siis häilyvää sekä ahdistus ja masennus että epämääräinen pelko.

Tomin lähettämien kirjeiden takia Erikan mielenterveys alkaa järkkä yhä enemmän:

Hän tunsi muuttuvansa vuorokausi vuorokaudelta tyhjemmäksi, tyhmemmäksi, poissaolevammaksi, ja pahinta oli väritymyys; kun Erika ajatteli lukuja, jopa kaikista tavallisimpia rationaalilukuja, hän aisti yhä tutut sävyt, samat kuin lapsuudessa, mutta jotenkin ne tuntuivat valjuilta, yhdentekeviltä, niin kuin hän olisi katsonut niitä sankan pyryn läpi. (SJM, 156.)

Aikaansaamattomin ja tuskastuttavinkin päivistä oli kuitenkin aina ollut täynnä kirkkautta, uteliaisuutta ja väriä. Nyt Erikalla oli vain tämä samea spektri valkoista, pakokaasun likaama hanki, alhaalla roikkuva taivas, lähestyvä lumikuuro ja jää. (SJM, 178.)

Ulkona satava lumi ei ainoastaan peitä kaupunkia ja sula Erikan kasvoille, vaan se alkaa myös vaikuttaa hänen ajatteluunsa. Erika tuntee matematiikkaan liittyvien ajatustensa jäävän ”sankan pyryn” taakse. Lumen kuvataan vaikuttavaan Erikaan sekä fyysisesti että henkisesti, metaforisella tasolla. ”Samea spektri valkoista” viittaa sekä ympäröivään luontoon, jossa ei ole muita värejä kuin valkoista ja harmaata että Erikan mielensisäiseen maailmaan, joka tuntuu värittömältä ja yksitoikkoiselta. Kerronnassa toistuvat lumen eri olomuotojen nimitykset, esimerkiksi *jää*, *pyry* ja *lumikuuro*. Kiihtyvä hajoaminen ja tasapainon menettäminen on kiinteä osa naturalistista kuvausta (Rossi 2009a, 20). Veden muuttuminen lumeksi ja jääksi ja näiden olomuotojen jatkuva vaihtelu symboloi sitä, miten Erikakin on jatkuvassa muutoksen ja hajoamisen tilassa. Sään ja lämpötilan vaihtelut vaikuttavat siihen, missä olomuodossa vesi esiintyy. Erikalla on yhtä vähän vaikutusvaltaa omassa elämässään tapahtuviin asioihin. Luonnonilmiöt kulkevat naturalismissa tasapainosta hajoamisen tilaan (Rossi 2009a, 20), ja Erika on samanlaisessa hajoamisen tilassa kuin ympäröivä luontokin.

Erika alkaa tulla epätoivoiseksi ajatellessaan tulevaisuuttaan:

Erika oli ajatellut, että hänellä olisi edessä vielä vuosia luovaa työtä ja löytöretkeilyä ja senkin jälkeen monta vuotta urauurtavaa kartantekoa ja kiinnostavien ongelmien muotoilua jälkipolville. Mutta näemmä hän kuului niihin, joiden ura oli näyttävä nousu ja nopea romahdus, hän ajatteli. Rappuset alas.

”Kun maailma on tullut hulluksi, matemaatikko voi löytää matematiikasta verrattoman rauhoittajan”, Erika luki. (SJM, 179.)

Kun Erika pohtii tieteellistä uraansa, hän ajattelee sen olevan ”näyttävä nousu ja nopea romahdus”. Hajoaminen ja romahtaminen kuvaavat siis sekä hänen mielenterveyttään että uraansa. ”Rappuset alas” on kielikuva, joka liittyy romahdukseen, mutta se viittaa myös Erikan muistoon raiskauksesta rappukäytävässä ja portaita pitkin putoamisesta. Erika palaa muistoissaan entisen kotinsa rappukäytävään usein:

Toki Erika kykeni myöntämään, että arkielämän kannalta voi olla käytännöllistä uskoa, ettei lattia vajoa alta, että painovoima pitää kehon maassa eikä kukaan ota automaattiasetta

metroon. Mutta sitten koittaa päivä, jona tapahtuu se, mitä ei pitänyt tapahtua, aurinko ei nouse ja joku odottaa rappukäytävässä. Ja kun luottamus induktioon on mennyt, ei ole paljoa jäljellä, jos haluaa operoida konkretian maailmassa, nousta aamulla sängystä, mennä kauppaan ja töihin ja ajaa metrolla. (SJM, 189.)

Erikan ajatuksissa elämä on näennäisesti toisteista ja luotettavaa, mutta arvaamattomia asioita voi tapahtua. Erikan elämä on aiemminkin ollut rutiininomaista ja yksitoikkoista, mutta arki on tuntunut Erikasta mukavalta ennustettavuutensa takia. Raiskauksen jälkeen Erikasta kuitenkin tuntuu, ettei hän voi enää luottaa siihen, että asiat tapahtuvat sillä tavalla kuin hän on olettanut. Romanin ensimmäisessä luvussa kuvataan Erikan keskustelua Annukan kanssa siitä, että induktiota on hankala määritellä luonnonilmiöiden avulla, koska ne eivät ole niin ennustettavia, kuin ihmiset kuvittelevat (SJM, 29). Annukan mielestä esimerkiksi auringonnousu on huono todiste induktiosta, koska pohjoisessa aurinko ei talvisin näyttäydy ollenkaan. Keskusteluun viitataan myös edellisessä katkelmassa.

Yksitoikkoisesta arjesta tulee Erikan elämässä siis häilyvää ja epämääräistä, kun hän alkaa kärsiä mielenterveysongelmista ja kun matematiikan tuoma turvallisuuden ja logiikan tunne katoaa. Erikan matemaattiseen maailmankuvaan viittaa myös Thomas Bernhardin sitaatti, joka on romanin ensimmäisellä sivulla, ennen ensimmäistä lukua:

Me laskemme, ajattelemme vertailevasti, aina luvuin. Synnymme johonkin lukujärjestelmään ja jonain päivänä meidät singotaan siitä ulos, universumiin, ei-mihinkään. (SJM, 7.)

Erika on hahmottanut elämänsä kulkua lapsuudestaan asti matematiikan avulla, ja matematiikan ajattelemisen on rauhoittanut häntä ahdistavissa tilanteissa. Seksuaalinen väkivalta ja putoamisesta seuraava loukkaantuminen sinkoavat hänet kuitenkin elämän samanlaisena toistuvalla radalla pois. Erikan masennus näyttää hänen ajatustensa perusteella johtuvan etenkin siitä, että hän on menettänyt elämönhallintansa ja luottamuksensa elämään. Erika ei ole aiemminkaan voinut kontrolloida hänelle tapahtuvia asioita, mutta hän on voinut säilyttää illuusion hallinnasta noudattamalla tarkkoja arkirutiineja ja tekemällä elämästään mahdollisimman toisteista. Yksitoikkoinen, harmaa ja masentava arki on naturalistista, mutta arjen kuvaus myös

ylittää romaanissa naturalismin rajan, kun arki muuttuu rutiininomaisesta häilyväksi, ja eri tavalla ahdistavaksi.

2.2 Ulkopuolisuuden tunne omassa kehossa ja elämässä

Tässä luvussa käsittelen Tuovia ja sitä, miten yksitoikkoinen arki näkyy hänen elämässään sekä sitä, miten Tuovin ja Erikan henkilöhahmot liittyvät yhteen ja heijastavat toisiaan.

Tuovin henkilöhahmo esitellään romaanin neljännessä osassa, jossa kerronta ja fokalisaatio siirtyvät Erikasta Tuoviin. Neljännen osan lopussa kerrotaan siitä, miten Erikan ja Tuovin tiet risteävät, kun Erika käy yliopiston kirjastossa, jossa Tuovi on töissä. Myöhemmin käy myös ilmi, että Tuovi on Annukan ystävä. Tuovista kertova osa sijoittuu siis siihen aikaan, kun Erika on palannut Saksasta Suomeen. Tuovi elää tietämättään hyvin samankaltaista, yksitoikkoista ja tylsistyttävää elämää kuin Erika:

Tuovi täytti kahvinkeitin ja meni istumaan ikkunalaudalle. Lasin viileys kylkeä vasten, alla Hakaniemen katot, Töölönlahti, Kruununhaka ja keskusta, yllä taivas. Harmaina päivinä, joita Helsingin kaltaisessa rannikkokaupungissa oli noin 300 vuodessa, saattoi tuntea nojaavansa tyhjään. Ja näkyi ikkunasta myös lintuja, lokkeja, naakkoja ja variksia, vuodenaikojen taitteissa muuttoparvia ja joskus öisin talon katolta toiselle salaperäisenä lehahtava huuhkaja. (SJM, 214.)

Kuten Erika, myös Tuovi asuu Helsingin keskustassa ja katselee ikkunastaan melkein samanlaista maisemaa kuin Erika. Tuovinkin arkielämää voisi kuvata harmaaksi, sillä hänen elinympäristönsä on konkreettisesti harmaa. Tuovi ajattelee ikkunalaudalla istuessaan sitä, miten paljon sateisia ja harmaita päiviä Helsingissä on yhden vuoden aikana, mikä kertoo siitä, että hän pitää omaa urbaania elinympäristöään lähtökohtaisesti epämiellyttävänä. Tästä huolimatta ikkunasta näkyy lintuparvia, joita Tuovi havainnoi tarkasti, mikä kuvaa hänen kiinnostustaan luontoa ja eläimiä kohtaan. Kaupungissa, ihmisten rakentamassa ympäristössäkkin luonto on läsnä. Tuovi on siinä mielessä vastakkainen henkilöhahmo Erikaan verrattuna, että hänen mielenkiinnonkohteensa liittyvät luonnonsuojeluun ja biologiaan, eivätkä abstraktiin ja loogiseen matematiikkaan. Tuovin henkilöhahmossa näkyy konkreettisesti ajatus, joka toistuu usein naturalistisissa

teoksissa: ihminen on osa luontoa, ja luonto koettelee ihmistä (Rossi 2009a, 122–123). Naturalististen teosten maisema saattaa myös olla konkreettisesti harmaa (Rossi 2009a, 125), kuten edellisessä katkelmassa tulee esille. Luonto vaikuttaa Tuoviin siis ainakin ulkoapäin, kun ankea säätila saa hänet masentuneeksi. Toisaalta voi ajatella, että säätilan avulla kuvataan Tuovin mielentilaa.

Arkea on vaikea määritellä, koska se tapahtuu siellä, missä ei tapahdu mitään. Arki on huomaamatonta ja merkityksetöntä, ja siitä voi olla vaikea saada otetta. (Sheringham 2006, 18.) Tämä ajatus näkyy siinä, miten Tuovi elää omaa arkeaan. Hän kokee ikkunan vieressä istuessaan ”nojaavansa tyhjään”, mikä kuvaa irrallisuuden ja merkityksettömyyden tunteita. ”Tyhjyys” tarkoittaa katkelmassa konkreettisesti maisemaa, jossa ei näy mitään muita värejä kuin harmaata, se on siis lähes väritön. Tuovin kokemus tyhjyydestä muistuttaa Erikan kokemusta ympäristönsä ja mielensä muuttumisesta valkoiseksi. Värien katoaminen symboloi molempien kohdalla positiivisten tunteiden katoamista elämästä. Tuovi tukeutuu aistihavaintoihin kylmästä lasista ja ulkona näkemistään linnuista, mutta hänen mielentilansa on apaattinen ja jopa masentunut. Naturalismissa ihmisen sulautuminen luontoon voi toteutua myös oseaanisena sulautumisena, joka tarkoittaa luonnon herättämää alkukantaista ja melankolista tunnekokemusta. Oseaanisissa kokemuksissa alkukantaisuuteen yhdistyy yleveys, joka voi lohduttaa silloin, kun elämä tuntuu kärsimykseltä. (Rossi 2015, 6–7.) ”Tyhjyyteen nojaaminen” voi kuvata Tuovin halua sulautua luontoon ja tulla osaksi sitä.

Tuovin alavireinen mielenmaisema tulee esille hänen käytöksessään:

Hän nousi ja käveli sängyn viertä eteiseen, kurkisti vessaan, takaisin huonetilaan, pyörähdys keittiösyvennyksessä, ohi sinisen samettisohvan ja pussihukkakuvan sen yläpuolella, takaisin kirjoituspöydän luo. Sitten sama. Häkkieläimen käytöstä. (SJM, 217.)

Tuovi kulkee asuntoaan ympäri, koska ei pysty keskittymään mihinkään. Hän yrittää välillä jutella ihmisille queer-ihmisille tarkoitetun treffisivuston kautta, mutta ei koe löytävänsä sieltä ketään, jonka kanssa voisi syntyä syvempi yhteys. Tuovilla on seinällään kuva sukupuuttoon kuolleesta pussihukasta, ja hän samastuu eläimeen reflektoidessaan omaa yksitoikkoista ja toisteista käytöstään. Tuovi muistuttaa vangittua eläintä, koska hän käyttäytyy samalla tavalla levottomasti ja ahdistuneesti. Ainoa pakokeino yksitoikkoisuudesta ja yksinäisyydestä on rakkauden tai mielihyvän etsiminen, mikä liittyy ihmisen elämellisyden kuvaamiseen. Toisaalta Tuovi rinnastuu eläimen lisäksi

koneeseen, joka toistaa samanlaisia toimintoja päivästä toiseen. Jos arjen ajatellaan olevan yksi kokemuksen taso (Sheringham 2006, 16), Tuovin kohdalla se näkyy niin, että hän kokee Erikan tavoin elämänsä olevan häilyvää ja ahdistavaa. Arkea on vaikea hahmottaa silloin, kun on sen sisällä, koska arki määritellään yleensä ominaisuuksien poissaolona (Sheringham 2006, 17). Erikan kohdalla arjesta tekee epämääräistä entisten rutiinien ja elämänilon katoaminen, Tuovin tapauksessa taas yksinäisyys ja vaikeus löytää romanttista kumppania. Arki on juuri poissaoloa ja odottamista, monotonista käytöstä ja samanlaisina toistuvia päiviä.

Tuovi samastuu omassa arjen kokemuksessaan rutiininomaisesti ja vaistojojensa varassa toimivaan eläimeen, minkä avulla kuvataan romaanissa ihmisten julmaa tapaa kohdella eläimiä. Ihmisten ylivalta eläimiin tulee esille vasta silloin, kun ihmiset kokevat samanlaisia asioita kuin eläimet. Naturalismiin liittyy ajatus ihmisestä petona ja muiden yläpuolelle asettuvana henkilönä, joka ajautuu viettiensä ohjaamana pahuuteen (Rossi 2009a, 160). Vietit kuuluvat tiedostamattomaan, ja tiedostamattoman saama valta näkyy kerronnassa (Rossi 2009a, 162). Edellisessä katkelmassa viettien vaikutus Tuoviin tulee esille siinä, että hän ajattelee käyttöksensä takia muistuttavansa ”häkkieläintä”, esimerkiksi pussihukkaa, jonka kuva hänellä on seinällään. Tuovi siis tiedostaa käyttäytyvänsä eläimen lailla, mutta ei voi itselleen mitään.

Ihmisten välinpitämätön suhtautuminen luontoon näkyy Tuovin lapsuusmuistossa kuolleesta akvaariokalasta:

Kun Tuovi palasi kotiin, akvaarion lasiseiniä peitti himmeä, likaisenvihreä levä, vesi oli sameaa ja haisi, ja partamonna, johon Tuovi oli kiintynyt, kellui vatsa pinnalla. (SJM, 219.)

Tuovi muistelee sitä, kuinka hän pyysi siskoaan pitämään huolta akvaariokalastaan sillä aikaa, kun Tuovi oli retkellä, mutta sisko unohti tehtävän ja jätti kalan heitteille, minkä seurauksena se kuoli. Likainen akvaario vertautuu katkelmassa aikuisen Tuovin pieneen yksioon, jonka hän kokee olevan yhtä nukkavieru kuin hän itsekin on (SJM, 225), mutta myös laajemmassa mittakaavassa kaikkiin ihmisten aiheuttamiin ympäristökatastrofeihin. Luvussa, jossa kuvataan Tuovin päämäärätöntä harhailua asunnossa, kerrotaan myös siitä, kuinka Tuovi lukee uutisista Suomenlahdella sattuneesta öljyonnettomuudesta (SJM, 217). Ihmisen sulautuminen luontoon näyttäytyy öljyonnettomuuden kohdalla negatiivisessa valossa, kun ihminen aiheuttaa luontoon

kajoamalla mittavaa tuhoa. Arjen epämiellyttävät, henkilökohtaiset tapahtumat kasvavat romaanissa suurempien tapahtumien ja ympäristötuhon symboleiksi.

Tuovi ei näe toivoa niin nykyhetkessä kuin tulevaisuudessaan:

Tulevaisuus oli epävarma, täynnä toinen toistaan hirveämpiä tuhon mahdollisuuksia, nykyhetki ikävä ja ahdas. Eikö mikä tahansa, mikä loi toivoa, ollut elämän puolella? Mikä tahansa, mikä poisti lamaannuksen, laittoi yrittämään. (SJM, 229.)

Tuovin mielestä elämä tuntuu siltä, että pettymykset seuraavat toisiaan sekä henkilökohtaisessa elämässä esimerkiksi rakkauden suhteen että ilmastonmuutoksen ja ympäristön kohdalla. Tuovin kuvataan etsivän rakkautta lähes pakonomaisesti, vaikka hän ei suhtaudu omiin mahdollisuuksiinsa kovin toiveikkaasti. Tavallinen arki tuntuu ”hirveimpiin tuhon mahdollisuuksiin” verrattuna helpolta, mutta se on silti ahdistavaa. Blanchot’n mukaan tylsistyminen on yksi arjen kokemisen tapa, vaikka toisaalta arjen tyhjiys ei odota mitään tapahtuvaksi (Sheringham 2006, 19–20). Arjen kokija saattaa kuitenkin odottaa niin, vaikka onkin epäselvää, kuka on arjen kokeva subjekti (Sheringham 2006, 20). Arjen tuhoava vaikutus näkyy Tuovin kohdalla deterministisenä asenteena elämään: mikään ei muutu, vaikka muutosta yrittäisi saada aikaan. Romaanissa kuvataan sitä, miten Tuovi ei silti voi lakata yrittämästä.

Tuovin elinympäristö on ollut ankea jo hänen lapsuudessaan:

Viisikymmentäluvun lähiö, ruma matala ostoskeskus, puistot ja rannan kalliit talot näyttivät symbolilta ajalle, jonka [sic] hän oli tuntenut olevansa suunnilleen kaiken mahdollisen vanki, vanhempiansa, koulujärjestelmän, kaipauksen, kehonsa. (SJM, 255.)

Kellari oli vähättelevä sana kuvaamaan suurta, koko asunnon laajuista pohjakerrosta, jota kansoittivat aavemaiset merkit Tuovin, Siljan ja Sailan lapsuudesta. Tyhjä akvaario, jonka lasin läpi Tuovi oli katsellut partamonnin arvoituksellisia puuhia. (SJM, 256.)

Myös tässä katkelmassa näkyy se, miten Tuovi samastuu vangittuihin eläimiin, kuten akvaarion partamoniin. Tuovista tuntuu, etteivät hänen vanhempansa ymmärrä häntä, minkä takia hänen on vaikea viettää aikaa perheensä kanssa, mutta hän tuntee olevansa myös vankina omassa kehossaan. Tuovi on transmies, eli hänet on syntymässä määritelty tytöksi. Aikuisena, kerronnan nykyhetkessä, hän on jo käynyt läpi

sukupuolenkorjausprosessin, mutta ei silti hyväksy omaa kehoaan ja ulkonäköään täysin. Transsukupuolisuus tuntuu Tuovista siltä, kuin hänen minuutensa olisi suljettu biologisen kehon sisälle, joka ei vastaa omaa kokemusta omasta sukupuolesta. Kehon ja sukupuoli-identiteetin välillä voi nähdä samanlaisen vastakkainasettelun kuin luonnon ja mielen tai järjen välillä. Se miten Tuovi muistelee lapsuudenkotinsa kohdalla eniten juuri kellaria, symboloi alitajuisia tunteita ja ajatuksia, joita ei tuoda Tuovin mielenliikkeisiin keskittyvässä kerronnassa esille aivan suoraan. Freudin psyyketeorian mukaan ihmisen toimintaa säätelevät kolme eri psyyken osa-aluetta: id, ego ja superego (Freud 1940, 458). Kellari on vertauskuva idille, eli alitajunnalle.

Kun Tuovi menee kerronnan nykyhetkessä, isänsä syntymäpäivänä vanhempiansa luokse syömään, kellarista tulee jälleen merkityksellinen paikka:

Ateria oli odotetun kurja. Äiti joutui huutamaan isää kolmesti ennen kuin tämä ilmestyi kellarista. [- -] Sisäfileiden läsnäolo vei vähänkin ruokahalun, rasvan, kudostuokkeen ja huolellisesti kypsytetyn kuoleman haju. (SJM, 261.)

Tuovin sulkeutuneen isän kuvataan tulevan illallispöytään juuri kellarista, jossa hän viettää paljon aikaa. Tuovin isän on kaikkein vaikein hyväksyä Tuovin transsukupuolisuutta ja uutta nimeä. Muut perheenjäsenet, Tuovin äiti ja siskot suhtautuvat siihen jokseenkin neutraalisti, mutta Tuovin sisko Silja on esimerkiksi peittänyt Tuovin nimen yhteisestä onnittelukortista isän mieliksi (SJM, 258). Kellarissa Tuovi yrittää jutella isänsä kanssa, mutta tämä ei juurikaan puhu hänelle (SJM, 256–258). Kellari ei siis ole vain Tuovin piilotettujen tunteiden symboli, vaan myös vertaus koko perheessä vallitsevalle puhumattomuudelle. Transsukupuolisuudesta tulee tabu, jota kukaan ei haluaisi ottaa esille. Ruumiillisuudesta puhuminen voi olla vaikeaa siksi, että transsukupuolisuutta on pidetty normaalista poikkeavana ja sen on ajateltu johtuvan mielenterveysongelmista³. Tuovin perheenjäsenten kuvataan olevan menestyneitä, älykkäitä ja rationaalisia, ja ehkä juuri siksi heidän on hankalaa hyväksyä jotakin normista poikkeavaa.

³ Terveyskirjasto: Transsukupuolisuus. Viitattu 15.9.2020.

https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk01195

Tuovi on siis kokenut lapsuudessaan ja nuoruudessaan samanlaista ulkopuolisuutta oman perheensä seurassa kuin Erika. Hänen elämänsä tuntuu myös samalla tavalla yksitoikkoiselta. Aikuisuudessa samankaltaisuudet jatkuvat:

Ulkona pakkaneen kiristyi, se tuntui myös sisäilmassa. Tuovi kiskoi ylleen kaikki mahdolliset peitteet mutta tärisee kylmästä. Ehkä patterissa oli ilmaa, hänen huoneessaan oli alkanut kuulua outo kohina, mutta hän ei jaksanut soittaa huoltomiehelle tai selvittää, miten voisi ilmata patterin itse. (SJM, 302.)

Tuovikin panee merkille kylmän talven ja sen, että hänen asunnossaan kuuluu outoja ääniä. Tuovi keksii kohinalle rationaalisen selityksen, mutta hänellä ei ole tarpeeksi voimia selvittää asiaa tai kutsua huoltomiestä paikalle. Tuovin voimattomuus kuvaa sitä, miten hän tuntee, ettei hänen elämässään ole hallintaa, eikä hän voi vaikuttaa asioihin itse. Tässä katkelmassa kuvatuissa Tuovin ajatuskuluissa korostuu jälleen se, että arki on häilyvää eikä siitä saa otetta. Toisaalta arjessa on myös hieman samankaltainen selittämätön taso kuin Erikan elämässä.

Tuovi ei ajattele yliluonnollisuutta tai kummituksia yhtä tietoisesti kuin Erika, mutta hänkin on kiinnostunut siitä, mitä ei voi järjellä selittää. Tuovi on tavannut treffisivuston kautta Janette-nimisen naisen, ja aloittanut hänen kanssaan suhteen. Kun Tuovi odottaa Janetten tulevan luokseen sen jälkeen, kun heidän välinsä ovat hetkellisesti katkenneet Janetten hankalan eron takia, Tuovi istuu taas ikkunalaudalla. Tässä katkelmassa fokalisaatio on etäännytynyt Tuovista, ja kerronnassa keskitytään kuvaamaan häntä ulkopuolelta:

Tässä yksi vaihtoehto: Tuovi nojaa ikkunalasiin. Ulkona kaupunki-ilman hiili- ja rikkipartikkelit sirottavat keinotekoisena valon aavemaiseksi hohteeksi. Ikkunalasi tuntuu kylmältä kylkeä vasten. Hän ei ole kiinnostunut maisemasta vaan siitä, mikä leviää maiseman yllä, siitä, mikä on tyhjä ja humiseva ja täysin välinpitämätön meidän oletettuja saavutuksiamme kohtaan. Hän odottaa, että ovikello soi, mutta ennen kuin se soi, hän haluaa tuntea tuon lasin takaisen tyhjyyden, pitää sen lähellä. (SJM, 437–438.)

Arjen yliluonnollinen taso näkyy katkelmassa siten, että keinotekoista valoa kuvataan ”aavemaiseksi”, ja Tuovi miettii sitä, mikä ”leviää maiseman yllä” ja on ”tyhjä ja humiseva ja täysin välinpitämätön meidän oletettuja saavutuksiamme kohtaan”. Kuvaus kuulostaa siltä, kuin Tuovi ajattelisi jotain korkeampaa voimaa, mutta toisin kuin

esimerkiksi kristinuskon jumala, tämä korkeampi voima ei välitä ihmisille tapahtuvista asioista. Tuovi haluaa mennä lähemmäs tätä yliluonnollista asiaa, vaikka se pelottaakin häntä. Keinotekoinen asettuu normaalin ja luonnollisen yläpuolelle samalla tavalla kuin yliluonnollinen. Tämän voi tulkita niin, että Tuovi kokee urbaanin ympäristön pohjimmiltaan epäluonnolliseksi, ja hän haluaisi mieluummin olla yhtä luonnon kanssa, vaikka ei ajattelekaan niin tietoisella tasolla. Rutiininomaisen arjen ylle kohoaa selittämätön taso, joka samaan aikaan houkuttaa ja aiheuttaa pelkoa, samoin kuin inhottavien asioiden on romaanissa kuvattu sekä aiheuttavan epämiellyttäviä reaktioita että vetävän puoleensa.

Kun romaanissa kuvataan Erikan ja Tuovin elämää, kuvataan samalla sitä, että arki voi olla sekä rutiininomaista ja järjestelmällistä että häilyvää ja ahdistavaa. Yksitoikkoisuus ja toisteisuus eivät välttämättä aiheuta ahdistusta itsessään, vaan se, etteivät asiat tunnu muuttuvan. Yksitoikkoisen arjen takana on epämääräinen taso, joka liittyy pelkoon ja inhoon. Henkilöhahmojen deterministinen maailmankuva tulee esille heidän suhtautumisessaan arkeen ja monotoniselta tuntuvaan elämään. Erikasta ja Tuovista tuntuu, että toisteisuus voi tuoda hallinnan tunnetta kaoottisessa maailmassa, vaikka toisaalta rutiininomaisuus tylsistyttää ja ahdistaa.

Arjen kuvauksen avulla kuvataan siis sitä, millä tavalla ihmiset selviytyvät maailmassa, jota ei voi kontrolloida ja joka on luisumassa kohti ilmastonmuutoksen aiheuttamaa kriisiä. Naturalismin kokeellisen asetelman voi ajatella näkyvän arjen kuvauksessa esimerkiksi siten, että romaanissa tarkastellaan sitä, miten Erikan yksitoikkoinen elämä muuttuu äkillisen, traumaattisen tapahtuman seurauksena. Kun Erika palaa Saksasta Suomeen, hänen elämänsä on edelleen toisteista ja muuttumatonta, mutta eri tavalla kuin aiemmin, kun siitä puuttuu päämäärä. Tuovista kertovissa osissa taas kuvataan sitä, mitä ihminen tekee selviytyäkseen ahdistavissa ja ankeissa olosuhteissa. Tuovin arjen kuvauksesta nousee esille, että ihminen etsii aina rakkautta ja läheisyyttä, vaikka tilanne vaikuttaisi epätoivoiselta. Janetten tapaaminen ja suhteen loppumisen aiheuttama sydänsuru tekevät myös Tuovin yksitoikkoisesta, samanlaisena toistuvasta arjesta häilyvää ja ahdistavaa.

3 Hävettävä seksuaalisuus

Tässä luvussa käsittelen sitä, miten romaanissa kuvataan seksuaalisuutta ja seksiä. Se että seksuaalisuus on romaanissa tärkeä aihe, nousee esiin jo romaanin nimessä, joka korostaa seksin eli viettiperäisen toiminnan ja matematiikan eli rationaalisen toiminnan vastakkainasettelua. Seksuaalisuus liittyy osittain seuraavassa luvussa käsiteltävään ruumiillisuuteen ja siten myös biologisiin lainalaisuuksiin, vietteihin ja kehon toimintaan.

Naturalismissa luonnonlait ovat ensisijaisesti hajottavia ja tuhoavia (Rossi 2009a, 168). Edellisessä luvussa käsitelin arjen ja vaikeuden kokemusten vaikutusta päähenkilöiden elämään. Tässä luvussa tuhoavuus nousee esille myös seksuaalisuuteen liittyen. Naturalismissa ihmiset toimivat perimänsä ja viettiensä ohjaamina vailla omaa päätöskykyä (Rossi 2009a, 177). 1800-luvun lopun passioteorian mukaan intohimot pakottavat ihmisen toimimaan, eli kaikki ihmisen toiminta kytkeytyy seksuaalisuuteen. Viettien ja vaistojen ja niiden vaikutusten kuvaaminen on keskeinen osa naturalismia. Seksuaalisuusvietin on ajateltu ohjaavan ihmisen toimintaa huolimatta omista ajatuksista ja päämääristä. (Rossi 2009a, 177.) 1800-luvun lopussa erityisen voimakkaina ihmisen toimintaan vaikuttavina tekijöinä pidettiin passioita ja intohimoja, joita yritettiin tutkia fysiologisten oireiden avulla (Maijala 2008, 32).

Seksuaalisen intohimon lisäksi passioiden ajateltiin voivan ilmetä myös melankoliana ja ikävystymisenä, jolloin elämästä tuli koneellista toistoa (Maijala 2008, 24). Passioteoriaan kuului myös ajatus siitä, että ihmisessä on kaksi voimakasta vaistoa: eros ja thanatos, eli seksuaalivietti ja kuolemanvietti. (Maijala 2008, 24.) Myös inhon vetovoima liittyy kiinteästi seksuaalisuuteen ja kiellettyinä pidetyistä asioista kiihottumiseen. Vaikka inhon syntyminen on osittain biologinen reaktio, siihen liittyy myös kulttuurisia ja sosiaalisia merkityksiä. Inhon avulla enemmistöt voivat sulkea pois tiettyjä, huonommassa asemassa olevia ihmisryhmiä. Siksi inhon representaatiot kirjallisuudessa paljastavat moraalisesti ongelmallisia asenteita ja valtarakenteita. (Rossi 2017, 288–289.)

3.1 Inhottava kiihottaa ja vetää puoleensa

Käsittelen tässä alaluvussa Erikaa ja sitä, miten romaanissa kuvataan seksuaalisuutta hänen näkökulmastaan. Romaanin toisessa osassa, jossa keskitytään Erikan lapsuuteen ja nuoruuteen, kuvataan murrosikää ja sen mukanaan tuomia seksuaalisia muutoksia. Seksuaalisuuden kuvataan olevan Erikan mielestä ensisijaisesti vastenmielistä. Murrosiän alkaessa kehon muutokset ahdistavat Erikaa, minkä lisäksi hän kokee itsensä sosiaalisesti kömpelöksi, eikä pysty luontevasti hakeutumaan saman ikäisten nuorten seuraan tai ajattelemaan seurustelua tai pariutumista samalla tavalla kuin he. Erika kokee ruumiilliset muutokset epämiellyttävinä, koska ne muistuttavat häntä siitä, että hän on muutakin kuin rationaalinen ja järkevästi ajatteleva olento. Toisessa luvussa kuvataan sitä, miten seksuaalisuus vaikuttaa Erikaan hänen tahtomattaan:

Silti jokin hirveä ja järjenvastainen mekanismi vaikutti myös hänessä. [- -]

Sellaisina hetkinä Erika jähmettyi inhon, halun ja häpeän sekoituessa toisiinsa sameaksi sotkuksi. Ja kuitenkin hän hakeutui tuota tuntemusta kohti kerta toisensa jälkeen, ehkä vahingossa, ehkä tahallaan. Hän masturboi yhtenä, vaikka oli päättänyt ettei tekisi niin, teki silti ja päätti lopettaa yhä uudelleen. Äiti oli terveydenhoitajan pätevyydellään jättänyt keittiöpöydälle kirjan, jossa selitettiin, että itsensä kosketteleminen on täysin normaalia, ainakin jos on poika eikä tee sitä liikaa. Juuri tuo inhottava kirja vakuutti Erikan siitä, että hän jos kuka oli epänormaali. Hän yritti keskittyä ongelmanratkaisutehtäviin ja harrastelijamatemaatikoille suunnattuihin yleisteoksiin, mutta ne olivat pahimpia, ajatellessa käsi siirtyi huomaamatta jalkoväliin ja sitten tulivat mielikuvat, toinen toistaan kuvottavammat. Hän masturboi kirjaston vessassa, koulun vessassa, melkein missä tahansa, salakavalasti peiton alla, kun Emilia nukkui, toivottavasti.

Pihalla koirat ulvoivat ja kirjailivat kiihkonsa lumeen kellertäviksi riimuiksi. Irstaat elukat, mummo sanoi, sormeili pientä hopeista ristiä kaulassaan, eikä Erika voinut väittää vastaan. (SJM, 54–55.)

Seksuaalisen heräämisen kuvataan aiheuttavan Erikassa inhoa ja häpeää. Hänen seksuaalisuutensa kehittyy, vaikka hän ei haluaisi sen tapahtuvan, ja Erika itse pitää asiaa ”hirveänä” ja ”järjenvastaisena”, mikä kuvastaa järjen ja ruumiillisuuden

vastakkainasettelua. Seksuaalisuuteen liittyy mielikuvia epänormaaliudesta, epärationaalisuudesta ja inhottavuudesta. Kuten ruumiillisuuteen liittyvien asioiden kohdalla, myös seksuaalisuutta ja seksiä ajatellessaan Erika yrittää sulkea nämä ajatukset pois keskittymällä matematiikkaa käsitteleviin teoksiin. Hän ei kuitenkaan voi välttää halua masturboida jatkuvasti. Naturalistisissa teoksissa henkilöhahmon kohtalo ja tuhoutuminen liittyvät usein hänen kehonsa toimintaan, esimerkiksi sukupuolielimiin (Baguley 1990, 106). Sukuelimet ja seksuaalisuus vaikuttavat Erikaan niin vahvasti, että hän kokee seksin ajattelemisen hallitsevan häntä.

Naturalististen teosten ajatus monotonisesta toistosta näkyy edellisessä katkelmassa, jossa kuvataan Erikan pakonomaista masturbointia. Seksuaalisuus pakottaa hänen kätensä ”siirtymään huomaamatta jalkoväliin” ja pakottaa hänet jatkamaan itsetyydytystä, vaikka hän on päättänyt ”lopettaa yhä uudelleen”. Seksuaaliset mielikuvat sekä inhottavat että kiihottavat Erikaa, mikä kuvaa inhon vetovoiman ristiriitaista vaikutusta. Inhoa ja häpeää tuottavat asiat ovat kuin magneetteja, joita kohti ihmiset liikkuvat tahtomattaan, kuten Erikakin, sillä hän hakeutuu ”tuota tuntemusta kohti kerta toisensa jälkeen”.

Erika masturboi vessoissa, joita pidetään yleensä likaisimpina mahdollisina paikkoina. Erikan kuvataan siis tuntevan inhoa sekä seksuaalisuutta että ympäristöönsä kohtaan. Likaisuuden ja seksin yhteen liittäminen liittyy inhon vetovoimaan ja inhottavista asioista kiihottumiseen. Erikan kokemus yhdistyy myös Tuovin nuoruudenkokemuksiin, sillä Tuovikin harrastaa teini-ikäisenä seksiä vessassa (SJM, 247). Edellisen katkelman viimeisessä kappaleessa kuvataan Erikan lapsuudenperheen koiria, joista muodostuu allegoria ihmisten viettien hallitsemalle, holtittomalle ja seksuaaliselle käytökselle. Ne äänтелеvät, virtsaavat ja toimivat voimatta hallita omaa käytöstään, mutta ihmiset eivät ole sen parempia. Erikan uskonnollinen mummo paheksuu koiria ja kutsuu niitä ”irstaiksi”. Uskonnollisuus asettuu kerronnassa siis vastakkain seksuaalisuuden ja kielletyistä asioista kiihottumisen kanssa.

Seksuaalisuuden, masturboinnin ja ruumiillisuuden ajattelemisen kuvataan johtavan siihen, että Erikan kyky rationaaliseen ajatteluun heikentyy:

Entä jos koirapoika tulisi, hän ajatteli ja tajusi, että oli sortumassa pahimmanlaatuiseen höpönlöpöön. Hän jäi ankkujen seuraan ja havaitsi kasvaneen yksinäisyyden mahdollistavan entistä tiheämmän masturboinnin. Hän pyysi vanhempiaan koputtamaan,

jos heillä oli asiaa. Se oli pieni kapinoiva ele, enemmän symbolinen kuin mitään muuta, sillä hän tiesi jo etukäteen, ettei äiti koputtaisi eikä isällä olisi asiaa.

Hän lojui sängyllä ja hiveli etusormella alushousujen haarakiilaa. Hän kuvitteli kauniskasvoisen kuvaamataidonopettajan tunkeutuvan häneen. Hänestä tuntui, että hän kuolisi, jos kukaan ei nyt-heti-ihan-miten-tahansa-häntä. Mutta tietenkään kukaan-ei-mitään-eikä-varsinkaan-häntä. Ihmiskeho oli petollinen, varmasti Germaine, Gödel ja Turing myöntäisivät saman. Parasta olisi olla ilman, Erika ajatteli, ilman lihan epämääräisyyttä, pimeyttä ja likaa. (SJM, 64.)

Katkelmassa kuvataan Erikan ahdistunutta mielentilaa, joka johtuu siitä, että hän on saanut oman huoneen, mutta pelkää koirapoikaa. Erika ajattelee seksiä ja sitä, että olisi parempi olla ilman sitä, koska seksuaalisuus on Erikan tietämyksen mukaan aiheuttanut ongelmia monille matemaatikoille. Tästä huolimatta Erika harrastaa itsetyydytystä, vaikka kokee vastenmielisyyttä ruumiillisia asioita kohtaan. Erika on lukenut esimerkiksi Alan Turingin joutuneen hormonihoitoihin homoseksuaalisuuden takia. Sophie Germainea taas ei otettu matemaatikkona vakavasti siksi, että hän oli nainen. (SJM, 63.) Koska normeihin sopimaton seksuaalisuus on ollut kulttuurisesti inhoa herättävä asia, inhoa on voitu käyttää vallan ja syrjinnän välineenä (Rossi 2015, 10). Erikankaan mielestä matemaattisuus ja rationaalisuus eivät sovi yhteen seksuaalisuuden, erityisesti vääränlaisen sellaisen, kanssa. Kerronnassa liitetään kehoon ”epämääräisyyden”, ”pimeyden” ja ”lian” mielikuvia, jotka kuvastavat sitä, että keho toimii hallitsemattomasti, eikä sen rajoja voi tarkasti määritellä. Myöhemminkin Erikan elämässä tunne koirapojan läsnäolosta liittyy inhottaviin, epämiellyttäviin ja ahdistaviin tapahtumiin. Koirapoika liittyy inhoa herättävään, mutta houkuttelevaan seksuaalisuuteen samalla tavalla kuin romaanin maailmassa oikeasti olemassa olevat lemmikkikoirat.

1800-luvun lopussa passioita pidettiin tyypillisinä taudinaiheuttajina, ja ruumiinnesteiden tasapainon ajateltiin olevan tärkeää (Maijala 2008, 34). Descuret'n *Passionerna*-teoksen mukaan passiot perustuivat eläimellisiin, yhteiskunnallisiin ja älyllisiin tarpeisiin. Eläimellisistä tarpeista kehittyneitä passioita olivat esim. ylensyönti ja siveettömyys, jotka ovat myös osa seitsemää perisyntiä. Kuukautisten ajateltiin horjuttavan ruumiinnesteiden tasapainoa, minkä takia naiset olivat erityisen alttiita passioiden vaikutukselle. (Maijala 2008, 36.) Ruumiillisuuteen ja seksuaalisuuteen liitetyn häpeän takia matemaatikon normista poikkeava keho tai seksuaalinen suuntautuminen aiheutti heille ongelmia. Koska Erikan kuvataan ajattelevan edellä

mainittuja matemaatikoita samaan aikaan, kun hän ajattelee seksiä, hänen voi tulkita tiedostavan seksuaalisuuteen liittyvän häpeän ja sen, että sen ajatellaan olevan ristiriidassa loogisen ajattelun kanssa. Tästä huolimatta Erika jatkaa masturbointia, mikä kuvaa viettien ja seksuaalisuuden vaikutusta ihmiseen.

Seksuaalisuutta kohtaan koettu inho ei liity vain Erikaan itseensä, vaan se tulee esille myös muiden ihmisten kanssa. Erikan lapsuudessa hänen naapurissaan asuu tyttö, jolla on lemmikkikani, jonka Erikan perheen koirat syövät. Yläasteella Erikan kanitytöksi nimittämä tyttö yrittää tehdä tuttavuutta Erikan kanssa:

Erika muisti, miten vastapäisen naapurin ex-kaninomistajatytöllä oli tapana tulla liian lähelle, hipelöidä paidanrinnusta, nyppiä irtohiuksia tai yksinkertaisesti laskea kätensä Erikan käsivarrelle, jopa reidelle, ikään kuin sellainen olisi ollut luontevaa tai normaalia. Erikasta tyttö oli vastenmielinen, pieni, pyöreä ja tahmea kuin karkki, joka on imeskeltty pehmeäksi ja kieritelty hikisellä kämmenellä.

Erikan inhoon sekoittui aavistus syyllisyyttä. [- -] Tytön äiti tarjosi heille kaakaota ja piparminttukarkkeja, ja Erika pani väkisinkin merkille, miten siistiä kaikkialla oli, ei koirankarvoja, likaisia vaatteita tai roskia, ja tytön huone oli sievä, pehmeän oranssi kuin jättiläispersikka, se vaikutti jotenkin kypsältä verrattuna Erikan ankkakuvioiseen lastenhuoneeseen. [- -] Miten kuuma laulaja oli, miten tämän voisi syödä elävältä. Syödä elävältä, tyttö toisti karkkia imeskellen ikään kuin jokin siitä olisi jäänyt epäselväksi. (SJM, 56–58.)

Kanitytössä inhoa aiheuttavat erityisesti hänen ylikorostuneen seksuaalinen käyttäytymisensä sekä ulkonäkönsä, jota Erika kuvailee mielessään ilmauksella ”tahmea kuin karkki”. Yleensä hyvänmakuiseksi mielletystä karkista tulee kanitytön yhteydessä epämiellyttäviä miellelyhtymiä, kun Erika kuvittelee, miten karkkia imeskellään ja kieritellään kämmenellä niin, että siitä tulee ”tahmea” ja ”pehmeä”, kuten karamelli, jota kanityttö syö puhuessaan hyvännäköisestä laulajasta. Kanitytön persikanvärinen huone herättää samanlaisia mielikuvia, jotka yhdistyvät myös eroottisuuteen. Erika tekee siis kanitytön ulkonäöstä ja huoneesta havaintoja, jotka ovat seksuaalisesti värittyneitä, vaikka hän kokee samalla inhoa kanityttöä ja seksuaalista tilannetta kohtaan. Kanityttö muistuttaa nimensä takia koirapoikaa, sillä molempien nimissä yhdistyy eläintä ja sukupuolta kuvaava sana. Erika kokee vastenmielisyyttä molempia kohtaan. Kanitytön kanssa tapahtuva tilanne alkaa muuttua epämiellyttäväksi ja ahdistavaksi. Inhottavia mielikuvia hikisestä karamellista ja kanitytön tavasta imeskellä karkkia voi pitää

shokkiefekteinä, joilla naturalismissa pyritään herättämään lukijassa inhoa (Baguley 1990, 158).

Kohtauksessa voi myös nähdä naturalistisen ansan piirteitä. Ansalla viitataan naturalististen teosten tapaan houkutella lukija ensin lukemaan miellyttävästä ympäristöstä ja tapahtumista ja järkyttää lukijaa sen jälkeen häiritsevällä sisällöllä (Baguley 1990, 180). Kun Erika vierailee kanitytön luona, hän kävelee itse tähän ansaan. Kaikki vaikuttaa aluksi mukavalta, mutta kun Erika ja kanityttö jäävät kahdestaan ja tilanteeseen tulee seksuaalisia piirteitä, Erika alkaa kokea olonsa hyvin epämukavaksi. Kanitytön huone on kuitenkin kuin kielletty hedelmä, joka vastenmielisyydestään huolimatta houkuttelee Erikaa:

Erika oli hiljaa. Röntäsade hakkasi ikkunaan, ulkona oli pikimustaa, ja kanitytön persikkahuone tuntui muodostavan pienoismaailman, jonka subtrooppisessa ilmanalassa oli luonnollista, että tyttö riuhtoi paidan päältään ja esitteli vaaleanpunaisia, ruusukuvioisia push-upejaan. Ne loivat oudon kontrastin tämän lapselliseen hyljemäiseen vartaloon. (SJM, 58.)

Erika liittää mielessään kanityttöön sekä eläimiä että kasveja kuvaavia sanoja, kuten *persikka*, *ruusu* ja *hylje*. Näiden ilmausten käyttö yhdistää kanitytön eläimellisyyteen ja tekee hänestä ensisijaisesti seksuaalisen. Kanitytön huone on ”subtrooppinen” ulkona vallitsevaan pimeyteen verrattuna, mikä herättää viidakkoon ja alkukantaisuuteen liittyviä mielikuvia. Viidakkomainen ympäristö muistuttaa naturalismissa usein toistuvaa asetelmaa, jossa päähenkilö – ja samalla lukija – johdatetaan tutusta ja turvallisesta ympäristöstä esimerkiksi maaseudulle tai metsään, ”pimeyden sydämeen”, jossa on alkukantaisia ja inhottavia asioita (Rossi 2015, 3). Kanityttö on Erikan näkökulmasta enemmän osa luontoa kuin Erika itse on, mutta lukijalle osoitetaan, ettei Erikan käsitys itsestään pidä täysin paikkaansa. Inho aiheuttaa usein sekä kuvotusta että viehätystä ja nautintoa (Rossi 2015, 10). Vaikka Erika kokee kanitytön olemuksen ja käytöksen vastenmielisinä, niiden kuvataan silti vetävän häntä puoleensa.

Erika kokee kanitytön seksuaalisen käytöksen takia niin suurta inhoa, että se ilmenee hänessä fyysisenä pahoinvointina. Kun Erika sanoo menevänsä käymään vessassa, kanityttö tulee hänen mukaansa. Kun kanityttö alkaa kosketella Erikaa, Erika kokee olonsa yhä inhottavammaksi:

Erika aisti kostean kuumottavan tunteen kyynärvarressaan siinä, mistä tyttö oli koskenut. Nyt tämän käsi oli vaeltanut edemmäs, se hiveli hänen vyötäröään. Kuvotus tuli, pistävä inho tyttöä kohtaan, tämän pyöreää vartaloa ja häpeämättömyyttä, Erika olisi halunnut oksentaa, hän tunsi alushousujensa kastuvan.

Tyttö liikkui ensin. Tämä veti vaaleanpunaiset pikkuhousunsa alas ja istuutui auki odottavalle pytylle. Virtsasuihku sihisi posliiniin. Erika katsoi tytön pulleita reisiä, vahvoja pohkeita.

Tyttö pieraisi. Tämän ilme kävi keskittyneeksi, jotenkin pinnisteleväksi. (SJM, 60.)

Tilanne muistuttaa sitä, kun Erika on masturboinut yksin vessassa: seksuaaliseen tilanteeseen liittyy eritteitä ja likaa, jotka aiheuttavat kuvotusta, mutta myös kiihotusta. Virtsaaminen ja ulostaminen toisen ihmisen nähden sekä seksuaalinen kiinnostus samaa sukupuolta olevaan ovat molemmat tabuja, ja seksuaalisuuden liittäminen niihin liittyy inhon vetovoimaan. Se mitä kanitytön kanssa vessassa tapahtuu, kuvaa inhon eri ulottuvuuksia. Erikan reaktio tapahtumiin on biologinen, ja se ilmenee esimerkiksi pahoinvointina. Inhoon liittyy kuitenkin myös kulttuurisia ja sosiaalisia merkityksiä (Rossi 2017, 288). Se että virtsaaminen ja seksuaalinen koskettelu tuntuvat häpeällisiltä, on opittua. Koska Erikan kuvataan pitävän itseään niin vahvasti rationaalisena ihmisenä, joka ei ajattele ruumiillisia tai seksuaalisia asioita, hänen on vaikea kohdata ihmistä, jolle sellaiset asiat ovat luontevia ja vapaita häpeästä. Erikan voimakkaiden, fyysisten inhoreaktioiden voi tulkita johtuvan tästä ristiriidasta.

Kun toisessa luvussa siirrytään Erikan opiskeluaikoihin ja nuoreen aikuisuuteen, Erikan kehosuhteen kuvataan edelleen olevan vaikea:

Sellaiset illat herättivät Erikassa kuvotusta. Hän tavoitteli yhä masturbaatiosta vapaata elämää, mutta sortui kerta toisensa jälkeen. Mitä kovemmin hän yritti lopettaa, sitä hurjemmiksi hänen kuvitelmansa muuttuivat: nöyryytystä, sidontaa, ruoskintaa, ulosteita ja inestiä jokaisen mahdollisen lähisukulaisen kanssa, jokaisella mahdollisella tavalla. Hän haaveili olevansa puhallettava nukke seksiliikkeen ikkunassa, pelkkää ruumiinaukkoa. Hän haaveili eläinseksistä. Opiskelutovereiden puheet olivat siihen verrattuna typeriä ja viattomia, niitä kuunnellessaan Erika tunsi olevansa yhtä aikaa tuskastuttavan kokematon ja auttamattoman perverssi. (SJM, 70.)

Seksuaalisuuden ja seksin ajattelemisen ei kuvata olevan pelkästään häpeällistä, vaan myös pakonomaista. Erika yrittää edelleen lopettaa masturboinnin, mutta ei onnistu siinä. Masturbointi hävettää Erikaa, koska se on häpeällistä ja merkitsee hänelle heikkoutta ja alkukantaisten halujen ohjailuksi joutumista. Erikaa kiihottavissa mielikuvissa yhdistyvät monet eri tabut, kuten myös kanitytön kanssa sattuneessa seksuaalisessa tilanteessa. Erika ei voi estää seksiin liittyviä ajatuksia, vaikka seksin ajatteleminen aiheuttaa hänessä ”kuvotusta”. Inhon vetovoima näkyy Erikan ajattelussa niin, että hän tiedostaa itsekin kiihottuvansa häpeällisistä tai inhottavina pidetyistä asioista, eikä voi kertoa mielikuvistaan kellekään. Erikan ajatus siitä, että hän haluaisi olla ”pelkkää ruumiinaukkoa” kuvaa äärimmäistä ruumiillisuutta, sitä että keho ei ole muuta kuin seksuaalinen. Itse asiassa mielikuva ”pelkkää aukkoa” olevasta kehosta tekee ruumiista olemattoman ja kadottaa sen rajat. Erikan mielestä erityisen kiihottavaa on siis ajatus katoamisesta, muuttumisesta olemattomaksi tai tyhjäksi. Mielikuvassa voi nähdä yhteyksiä siihen, miten Erikan kuvataan istuvan myöhemmin ahdistuneena kotinsa ikkunalaudalla ja sulautuvan pimeyteen: ”Hän kääntyi selin keittiön ikkunaan ja tunsu pimeyden tiivistyvän ympärillään.” (SJM, 180.) Pimeyteen ja luontoon sulautuminen liittyy naturalismissa usein melankoliaan ja lohdutukseen etsimiseen luonnosta silloin, kun elämä tuntuu kärsimykseltä (Rossi 2015, 7). Luonto edustaa paitsi ihmiseen vaikuttavia luonnonlakeja, myös ylevää seesteisyyttä (Rossi 2015, 6), ja Erikan tapauksessa pakopaikkaa, johon hän voi kadota omasta ahdistavasta elämästään.

Kuten aiemmin on tullut esille, romaanissa kuvataan rationaalisuuden ja matematiikan sekä ruumiillisuuden ja seksuaalisuuden vastakkainasettelua. Erikan yritykset hallita omaa kehoaan ja seksuaalisia ajatuksiaan matematiikan avulla jatkuvat opiskeluaikoina:

Valomerkki tuntui joka kerta helpotukselta. Erika kaivoi pakollisten kurssien harjoitustehtävät esiin yöbussissa ja huvitteli suorittamalla monimutkaisimmat laskutoimituksista päässään. Hän juoksi alakerran seksiliikkeen ohi, kieltäytyi katsomasta sen ikkunaa, ja kun hän seuraavan kerran lojui patjalla itseinhon vallassa masturboituaan itsensä uuvuksiin, hän haaveili olevansa kone, pelkkää algoritmia algoritmin perään. (SJM, 71.)

Opiskelukavereiden kanssa vietettyjen iltojen jälkeen Erika kokee itseinhoa, koska hän tuntee itsensä ulkopuoliseksi ja lisäksi jatkaa masturbointia pakonomaisesti, vaikka on

yrittänyt lopettaa sen. Vaikka Erika ei onnistu masturboinnin lopettamisessa, hänen ajatuksissaan toiminta hahmottuu matemaattisesti, ja Erika kuvittelee olevansa ”pelkkää algoritmia algoritmin perään”. Algoritmin käsite kuvaa sekä Erikan elämän yksitoikkoisuutta että hänen kehonsa toimintaa. Ruumiintoiminnot toistuvat jokseenkin ennustettavina ja samanlaisina päivästä toiseen. Kuten edellisessä katkelmassa mainittu seksinukke ja mielikuva muuttumisesta ”pelkäksi ruumiinaukoksi”, myös algoritmi kuvaa oman minuuden kadottamista. Naturalistinen ajatus elämästä koneellisena toistona (Rossi 2009a, 151) muistuttaa algoritmin määritelmää. Kun seksuaalisuus ilmenee toisteisena, monotonisena toimintana, siitä tulee hallittavaa ja ennustettavaa. Tämän ajatuksen voi tulkita olevan selviytymiskeino Erikalle, joka haluaisi kaiken ruumiillisen olevan hänen hallittavissaan. Erika haluaa olla koneen kaltainen, siis jotain muuta kuin ihminen. Erikan ajatuksissa näkyy siis alkukantaisuuden taso seksuaalisuuden yhteydessä, mutta myös yliluonnollisuuden ja yli-ihmisyuden taso. Molemmat tasot kuvaavat jotain normista poikkeavaa, ja romaanin henkilöhahmoja kiehtovaa ja kiinnostavaa.

Sekä alkukantaisuus että yliluonnollisuus tulevat esille tilanteessa, jossa kuvataan Erikan ensimmäistä seksisuhdetta. Ensimmäisenä opiskeluvuotena Erika tutustuu matematiikan opiskelijoiden pikkujouluissa Henrikiin, jonka kanssa hän lähtee juhlista kotiin. Erika tuntee itsensä alusta asti Henrikin seurassa kömpelöksi ja hermostuneeksi. Erika ajattelee ruumiintoimintojaan korostuneen paljon koko illan ajan, koska hänellä on jatkuvasti vessahätä. Hän ajattelee myös Henrikin vieressä istuessaan olevansa ”sietämättömän tietoinen omasta vartalostaan, sen kiihtyneestä hienerityksestä, pulssista” (SJM, 91). Erika ei kuitenkaan halua käydä illanviettotilan vessassa, koska siellä on niin sotkuista:

Kun Henrik oli mennyt, Erika nousi ja suuntasi naistenvessalle, jonka ovesta roikkui musta muovisäkki ja alumiinifoliota. Maailmanlopputeema, hän muisti, pikkujouluissa oli sellainen, ”juhli henkesi edestä”, oli lukenut julisteessa, Erika ei tosin ollut varma, miten muovi ja folio siihen liittyivät. Jonoa ei ollut, hän meni sisään, ja vastaan tulvi niin voimakas oksennuksen löyhkä, että hän joutui tukahduttamaan yökkäyksen. Vilkaisu vessankoppiin paljasti, että tilanne oli vielä pahempi kuin hajusta olisi voinut päätellä. Oksennusta oli seinillä ja lattialla, ja lisäksi pytyhreuna oli tahriutunut johonkin ruskeaan, joka näytti erehdyttävästi ihmisulosteelta. Erika syöksähti vessasta ja oli törmätä Annukkaan.

”Tonne ei voi mennä”, hän sanoi. ”Siellä on maailmanloppu ja mä oon lähössä.”
(SJM, 92–93.)

Erilaiset eritteet ovat tässäkin tilanteessa läsnä, sillä Erika näkee vessassa sekä oksennusta että ulostetta, mikä tekee hänet pahoinvoivaksi. Erika kuvailee kuvottavia asioita ”maailmanloppuna”, mikä liittyy sekä pikkujoulujen teemaan että Erikan hankaluuteen sanoittaa ruumiillisuuteen kytkeytyviä asioita. Naturalismin pyrkimys kuvata asioita mahdollisimman suorasukaisesti ja peittelemättä näkyy katkelmassa niin, että siinä kuvataan vessaa, jota yleensäkin pidetään likaisena paikkana, erityisen inhottavassa tilassa. Toisaalta esimerkiksi oksennuksen tai ulosteen ulkonäköä ei kuvata kovin tarkasti, koska kerronta suodattuu Erikan mielen läpi. Tämän voi tulkita niin, että Erika ei pysty ajattelemaan asiaa, koska tuntee sitä kohtaan niin suurta inhoa. Pikkujoulujen maailmanlopputeema viittaa ekokatastrofiin ja ilmastonmuutokseen, jotka etenevät koko ajan kiihtyvällä tahdilla, kuten Erikan henkinen hajoaminenkin. Maailmanlopun voi ajatella myös olevan samanlainen ennustus romaanin lopussa tapahtuvasta räjähdyksestä kuin Jehovan todistajien puheet kadotuksesta ja Erikan isoisän kertomukset dinosaurusten tuhoutumisesta (SJM, 12–13).

Seksuaalisuuden ja seksin yhteydessä kuvataan romaanissa aina myös joitain inhoa herättäviä asioita, kuten eritteitä. Erikalla on edelleen vessahätä, kun hän pääsee Henrikin kotiin:

Vessa oli eteisessä, eikä Erika ehtinyt sinne ennen Henrikiä. Hän kuunteli kasvavan huolen vallassa lorinaa, pytyn korahduksia ja käsien pesun aiheuttamaa loisketta. Miten voimakkaina ne kaikuvat yössä. Olisi pitänyt käydä juhlissa vessassa, Erika ajatteli, täytyihän siellä olla muitakin kuin se yksi sotkuinen, nyt hänen olisi suoriuduttava tarpeistaan Henrikin kuullen. Hän vaelsi huoneeseen, jota hallitsi ruudullisella päiväpeitolla verhottu parisänky, ja säikähti nähdessään itsensä vilaukselta vaatekaapin oven kokovartalopeilistä. Kummitus, hermostunut ja totinen. (SJM, 94.)

Erika ei pysty käymään Henrikin luona vessassa, koska häpeää ruumiintoimintojaan niin paljon. Kun Erika näkee itsensä peilistä, hän säikähtää ja pitää itseään kummitusmaisena. Seksuaalisen tilanteen kuvataan saavan Erikan pois tolaltaan ja pois normaalista mielentilasta. Hän kokee olevansa epäluonnollisen näköinen hermostuneisuutensa takia. Voi myös ajatella, että seksuaalinen tilanne ja vessahätä saavat Erikan kokemaan itsensä

alkukantaiseksi, vaikka hän ei myönnä sitä itselleen. Eläimellisyys ja yliluonnollisuus ovat näin yhtä aikaa hänessä läsnä.

Kun Erika ja Henrik alkavat harrastaa seksiä, Erikan kokema inho syvenee:

Viileä ilma kovetti nännit ja nosti ihokarvat pystyyn, kun Henrik riisui hänen paitansa ja avasi rintaliivit. Tämä suuteli hänen lusevaa rintakehäänsä, hänen pingottunutta kurkkuaan, sanoi, että Erika oli uskomattoman älykäs, he siirtyivät askel askeleelta kohti sänkyä. Periaatteessa Erika olisi voinut sanoa ei, periaatteessa hän olisi voinut irrottautua Henrikin otteesta, mutta hän oli liian yllätynyt, liian syvällä kuvotuksessaan, liian kyvytön vastaamaan tai, mikä pahinta, edes ajattelemaan rationaalisesti. Jos hän yrittäisi puhua, hänen suustaan tulisi vain ulvahduksia, samanlaisia kuin koiralla, jonka hänälle on tallattu, hän ajatteli. (SJM, 95.)

Kuvotus ja inho estävät Erikaa puhumasta Henrikille, eikä hän pysty kieltäytymään seksistä. Pahoinvoiva olo estää rationaalisen ajattelun, mikä tuntuu Erikasta vastenmieliseltä. Erika ajattelee, että hän on menettänyt puhekykynsä, ja hänestä tuntuu, kuin hän ei voisi äänellä millään muulla tavalla kuin ”ulvahtelemalla”. Erikasta tulee siis seksuaalisessa tilanteessa tahtomattaan eläimellinen ja hän luisuu normaalin, rationaalisen ajattelun ulottumattomiin. Koirat ovat tässäkin katkelmassa inhoa herättävän seksuaalisuuden vertauskuva. Niiden avulla kuvataan sitä, miten ihminen on osa luontoa, ja Erikan tapauksessa hän tiedostaa sen itsekin. Ajatukseen ihmisestä osana luontoa sisältyy käsitys siitä, että luonnonilmiöt kulkevat tasapainosta hajoamisen tilaan (Rossi 2009aa, 20). Erika on ollut ainakin näennäisesti tasapainoisessa tilassa ennen pikkujouluja, Henrikin tapaamista ja hänen luokseen menemistä. Seksuaalinen tilanne saa hänet kuitenkin luisumaan kohti epätasapainoa ja hajoamista. Hajoaminen tulee esille siinä, miten hän menettää puhekykynsä ja alkaa käyttäytyä eläimen kaltaisesti.

Epämiellyttävän seksikokemuksen jälkeen Erika kävelee kotiin ja kärsii edelleen vessahädästä:

Jokainen kortteli kipua, tutun seksiliikkeen ikkuna kipua, rappukäytävä kipua. Hän sai tuskin kiskaistua kotioven kiinni, kun jo syöksyi vessaan. Housunnapit auki, pytynkansi ylös mutta liian myöhään. Kusi hulahti reisille, se kasteli housut ja kengät, roiskui kylpyhuoneen kaakelilattialle ja pisaroi talvitakin helmaan. Erika puristi jalat ristiin ja uikutti. Hän piteli käsiä ylhäällä, luovutti ja antoi pissan suihkuta kämmenilleen kuumana.

Virtsaaminen ei enää lievittänyt kipua, päinvastoin, hän romahti pytylle, maailmanloppu, hän ajatteli ja alkoi itkeä. Likaisen tummankeltaisen joukossa erottui häivähdys verta. Hän ajatteli, että olisi oikein, jos olisi onnistunut vahingoittamaan ruumistaan pysyvästi. (SJM, 100.)

Pissahädän pidättely koko illan ajan aiheuttaa Erikalle lopulta sietämätöntä kipua. Seksin harrastaminen toisen ihmisen kanssa ensimmäistä kertaa saa hänet kokemaan häpeää ja itseinhoa. Erika on yrittänyt kieltää ja unohtaa ruumiintoimintonsa, mutta ei luonnollisesti ole onnistunut siinä, ja joutuu virtsaamaan kotiin päästyään kivuliaasti. Myös tässä katkelmassa kuvataan useita eri eritteitä, sekä virtsaa että verta. Naturalistinen kirjallisuus voidaan nähdä tirkistelynhalun täyttäjänä (Maijala 2008, 47), mikä tulee esille siinä, miten lukijalle näytetään yksi Erikan elämän häpeällisimmistä hetkistä, kun tämä itkee vessanpöntön päällä häpeän ja kivun takia. Erikan kuvataan häpeävän omaa kehoaan ja erityisesti sukuelimiään ja ruumiintoimintojaan niin paljon, että niiden paljastuminen tuntuu hänestä mahdottomalta ajatukselta. Lopulta hän ei kuitenkaan pysty vastustamaan kehonsa toimintaa, vaan hänen on pakko virtsata, mikä synnyttää Erikassa tunteen hajoamisesta. Erika ajattelee maailmanloppua, joka on ollut pikkujoulujen teema, mutta tässä tilanteessa siitä tulee Erikan kivun ja häpeän vertauskuva. Hajoamisen tunteen kuvataan olevan niin voimakas, että se tuntuu Erikasta inhottavalta ja lopulliselta. Luvussa 2 tarkastelin sitä, miten Erikan arki ja koko elämä alkaa hajota ja muuttua epäloogiseksi ja epämääräiseksi. Seksuaalisuuden kuvauksen yhteydessä tulee esille, että arjen ja mielenterveyden lisäksi myös Erikan keho on keskellä hajoamisprosessia.

Seksuaalisuuteen liittyy siis romaanin maailmassa voimakasta häpeää ja inhoa. Erikalle kaikkein vaikein seksiin liittyvä tapahtuma on seksuaalinen väkivalta, jota hän kokee asuessaan Berliinissä. Erikan kollega Tom käy hänen päälleen rappukäytävässä, mikä aiheuttaa Erikalle henkisiä ja fyysisiä vammoja, ja sysää hänet kohti mielenterveyden järkkymistä. Tilannetta kuvataan romaanin ensimmäisessä luvussa, jossa kerrotaan myös Erikan etuajassa alkavista kuukautisista. Erika ajattelee tapahtumien liittyvän toisiinsa:

He [Erika ja Tom] tuijottivat toistensa ohi. Erikan vatsaa kouristi, hänet valtasi sama epämiellyttävä tunne kuin aamulla, lumisade ja muistuma jostain ikävästä ja kosteasta, miten outoa oli, että kuukautiset olivat alkaneet etuajassa, hän ajatteli, jokin oli pielessä,

jokin järjestys, jota hän oli pitänyt vakiona. Tom seiso siinä suu kalamaisesti raollaan, näemmä kyvyttömänä katkaisemaan tätä piinallisuutta. (SJM, 17.)

Erika ajattelee Tomin näyttävän kalalta, mikä kuvaa Tomin elämellisyttä. Myöhemmät tapahtumat osoittavat, ettei tämä pysty hallitsemaan itseään, vaan toimii yhtä kontrolloimattomasti kuin esimerkiksi koirat Erikan lapsuudenkodissa. Kun Erika menee kotiin ja huomaa, että Tom odottaa häntä rappukäytävässä hänen ovensa edessä, inhon kuvataan muuttuvan kauhuksi. Tom näyttää Erikasta oudolta ja Erika tuntee itsensä ja oman äänensä vieraaksi. Kun Tom tukahduttaa Erikan huudon kädellään, Erikan valtaa tuttu tukehtumisen tunne:

Tom työntyi häntä vasten koko painolla, Erika ei saanut henkeä, hän yritti riuhtoa kättä pois, hän ajatteli tukehtuvansa, rimpuili ja puri, mutta Tom työnsi kämmentä hänen kasvoilleen, miten tämä saattoi olla niin raskas, pelkkää kuvottavaa massaa. Toinen käsi haroi Erikan vartaloa, kulki hänen kylkeään, nyki hameenhelmaa ylös. Pian joku tulisi, Erika ajatteli, varmasti, on pakko, miksei kukaan tule? (SJM, 20.)

Erikan pelko saa aikaan sen, että Tom tuntuu epäinhimilliseltä, kuin tämä olisi kadottanut järkensä ja kontrollinsa ja toimisi vain viettiensä ohjaamana. Erika ajattelee Tomin olevan ”pelkkää kuvottavaa massaa”. Tomin kuvaileminen ”kuvottavaksi massaksi” herättää mielikuvan häilyvistä ja epämääräisistä asioista, joita tuodaan esille esimerkiksi Erikan lapsuuden, murrosiän ja seksuaalisuuden kuvauksessa. Esimerkiksi kehonsa muotojen muuttuessa Erika on ajatellut olevansa ”pelkkää kaameaa lihaisaa mössöä” (SJM, 53). Epämääräisyys ja määrittelemättömät muodot liittyvät siis Erikan ajattelussa pelottaviin ja inhoa herättäviin asioihin. Pelko ja Tomin inhottava kosketus tekevät Erikan pahoinvoivaksi. Tom painaa Erikan seinää vasten, repii vaatteita tämän yltä ja työntää sormensa Erikan sisään:

Tom hivutti hänen sukkahousujaan alas, sormet tunkeutuivat niiden sisään, kovat ja tympeät, Erika tunsi terävän vihlaisun alavatsassaan, kun se jännittyi vastustamaan kosketusta. Hän ajatteli olevansa veressä ja likainen, ehkä Tom tajuaisi sen ja lopettaisi, mutta ei tämä tajunnut. Käsi kiemurtelemassa hänen reisiensä välissä, käsi joka ei tuntunut enää kädeltä vaan joltain niljaiselta, musta tahmainen liete vyörymässä hänen ylleen. Erika yritti vääntäytyä vapaaksi, yritti saada ilmaa ja tunsi Tomin erektion lonkkaansa vasten. Tämän sormet haroivat hänen jalkoväliään, ne koukistuivat hänen sisäänsä huolimatta

lihaksista, jotka kouristuivat vastaan, huolimatta tamponista, jonka piti kai olla jossain tiellä, oksettava kipu, niin voimakas, että Erika ajatteli pyörtyvänsä. Tom toisti rakastavansa häntä, rakastavansa häntä valtavasti, miksei Erika voinut kuunnella, tiesihän hän, että Tom rakasti häntä, ja Erika tajusi puristavansa yhä kotiavainta, se oli painunut syvälle hänen kämmeneensä, mutta jostain syystä se ei sattunut, vain vatsaa sattui ja jalkoväliä, ja ilma, hän kuolisi, jos ei saisi ilmaa. (SJM, 21.)

Erikan kuvataan kokevan valtavaa inhoa Tomia ja hänen tekemiään asioita kohtaan. Erikan vartalolla liikkuva Tomin käsi herättää Erikassa mielikuvan ”niljaisesta” ja ”mustasta, tahmaisesta lietteestä”, joka ”vyöryy” hänen ylleen. *Niljakuus* on samantapainen aineen epämääräistä olomuotoa kuvaava sana kuin esimerkiksi *massa* ja *möykky*, jotka toistuvat romaanissa usein ruumiillisuuden ja kehon kuvauksen yhteydessä. Kun kokemuksella ja muodolla ei ole tarkkoja rajoja, sen sietäminen on entistä vaikeampaa. Tarkkarajaisuuden puuttuminen aiheuttaa myös sen, ettei tunnetta voi käsitellä rationaalisesti tai loogisesti luokittelemalla sitä. Musta liete kuulostaa samanlaiselta kuin öljy, joka myöhemmin valuu mereen karille ajaneesta rahtilaivasta. Itämerellä sattuvasta onnettomuudesta ei ole vielä kerrottu kirjan ensimmäisessä luvussa, mutta tumma neste on motiivi, joka toistuu Erikan ahdistavissa muistoissa usein. Tässä katkelmasta toistuu myös tukehtumisen tunne, joka kuvaa Erikan pelkoa ja ahdistusta. Hajoamisen tunne on tässäkin tilanteessa läsnä: Erikan on vaikea hengittää, ja hän tuntee kuolevansa. Hajoaminen muodostuu Erikan kohdalla siis häpeästä, kivusta, ruumiillisuudesta ja inhosta. Epämiellyttävät ja ahdistavat kokemukset tekevät seksuaalisuudesta vieraannuttavaa ja inhottavaa. Seksuaalisuutta kuvataan kehollisten kokemusten lisäksi myös laajempien viittaussuhteiden, kuten eläinten, eläimen lailla käyttäytyvien ihmisten tai alkukantaisten ympäristöjen avulla.

3.2 Seksuaalivietti hallitsee

Tässä alaluvussa käsittelen sitä, miten seksuaalisuutta kuvataan Tuovin elämässä, eli erityisesti romaanin neljännessä, viidennessä ja kuudennessa osassa. Tuovin henkilöahmo muistuttaa Erikaa monella tavalla. Tuovikin on aikuisena yksinäinen, ja hänen arkensa on hyvin yksitoikkoista. Tuovi yrittää etsiä kumppania netistä treffisivustolta, mutta kokee paljon pettymyksiä:

Tuovi käveli huoneensa ympäri pari kertaa, kaatoi kahvia. Hän palasi koneelle ja kirjautui sisään. Heteroille ei mitään uutta, ei myöskään masentuneille. Queer-sivuston profiilissa näkyi uusi viesti, ja hetken hän ehti toivoa. Hän klikkasi, ja näytölle ilmestyi kuva peniksestä. Ei tekstiä, ei edes tervehdystä, pelkkä penis. Lähettäjä: HandsomeBoy, 39-vuotias homomies Vantaalta.

Tuovi tuijotti penistä. Se näytti sinertävältä ja epämuodostuneelta, varmaan seurausta kehnosta valosta ja vääristävästä laajakulmasta. (SJM, 215.)

Naturalismiin liittyy ihmisen ruumiintoimintojen ja viettien tutkiminen (Baguley 1990, 46). 1800-luvun passioteorian mukaan ihmisen elämää hallitsee esimerkiksi seksuaalivietti, joka voi toteutumattomana muuttua melankoliaksi ja ikävystymiseksi (Maijala 2008, 24). Tuovin yksitoikkoisessa arjessa ei tapahdu suuria muutoksia, ja Tuovin on vaikea löytää rakkautta. Vaikka Tuovi kaipaa rakkautta ja seksiä, seksuaalisuus on hänestä inhottavaa ja vieraannuttavaa, kun se pelkistyy peniskuviksi treffisivuston viesteissä. Luonnollinen sukuelin näyttää Tuovin mielestä ”epämuodostuneelta”, kun se on kuvattu ”kehnoissa” valossa ja ”vääristävässä” kuvakulmassa. Luonnollisesta tulee näin luonnotonta ja inhottavaa.

Tuovista kertovissa osissa seksuaalisuutta kuvataan jälleen siitä näkökulmasta, miten se liittyy ihmiseen osana luontoa. Erikan maailmankuva on hänen tutkijanuransa takia matemaattinen, ja hän havainnoi ympäristöä loogisten ajatusmallien kautta. Tuovillakin on luonnontieteellinen maailmankuva, mutta se eroaa hieman Erikan ajatusmaailmasta, koska Tuovi on opiskellut biologiaa. Hän havainnoi pariutumista ekologin tavoin:

Elolliset olennot panostavat harvaan toimeen yhtä paljon. Ne tanssivat, laulavat ja mylvivät tuntikausia, osoittavat pesien, omakotitalojen, kutukammioiden ja soidinmajojen rakennustaitoa, suorittavat akateemisia loppututkintoja, antavat lahjoja ja taistelevat huomiosta, pelottelevat kilpailijoitaan ja esittelevät pyrstöjä, eviä, sarvia ja muita ulokkeita, myös peniksiä. Evolutiiviseen menestykseen ei riitä, että on erinomaisen sopeutunut ympäristöönsä, on oltava myös seksikäs, mitä muuta elämä on kuin jatkuva huuto: valitse minut, valitse minut, pannaan. (SJM, 220.)

Tuovin mielestä deittisivusto vaikuttaa ”yhteissoitimelta” (SJM, 220). Ihmiset vertautuvat Tuovin ajatuksissa lintuihin ja muihin eläimiin, jotka yrittävät tehdä toisiinsa

vaikutuksen ulkoisilla ominaisuuksilla ja tähtäävät kaikessa toiminnassaan pariutumiseen. Tuovin ajattelussa ihmiset ovat vain yksi eläinlaji muiden joukossa, ja hänen maailmankuvansa muistuttaa naturalismin ajatusta siitä, että ihminen on osa luontoa. Seksuaalivietti vaikuttaa ihmisiin, vaikka he yrittävät olla sivistyneitä ja erottautua eläimistä rakentamalla sivilisaatioita. Passioteoriaan liittyi ajatus siitä, että ihmisessä on kaksi voimakasta vaistoa: sukuvietti (eros) ja kuolemanvietti (thanatos) (Maijala 2008, 248). Tuovin maailmankuva on jokseenkin kyyninen, sillä hän ajattelee olevansa itsekin seksuaalivietin ohjaama, eikä pysty irtautumaan siitä, vaikka haluaisi. Sukuvietin ohjaamina ihmiset pariutuvat, lisääntyvät ja pyrkivät hyvään, mutta kuolemanvietin vaikutuksen alaisina taas koetaan epätoivoa ja ahdistusta. Lisääntymisen, lasten saamisen ja tuhoutumisen ja kuoleman välillä vallitsee ristiriita. (Maijala 2008, 248.) Tuovi kokee samankaltaista ristiriitaa omassa elämässään. Hän tiedostaa sen, että kaipaa rakkautta, mutta ymmärtää samaan aikaan ihmisten, itsensä mukaan lukien, käyttäytyvän viettiensä ja mielihalujensa ajamina ja tuhoavan maapalloa ja ympäristöä.

Tuovin seksuaalisuuteen vaikuttaa se, että hän on transmies, eli hän on korjannut sukupuolensa naisesta mieheksi. Selatessaan treffisivuston ilmoituksia Tuovi muistelee sitä, millainen hänen ensirakkautensa oli ja millaista seksi oli teini-ikäisenä, ennen sukupuolenkorjausprosessia ja kehon muuttumista:

Parempien paikkojen puutteessa he naivat koulun ja kahviloiden vessoissa, valokuva-automaattien verhojen takana ja uskaliaina päivinä jopa tyhjässä metrovaunussa. Seksiin liittyi aina kiire, vessojen kusen haju ja kiinnijäämisen pelko – liian nopeaa ja jännittynyttä ollakseen kummastakaan erityisen tyydyttävää – mutta silti he tekivät sitä jokaisen tilaisuuden tullen. Emily painoi Tuovin vessan seinää päin ja hieroi hänen alushousujensa haarakiiilaa, sillä Tuovi ei halunnut, että Emily koskettaisi häntä niiden alta. Tai Tuovi polvistui Emilyn eteen likaiselle lattialle, rullasi tämän hameen ja villapaidan helman ylös, pikkuhousut nilkkoihin, ja painoi huulensa Emilyn pillulle. (SJM, 247.)

Tuovi on tavannut ensimmäisen tyttöystävänsä Emilyn Ranskassa ja on harrastanut seksiä hänen kanssaan esimerkiksi vessoissa. Kuten Erikankin seksikokemusten kohdalla, myös Tuovin elämässä seksuaalisiin tilanteisiin liittyvät eritteet, esimerkiksi virtsa, jota kuvataan tässä katkelmassa ”kusen hajuna”. Naturalismiin kuuluu tietynlainen perusarvojen häpäiseminen ja rajojen rikkominen (Baguley 1990, 93). Tuovin ja Emilyn harrastama seksi tapahtuu mahdollisimman likaisessa ympäristössä, kuten vessassa, tai

jonkinlaisessa puolijulkisessa tilassa, kuten tyhjässä metrovaunussa, jonne joku voi tulla milloin tahansa. Molemmat asiat, se että Tuovi ja Emily kiihottuvat eritteistä, liasta ja siitä, että he voivat jäädä kiinni, ilmentävät inhon vetovoimaa ja kielletyistä asioista kiihottumista. Transsukupuolisuus on vaikuttanut Tuovin seksuaalisuuteen siten, että hän on kokenut kehodysoforiaa, eli vieraantumista omaa kehoaan ja sen toimintaa kohtaan. Sairauksien ja normaalista poikkeavien asioiden tutkiminen on naturalismissa yleistä (Baguley 1990, 94). Tuovin henkilöahmossa näkyy siis mielen ja ruumiin kaksijakoisuus: hän kokee olevansa oikeasti jotain muuta, kuin mitä hänen kehonsa ilmentää. Vaikka hänen kehonsa on ollut syntyessä ulkoisesti normien mukainen, Tuovin oikea sukupuoli ja se, että se on ristiriidassa hänen ruumiinsa ulkonäön kanssa, saa kehon tuntumaan vääränlaiselta, jopa luonnottomalta.

Seksuaalisuuteen kytkeytyy romaanissa paljon inhoa. Tuovin kuvataan kärsivän teini-iässä mielenterveysongelmista, jotka saavat hänet vahingoittamaan itseään viiltelemällä. Kivusta huolimatta viiltely tuottaa nautintoa, joka muistuttaa orgasmia:

Ja he juoksivat ja rakastivat, juoksivat ja rakastivat, ja Emily opetti Tuovia viiltelemään, sanoi, että se on melkein yhtä taivaallista kuin orgasmi, on pieniä hetkiä, kun ihminen laajenee, käy rajattomaksi, ikään kuin ruumista ja kaikkea sitä kuraa ei olisi. He käyttivät säärakarvojen ajeluun tarkoitettua vaaleanpunaista terää, jonka suojamuovin Emily saksii irti, eikä se tunne muistuttanut Tuovista orgasmia, mutta hänkin kyllä sinkosi kauas itsensä ulkopuolelle, siinä se oli, pieni tihkuva haava, tuskin naarmua kummempi ja ihmeellistä olla jotain muuta kuin tämä kelvoton keho. (SJM, 248.)

Tässäkin katkelmassa eritteet ja seksuaalisuus liittyvät yhteen. Viiltely rikkoo ruumiin rajat ja saa sen vuotamaan. Emilyn mielestä viiltelyn aiheuttama kipu tuntuu samalta kuin orgamista saatu mielihyvä, ja se auttaa unohtamaan ahdistuksen hetkellisesti. Kivusta kiihottuminen liittyy inhon vetovoimaan: se on samaan aikaan houkuttelevaa ja luotaantyöntävää. Viiltely liittyy myös seksuaali- ja kuolemanvietin tai kuolemankauhun yhdistymiseen. Emily kuvailee orgasmia tilaksi, jossa ”ihminen laajenee, käy rajattomaksi”, Tuovin mielestä viiltely taas tuntuu siltä, kuin hän ”sinkoisi” ”itsensä ulkopuolelle”. Molemmat kuvaukset muistuttavat kuoleman kokemusta, ruumiista irtautumista. Ajatukseen eroksen ja thanatoksen ohjailemista ihmisistä kuuluu myös ajatus elämästä jatkuvana rappiotilana (Maijala 2008, 248). Tuovi ja Emily saavat seksuaalista nautintoa kuolemaan liittyvästä tunteesta, jonka voi tulkita olevan joko oman

kuolemattomuuden tai kuolevaisuuden tunnustamista. Itsensä vahingoittamisella on fyysisesti tuhoava vaikutus, mutta se voi silti tuottaa nautintoa. Kipu ja seksuaalinen nautinto auttavat toisaalta unohtamaan ahdistuksen, omaa kehoa koetun inhon ja oman kuolevaisuuden hetkeksi. Nautinto syntyy kokemuksesta, jossa oman kehon rajat hämärtyvät ja katoavat, ja ihmisestä tulee osa ympäröivää universumia. Seksuaalinen nautinto liittyy siis primitiiviseen kokemukseen siitä, että ihminen on osa luontoa tai käyttäytyy epärationaalisella tavalla.

Kivun ja seksuaalisen nautinnon yhteyttä kuvataan myös Tuovin myöhemmissä seksikokemuksissa. Tuovi löytää treffisivustolta Janette-nimisen naisen, jonka kanssa hän juttelee ja käy treffeillä. Tuovi tuntee aluksi itsensä pettyneeksi, koska hänen mielikuvansa Janettesta eroaa siitä, millainen Janette oikeasti on. Tuovi ja Janette menevät kuitenkin ensimmäisellä tapaamisella Tuovin luo, ja Tuovi huomaa olevansa kiinnostunut Janettesta, ja kiihottuvansa tämän seurassa. Tuovi soimaa itseään siitä, että lankeaa ”romanttisen juoneen vastaanansomattomaan vetoon” (SJM, 243). Kun Tuovi harrastaa seksiä Janetten kanssa, hän ajattelee ensimmäistä, teiniaikaista tyttöystäväänsä Emilyä:

He purivat, raapivat ja nuolivat. Janette tarttui Tuovia ranteesta ja kiskoi käden pillulleen, karvat tiheää kiharaa, häpyhuulet ajeltu sileiksi alhaalta. Janetten kosteus, voima, jolla tämä työnsi lantiotaan Tuovin kättä kohti. Janetten reisi hiertämässä Tuovin jalkojen välissä.

”Sido mun kädet ja pane mua takaa”, Janette vaati.

Tuovi mietti Emilyä painaessaan etu- ja keskisormensa Janetten sisään. Emilyä, tämän kummitusmaiseksi kuihtunutta vartaloa, tämän pillun makua. (SJM, 252.)

Katkelmassa kuvataan seksin harrastamista eläimellisten verbien kautta: Tuovi ja Janette esimerkiksi *purevat*, *raapivat* ja *nuolevat*. Kerronta on toisteista: ensimmäisessä kappaleessa toistuvat virkkeet, jotka alkavat sanalla *Janette*. Monotonisuuden avulla kuvataan seksin toisteisuutta ja sen yksitoikkoista rytmiä. Monotonisuus saa seksin vaikuttamaan epäluonnolliselta toiminnalta, siltä kuin ihmiset liikkuisivat kuin koneet. Toisaalta se että Tuovin ja Janetten kuvataan purevan ja raapivan toisiaan, muistuttaa eläimellistä käyttäytymistä. Kun Tuovi muistelee Emilyä, hän näkee Emilyn mielessään ”kummitusmaisena”, mikä saa Emilyn kuulostamaan yliluonnolliselta olennoilta. Ajatuksessa näkyvät olemassaolon kolme tasoa, eläimellinen, normaali ja yliluonnollinen. Usein naturalismissa korostetaan normien rikkomista ja biologian

vaikutusta (Baguley 1990, 210). Eläimellisyys ja yliluonnollisuus yhdistyvät katkelmassa kuvatusta seksuaalisessa tilanteessa, aivan kuten Erikankin seksikokemuksissa. Lisäksi seksuaalivietti ja kuolemanvietti ovat yhtä aikaa läsnä. Seksuaalisuus on katkelman perusteella rajalla olemista ja rajojen rikkomista: Tuovin ja Janetten harrastaessa seksiä ihmisen ja eläimen raja asetetaan kyseenalaiseksi, kuten myös elämän ja kuoleman raja. Tuovin ja Janetten harrastaman seksin kuvauksessa näkyy biologian ja viettien vaikutus ja eläimellisen käytöksen myötä ajatus ihmisestä osana luontoa. Se että Tuovin kuvataan seksin harrastamisen aikana ajattelevan myös Emilyä, saa kuitenkin luonnollisen tilanteen vaikuttamaan jollain tavalla epäluonnolliselta. Seksuaalisuuden, Tuovin ja Janetten fyysisen toiminnan ja Janetten vartalon kuvauksessa pyritään todentuntuun, mutta myös ylitetään realistisuuden raja, kun Emilyyn viitataan kummitusmaisena hahmona.

Eläimellinen käyttäytyminen saa Tuovin ja Janetten vaikuttamaan siltä, kuin heidän käytöksensä taantuisi seksuaalisissa tilanteissa normaalilta tasolta alemmalle tasolle. Tuovi ja Janette viettävät paljon aikaa yhdessä Tuovin luona, kun Tuovi hoivaa sairaana olevaa Janettea:

Pakkanen kirjoi ikkunan täyteen valkoisia, huuruisia kiteitä. Ne eristivät heidät maailmasta. Janetten kuume oli aamupäivisin hieman matalampi, ja he viettivät Tuovin iltavuoroja edeltävän ajan leikkien, kieriskellen ja painien vuoteessa. Janette alkoi kutsua Tuovia pupuksi, ja Tuovi alkoi kutsua Janettea kisuksi. He alkoivat nimittää käsiään kápäliksi. He rakensivat peitosta majan, kuvittelivat olevansa viimeiset ihmiset maailmassa, suutelivat ja halailivat ja nuolivat hienmakua toistensa ihoilta. Tuovi ei muistanut, milloin olisi ollut yhtä onnellinen. Hän selätti Janetten patjaan, tämä puolustautui kutittamalla ja onnistui nappaamaan hänet niskalenkkiin. Tuovi vääntäytyi helposti irti ja pakotti Janetten takaisin selälleen. Janette kikatti ja näykkäisi häntä kaulasta. Tuovi kuljetti kättään alas tämän kylkeä, kohti haaroja. Pieni regressiivinen maailma, tikahduttava, turhauttava, kápälöi minua pupu, kápälöi minua. (SJM, 285.)

Tuovin ja Janetten seksuaalinen käytös alkaa vaikuttaa eläimelliseltä, mutta eri tavalla kuin aiemmin on kuvattu. He kutsuvat toisiaan eläimiin viittaavilla hellittelynimillä *kisu* ja *pupu*, ja tunnistavat itsekkin sen, että käyttäytyvät eläinten kaltaisesti. Eläinten matkimisesta tulee leikki, joka liittyy seksuaaliseen kiihottumiseen. Katkelman viimeisessä virkkeessä, jossa kuvataan vapaan suoran esityksen avulla Tuovin ajatuksia, kuvaillaan olotilaa ilmauksella ”pieni regressiivinen maailma”. Tuovi tiedostaa siis sen, että hän ja Janette käyttäytyvät regressiivisesti ja taantuneesti. Taantuminen tarkoittaa

tässä yhteydessä sekä eläintä että lasta muistuttavaa käytöstä. Freudin psyyketeorian mukaan Tuovi ja Janette taantuvat siis *idin* tasolle ja pakenevat ulkopuolisesta maailmasta omaan pieneen turvapaikkaansa.

Naturalismissa kuvataan paljon biologian vaikutusta ihmisen toimintaan, ja seksuaalisuuden tuhoavuutta (Rossi 2009a, 91). Vaikka seksuaalisuus ei olisi Tuoville ja Janetelle moraalisesti tuhoavaa, sen voi nähdä aiheuttavan heissä rappiota taantumisen kautta. Tuovi ja Janette eivät mieti sitä, mitä ulkomaailmassa tapahtuu, ja heistä tuntuu kuin mitään ei edes olemassa, sillä he kuvittelevat ”olevansa viimeiset ihmiset maailmassa”. Ajatus siitä, että kaikki muut ihmiset olisivat kadonneet Tuovin ja Janetten ympäriltä liittyy sekä omaan turvapaikkaan pakenemiseen että maailmanlopun kuvastoon, joka tulee romaanissa esille monissa muissakin kohdissa.

Mielikuva kahdesta ihmisestä, joiden välillä on seksuaalinen jännite ja joiden lisäksi maailmassa ei ole olemassa muita ihmisiä, muistuttaa kristinuskon luomiskertomusta. Tuovin ajatus hänestä ja Janetesta maailman viimeisinä ihmisinä eroaa kuitenkin Raamatun kertomuksesta siten, että Tuovin mielikuviin sisältyy tarina ihmiskunnan tuhosta: Raamatussa Aatami ja Eeva ovat luomakunnan ensimmäiset ihmiset, Tuovin ajatuksissa hän ja Janette taas ovat viimeiset. Tuovi näkee siis ihmisten kulkevan kohti sukupuuttoa ja tuhoa. Biologia ja seksuaalivietti vaikuttavat silti ihmisten toimintaan ja käytökseen. Vaikka romaanin maailmassa Itämerellä on juuri tapahtunut öljyonnettomuus ja ilmastonmuutos etenee, Tuovi ja Janette keskittyvät toisiinsa ja seksin harrastamiseen. He eivät siis kykene tai halua kyetä rationaaliseen ajatteluun tai toimintaan, vaan toteuttavat mielihalujaan ja seksuaalisuuttaan ajattelematta ulkoista todellisuutta.

Elämellisyys tulee esille myös niissä kohdissa, joissa kuvataan sitä, miten Tuovi ajattelee seksiä Janetten kanssa lähes pakkomielteisesti:

Tuovi muisti, miten he olivat käyneet yhdessä suihkussa, miten saippuaiset ihot luistivat ja vesi valui Janetten rinnoilta, hän muisti Janetten käymässä vessassa, tämä ei ikinä vaivautunut sulkemaan ovea, Tuovi kuvitteli tämän jalat auki, sisäreidet, nivusten pehmeys, häpyhuulet, joiden ihoa alkoi peittää hieno, tumma sänki, sisempien häpyhuulten terälehtimäinen punerrus, virtsasuihkun helinä vessanpytyn posliinilla, kostean vessapaperin kosketus siellä, mihin Tuovilla ei ollut pääsyä. Hän hivuttautui kauemmas, oli pakko miettiä jotain muuta, mutta hänen päähänsä tulivat vain muuttolinnut, ne saapuisivat pian pariutumaan ja pesimään, raivoisa kilpailu, kevään kiihkeä maaninen

sirkutus, tosin tänä vuonna se sekoittuisi kuolinkirkkaisuihin, myrkytyksiin, paleltumiin ja öljyn polttamaan nahkaan, ja miten kovasti Tuovi halusi Janettea. Mielikuvat luikertelivat samoja tahmeita reittejään, edestakas, edestakas penetraation yksitotiseen rytmiin. Tuovi nousi sängystä. (SJM, 287.)

Tuovin mielikuvissa muuttolintujen parittelu yhdistyy siihen, miten hän itse kuvittelee harrastavansa seksiä Janetten kanssa. Janette on kieltäytynyt seksistä, minkä takia Tuovi yrittää olla ajattelematta sitä, mutta ei onnistu ajatustensa hallitsemisessa. Tuovin ajatuksissa mielikuvat ”luikertelevat”, kuin ne olisivat käärmeitä, mikä liittyy seksuaaliset ajatukset Raamatun luomiskertomukseen ja paratiisin käärmeeseen. Pahaa edustava käärme saa mielikuvat kuulostamaan kielletyiltä ja alkukantaisilta. Käärmeessä yhdistyvät siis primitiivisyys ja pelko, mutta myös kristinuskoon kuuluva ajatus käärmeestä pahan symbolina. Käärme symboloi inhottavaa, mutta houkuttelevaa asiaa, seksuaalisuuden viettelevää puolta.

Muuttolinnut ovat paitsi vertauskuva, joka liittyy pakonomaisesti seksiä harrastaviin ihmisiin, myös konkreettinen kuva öljyonnettomuuden uhreiksi joutuneista linnuista. Tuovin kerrotaan osallistuvan vapaaehtoistyöhön, jossa öljyyn tahriintuneita lintuja yritetään auttaa, minkä takia hän tietää, miltä ne näyttävät (SJM, 433). Tuovin mielikuvissa yhdistyvät lintujen parittelu ja niiden paleltuminen öljyyn sotkeutuneina, mikä korostaa seksuaali- ja kuolemanvietin yhteyttä. Vaikka Tuovi yrittää pitää ajatuksensa ympäristöasioissa, hän ei voi olla ajattelematta seksiä Janetten kanssa. Tuovi ajattelee mielikuviansa olevan ”tahmeita” samalla tavalla kuin öljykin. Tahmeus liittyy aineen epämääräisiin olomuotoihin ja vuotamiseen, asioihin jotka toistuvat Tuovin ja myös Erikan ajatuksissa seksuaalisuuden kohdalla. Tuovin mielikuvissa näkyy myös ajatus morbidista kauneudesta, joka tarkoittaa sitä, että naturalismin rumuuteen sekoittuu kauneutta (Maijala 2008, 249). Kauniit allegoriat ja metaforat luovat kontrastin rumuudelle, mutta myös estetisoivat sitä (Baguley 1990, 195–196). Edellisessä katkelmassa kaikki seksuaalisuuteen yhdistyvät merkitykset ja mielikuvat tekevät seksuaalisuudesta vieraannuttavaa ja allegorista, samalla tavalla kuin ruumiillisuuden kuvauksestakin. Kuoleman ja seksin yhteyksillä kuvataan romaanissa sitä, että seksuaalivietti ja biologia vaikuttavat ihmisiin – ja eläimiin – silloinkin, kun ollaan lähellä hengenvaaraa tai elämän loppua. Pariutuminen ja kuoleminen ovat Tuovin ajatuksissa yhtä kiihkeitä tapahtumia. Toisaalta seksin yhdistyminen kuolemaan liittyy myös inhon vetovoimaan ja inhottavista asioista kiihottumiseen.

Neljännestä, Tuovista kertovasta osasta lähtien kerronta muuttuu sillä tavalla, että fokalisaatio ei tapahdu ainoastaan Erikan tai Tuovin kautta, vaan ekstradiegeettinen kertoja kuvaa asioita yleisemmällä tasolla. Kertojaäänestä tulee ikään kuin tieteellisempi ja kerrontatavasta esseemäisempää. Tämän kertojaäänän kertomat asiat luonnontieteestä, ihmiskunnan historiasta ja ihmisen ja luonnon suhteesta punoutuvat yhteen romaanin tapahtumien kanssa. Jos Erikalle ja Tuoville tapahtuvia asioita pitää jonkinlaisena kokeellisena asetelmana, tieteellisen kertojaäänän voi ajatella ilmentävän tutkimusta tekevän luonnontieteilijän näkemystä. Kertoja tarkkailee tapahtumia ulkopuolelta ja kommentoi ihmisten tekemiä erehdyksiä ylhäältä käsin kuin jokin korkeampi voima.

Katkelmissa joissa fokalisoija ei ole Erika tai Tuovi, käsitellään myös öljyn, rakkauden ja seksin yhteyksiä. Ekstradiegeettinen kertoja kuvaa öljyntuotannon historiaa ja sitä, miten se on johtanut tehotuotantoon, kapitalismiin, luonnonvarojen tuhlaamiseen ja siihen, että ihmiset yritetään saada jatkuvasti kuluttamaan lisää. Asioita mainostetaan tunteisiin vetoavilla keinoilla, kuten romanttisen rakkauden avulla. Tämän takia ajatus romanttisesta rakkaudesta on kertoja mukaan syntynyt ”sinä hetkenä, kun öljy keksittiin nostaa maanpintaan”. (SJM, 298.) Ekstradiegeettisyydestä huolimatta kertoja puhuu ”meistä”:

Öljy meidän haaveissamme ja vuoteissamme. Öljy toiveikkaissa katseissa ja ensikosketuksissa. Öljy soimassa polttomoottorien vapauden sävelissä, kun lapset ajavat karkuun vanhempiaan ja takaa omaa erityistä kohtaloaan. Sydämet pumppaamassa sakeaa mustaa nestettä. Sydämet sykkimässä valkokankailla, joita halpa energia nostaa heijastamaan halvan energian unelmia, sillä romanttinen rakkaus on läpikotaisin kaupallinen, se myy ja sillä myydään ja niin se kiihdyttää samoja teollisia prosesseja, jotka sen ovat synnyttäneet. (SJM, 300.)

Koska öljy on ollut teollisen aikakauden tärkein alkusysäys ja nykyaikaisen elämäntyylin ylläpitäjä, öljy on kertojan mielestä sotkeutunut kaikkiin ihmisten elämän osa-alueisiin. Rakkaus liittyy sydämen sykkeeseen ja on siis katkelmassa ensisijaisesti kehollista. Romanttisen rakkauden avulla voidaan myydä asioita, jotka kiihdyttävät teollisuutta, fossiilisten polttoaineiden käyttöä ja näin myös ilmastonmuutosta, mikä tekee romanttisesta rakkaudesta vaarallista ja tuhoavaa. Naturalistisissa teoksissa seksuaalisuudella on yleensä tuhoava ja turmeleva vaikutus (Rossi 2009a, 91), mutta tässä

katkelmassa kertoja ajattelee, että tuhoon johtaakin naivi ajatus romanttisesta rakkaudesta. Kertojan ajattelu rakentuu maailmankuvalle, jossa kaikki hajoaa ja tuhoutuu kiihtyvällä tahdilla. Kertojalla on samanlainen luonnontieteellinen näkökulma kuin Tuovilla, vaikka kertoja ei kommentoi Tuovin elämään liittyviä asioita. Katkelmassa kuvatut asiat herättävät kuitenkin samanlaisia mielikuvia, kuin mitä Tuovin on kuvattu ajattelevan. Myös Tuovin ajatuksissa seksuaalisuus ja seksi yhdistyvät öljyyn, kun Tuovi näkee mielessään öljyyn tahriintuneita lintuja (SJM, 287). Se miten Tuovin on kuvattu kiihottuvan kiellettyinä pidetyistä asioista, tulee esille muissakin katkelmissa, joissa on ekstradiegeettinen kertoja:

Ylikulttuurisesti yleisimmät tabut koskevat juuri ruokaa, ulostamista, kuukautisia ja seksiä.

Samoin koskevat kiihkeimmät fantasiat. Me kuvotumme ja kiihotumme siitä, mitä pidämme likaisena. Jokaisella hengenedolla ja suupalalla me liukenemme maailmaan, ja maailma liukenee meihin. Jokaisessa meissä primitiivinen kauhu liukenemista kohtaan. Jokaisessa meissä irstas halu liueta.

Olla eläin, joka olemme, tiedoton nautinnoissamme ja kärsimyksissämme.

Olla maata, josta tulemme ja jonka pimeään syliin voimme vain vaivoin pitää etäisyyttä kielloin ja rituaalein.

Olla materiaa, jonka tuolle puolen ei ole pääsyä, ja DNA-kierteet purkautuvat, solut hajoavat ja sydän lakkaa lyömästä... (SJM, 351–352.)

Tässäkin katkelmassa kertoja puhuu ”meistä”, vaikka on epäselvää, onko kertoja romaanin maailmassa olemassa oleva ihminen. Kertoja liittyy ajattelussaan yhteen eritteet ja seksuaalisuuden, jotka ovat esiintyneet samoissa yhteyksissä myös Erikan ja Tuovin kokemuksissa. ”Irtas halu liueta” liittyy kielletyistä asioista kiihottumiseen ja inhon vetovoimaan. Liukenemisen voi ajatella liittyvän myös vuotamiseen, joka tulee esille Tuovin teini-iän kuvauksessa ja siinä, miten hän on viillellyt itseään nuorena. Viiltely on aiheuttanut Tuoville nautintoa, koska se on saanut hänet unohtamaan oman ruumiinsa rajat. Liukeneminen ja vuotaminen tarkoittavat molemmat eritteiden tai muiden nestemäisten asioiden yhdistymistä ihmiskehoon tai poistumista siitä. Kertojan luettelemat mielikuvat eivät ole pelkästään luonnontieteellisiä, vaan niissä näkyy myös uskonnollinen maailmankuva. Kertoja puhuu maasta, ”josta tulemme”, mikä viittaa esimerkiksi sanontaan, jonka pappi lausuu kristillisissä hautajaisissa samalla, kun laskee hiekkaa arkun päälle: ”Maasta sinä olet tullut, ja maaksi sinun pitää jälleen tulla”. Kertoja

kuvaa maata myös paikkana, ”jonka pimeään syliin voimme vain vaivoin pitää etäisyyttä kielloin ja rituaalein”. Ihmiset pelkäävät siis kertojan mukaan kuolemaa, mutta myös muiden rajojen kuin elämän ja kuoleman rajan ylittämistä, esimerkiksi seksuaalisuuteen liittyvien normien rikkomista.

Seksuaalisuutta kuvataan romaanissa inhon vetovoiman kautta: seksi ja siihen liittyvät asiat herättävät henkilöhahmoissa inhoa, mutta myös kiinnostusta. Rationaalisen toiminnan ja seksuaalisuuden ja eläimellisen käytöksen välinen ristiriita aiheuttaa myös Erikalle ja Tuoville ahdistusta. Seksuaalivietti ohjaa ihmisten toimintaa, eivätkä he voi itse vaikuttaa omiin mielihaluihinsa tai siihen, mistä kiihottuvat. Mielikuvat tai teot saattavat tuntua epäluonnollisilta tai häpeällisiltä, koska ne eivät ole yhteisössä hyväksytyjä tai normien mukaisia. Seksuaalisuuden kuvaus laajenee konkreettisten asioiden, kuten ruumiineritteiden kuvauksesta laajempiin viittaussuhteisiin, esimerkiksi niissä kohdissa, joissa kuvataan halua sulautua luontoon tai tulla osaksi sitä. Naturalismin kokeellisen asetelman voi ajatella tulevan esiin siinä, miten romaanissa kuvataan henkilöhahmojen kamppailua rationaalisen mielensä ja fyysisen kehonsa halujen välisten ristiriitojen kanssa. Ihmiset elävät romaanin maailmassa yhteiskunnassa, jossa sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmentämiselle ja toteuttamiselle on asetettu monenlaisia rajoituksia. Ihmiset ovat kuitenkin biologisia olentoja, jotka kokevat seksuaalivietin ohjaavan heidän toimintaansa. Normeja voi yrittää hallita kieltojen ja rituaalien avulla, mutta ihmiset eivät täysin kykene siihen, koska toimivat kuitenkin viettien ja seksuaalisuuden ohjaamina.

4 Inhottava ruumiillisuus

Yksi naturalismin tärkeimmistä pyrkimyksistä on kuvata elämää sellaisena kuin se on (Rossi 2009a, 10), ja tähän pyrkimykseen liittyy myös ruumiillisuuden ja ruumiintoimintojen suora ja tarkka kuvaaminen. *Seksistä ja matematiikasta* -romaanissa tämä näkyy siten, että minkään ruumiintoimintojen tai eritteiden kuvaamista ei kaihdeta, vaan kehon toiminta on kerronnassa ja henkilöhahmojen elämässä läsnä tavalla, joka voi herättää inhoa sekä henkilöhahmoissa että lukijassa. Tässä luvussa käsitelen ruumiillisuuden kuvaamista ja sitä, miten se liittyy romaanissa ihmisen ja luonnon suhteeseen.

Kuten edellisissä luvuissa on käynyt ilmi, sekä arjen että seksuaalisuuden kuvaukseen liittyy hajoamisen ja tuhoutumisen prosessien kuvaamista. Ruumiillisuuden kuvaus kytkeytyy siihen, miten naturalismissa kuvataan biologian vaikutusta ihmisen toimintaan, mutta myös laajempiin viittaussuhteisiin. Esimerkiksi kuukautisista muodostuu romaanissa öljyonnettomuuden allegoria. Käsitelen tätä tarkemmin luvussa 4.1. Ruumiillisuuden allegorisessa kuvauksessa näkyy se, miten luonnollisista asioista tulee luonnottomia ja jopa vahingollisia silloin, kun ne ovat arvaamattomia tai esiintyvät väärissä paikoissa.

Ruumiintoimintojen yksityiskohtaisen kuvauksen avulla realismissa ja naturalismissa yritetään lisätä kirjallisuuteen todentuntua (Rossi 2009a, 30), mutta lisäksi pyritään käsittelemään tabuja ja kielletyksi miellettyjä aiheita. David Baguleyn mukaan naturalismi on rikkomusten kirjallisuutta, eli sen on tarkoituskin synnyttää lukijassa järkytyksen ja inhon kokemuksia. Naturalistisen kuvauksen ydintä ovat esimerkiksi irstailu, siveettömyys, pilaantuminen, hajoavat ruumiit, veri ja kipu. (Baguley 1990, 222.) Vaikka ruumiillisuuteen ja seksuaalisuuteen liittyvät asiat eivät enää ole samalla tavalla tabuja kuin naturalismin syntyäaikoina 1800-luvun lopussa, niihin liittyvä häpeä ei kuitenkaan ole kokonaan poistunut. *Seksistä ja matematiikasta* -romaanin henkilöhahmot kokevat itseinhoa kehon toiminnan ja muutosten takia, sillä normaalit ja luonnolliset ruumiintoiminnot muistuttavat heitä siitä, etteivät he pysty hallitsemaan mitään omassa elämässään, eivät edes omaa kehoaan.

4.1 Kuukautiset – vuotava keho ja öljyonnettomuuden allegoria

Tässä alaluvussa käsittelem sitä, miten romaanissa kuvataan Erikan kuukautisia ja niiden allegorista merkitystä. Naturalistiset teokset ovat usein kuin henkilöhahmojen sairaskertomuksia (Maijala 2008, 47). Ruumiillisuutta kuvataan yleensä siis ensisijaisesti sairauksien ja erilaisten fyysisten vaivojen kautta. *Seksistä ja matematiikasta* -romaanissa ruumiillisuus ei liity vain sairauksien kuvaamiseen, vaan se myös allegorisoituu. Ruumiintoiminnot tulevat esille heti romaanin ensimmäisen luvun ensimmäisessä virkkeessä: ”Ensilumi ja kuukautiset tulivat molemmat etuajassa.” (SJM, 11.) Erikan kuvataan olevan järjestelmällinen ihminen, ja tietävän yleensä tarkasti, millainen hänen kuukautiskiertonsa on. Kuukautisten alkaminen etuajassa on Erikasta yhtä yllättävää kuin se, että ensilumi tulee aikaisin. Erika työskentelee ja asuu romaanin ensimmäisessä luvussa kuvattujen tapahtumien aikaan Berliinissä ja on menossa töihin junalla, kun hänen kuukautisensa alkavat ja hänelle tulee vatsakipuja. Sitä, miltä kuukautiskivut tuntuvat, kuvataan romaanin ensimmäisessä luvussa tarkasti:

Ikään kuin tasainen, ikävä tunne kehossa olisi toistunut tässä marraskuisessa lumisateessa, hänen mielessään kävi kotimaa ja kaamea ilmasto. Sitten tuntemukset ylittivät kivuliaan rajan, paine alavatsassa kasvoi kouristukseksi, jonka laadusta ei voinut erehtyä. (SJM, 11.)

Ruumiillisen kokemuksen ja ympäristön kuvauksen liittäminen yhteen kertoo siitä, miten ihminen on osa luontoa ja luonnon armoilla: omaan kehoonsa pystyy vaikuttamaan yhtä vähän kuin säätilan muutoksiin. Luontokuvaus ja ruumiintoiminnot liittyvät naturalismin entrooppiseen luonteeseen; siihen, että kuvataan kiihtyvää hajoamista ja tasapainoisen tilan katoamista (Rossi 2009a, 89). Erikan ajatuksissa ruumiintoiminnot ovat hallitsemattomia, ja kaikkein pahinta kuukautiskivuissa on hänen mielestään se, että kivun takia hän muistaa oman kykenemättömyytensä kontrolloida kehoaan:

Kipu oli saanut värin, led-valon yksiulotteisen punaisen, se teki hänet inhottavan tietoiseksi sisäelinten sijainnista: kohtu, mahalaukku, suolisto, ihon alla myllertävät hallitsemattomat voimat. (SJM, 12.)

Erikan ajatuksissa ruumiintoiminnot ovat siis ensisijaisesti ”hallitsemattomia voimia”, ja hän tiedostaa itsekkin sen, että hänen kehonsa toimii hänen tahdostaan riippumatta. Erika

alkaa aavistaa, että jotain pahaa on tapahtumassa vain siksi, että hänen kuukautisensa alkavat etuajassa. Tilanteella on siis suuri vaikutus Erikan mielenterveyteen. Samana päivänä, kun Erika tulee töistä kotiin, hänen kollegansa Tom odottaa Erikaa rappukäytävässä hänen ovensa edessä, alkaa ahdistella Erikaa ja tekee hänelle seksuaalista väkivaltaa. Erikan kuvataan siis olleen oikeassa pahojen aavistustensa kanssa.

Ensimmäisen luvun alussa tuhon merkit ovat ilmassa monella tavalla. Työmatkalla junassa Erika istuu kahden Jehovan todistajan viereen, ja nämä alkavat kertoa Erikalle lähestyvistä maailmanlopusta. Erika kulkee myös omissa ajatuksissaan maailmanloppuun ja tuomiopäivään:

Erika kohautti olkiaan, oli vaikea istua, vaikea hengittää, ja ajatus siitä, että hän antaisi ylen täydessä lähijunassa vastasi melko lailla hänen käsitystään tuosta totaalista tuhosta, mieluummin hän ottaisi asteroidin. Isoisä, lukion rehtori, oli selittänyt hänelle, miten suuret liskot olivat kadonneet maan päältä, kuvittele tulipallo, joka täyttää taivaan, kymmenen kilometriä halkaisijaltaan pelkkää hehkuvaa kiveä ja kaasua, kuvittele, miten manner tärähtää ja paineaalto humauttaa puut lakoon, metsäpalot riehuvat, maa kiehuu, ja iskun nostattama pöly ja kemikaalit sumentavat ilman, tulee ydintalvi, ja kasvillisuus kuolee, ja dinosaurukset, ne eivät kestä sitä vaan nääntyvät nälkään ja kylmyyteen, hämärä maa, johon jättiläiset romahtavat... Erikan mielessä kuvaus sekoittui mummon kertomuksiin tuomiopäivästä, liekit, rapistuva liha ja haudoista kipuavat kuolleet. (SJM, 12–13.)

Katkelmassa Erikan fyysinen kokemus pahoinvoinnista ja kivusta yhdistyy hänen mielessään isoisan kertomukseen dinosaurusten joukkotuhosta ja isoäidin puheisiin raamatullisesta maailmanlopusta. Se että muut ihmiset näkisivät Erikan voivan pahoin tai oksentavan, tuntuu Erikasta niin häpeälliseltä ajatukselta, että hän haluaisi mieluummin kuolla asteroidin törmäyksessä. Maailmanlopun ja arkisen, ohimenevän kokemuksen vertaaminen kuvastaa sitä, kuinka paljon häpeää ruumiintoiminnot Erikassa aiheuttavat.

Pahoinvointi vaikuttaa Erikan ajatuksiin siten, että hänen mielensä synnyttää kuvia tuhoutuvasta luonnosta, eläimistä ja ihmisistä. Katkelmassa toistuvat erilaiset aineen muuttuvaa olomuotoa kuvaavat sanat, kuten *hehkuva*, *kiehuminen* ja *rapistuva*. Ne liittyvät sekä ympäristölle ja elolliselle olennoille tapahtuviin asioihin että Erikan kokemukseen hänen oman kehonsa hallitsemattomasta muuttumisesta. Erika on ruumiillisesti keskellä hajoamisprosessia, jonka etenemiseen hän ei voi itse vaikuttaa.

Dinosaurusten katoaminen maan päältä on luonnontieteellinen teoria, Raamatun uhkakuvat tuomiopäivästä ja helvetin lieskoista taas ovat osa kristinuskoa. Erikan isoisan ja isoäidin vastakkaiset maailmankuvat ilmentävät romaanissa usein esiin nousevaa rationaalisuuden ja intuitiivisten uskomusten välistä vastakkainasettelua. Myös ruumiillisuus asettuu vastakkain rationaalisuuden kanssa.

Romaanin ensimmäisessä luvussa kuvataan sitä, miten Erikan fyysinen vointi heikentyy junamatkan aikana. Hän ei pysty enää ajattelemaan mitään muuta kuin kehonsa toimintaa:

Hiutaleet muuttuivat vedeksi osuessaan kasvoihin, sama kylmänkosteus kuin hiessä, joka tunki esiin ihohuokosista. Hän aisti lämpöisen hulahduksen ja tiesi, että alushousut olivat mennyttä. Hän kuvitteli tahmeuden, joka tihkuisi pian villasilkkisekoitteisten sukkahousujen läpi, se imeytyisi hameen asialliseen tummaan kudokseen ja valuisi sisäreittä pitkin kohti polvia ja säärtä, ja sitten tulisivat pisarat. Hänen vatsansa päästi korahduksen, ja hän alkoi tuntea pakottavaa tarvetta ulostaa ja oksentaa, mieluiten molempia yhtä aikaa. (SJM, 13.)

Naturalististen teosten taustalla on ollut ajatus siitä, että biologia vaikuttaa ihmisten toimintaan. Erityisesti naisten on uskottu olevan alttiimpia perinnöllisille, huonoille taipumuksille ja lähempänä luontoa kuin miesten. (Baguley 1990, 209–210.) Ruumiillisuutta kuvataan sekä fyysisten tunteusten että ympäristön kuvailun kautta. Katkelmassa toistuvat eritteisiin ja nestemäisiin asioihin liittyvät substantiivit ja verbit: *kylmänkosteus*, *hulahdus*, *tahmeus*, *pisarat*, *ulostaa* ja *oksentaa*. Erikan kasvoille laskeutuva lumi on säätilan ja luonnon luomaa kosteutta, joka tuntuu Erikasta samalta kuin hänen ihostaan erittyvä hiki. Hajoaminen ilmenee Erikan elämässä hyvin ruumiillisella ja käsinkosketeltavalla tavalla. Hiutaleiden ja hien yhteys kuvaa sitä, miten Erika on konkreettisesti osa luontoa, kun hänen ruumiistaan erittyvä neste sekoittuu sulavaan lumeen. Toisaalta luonto on myös Erikan kehon sisällä, sillä Erikan ruumiintoiminnot etenevät ilman, että Erika voi itse vaikuttaa asiaan. Erikan käytöksessä näkyy biologian vaikutus: oman kehon hallinnan menettäminen, tai tietoisuus siitä, ettei hallintaa koskaan ollutkaan, tekee Erikan ahdistuneeksi.

Kun Erika pääsee työpaikan vessaan, hän yrittää rauhoittaa itseään matematiikan avulla, mikä on Erikalle tyypillinen reaktio⁴ vastata epämiellyttäviin tilanteisiin:

Kun Erika viittätoista minuuttia myöhemmin oli tyhjentänyt sisuksensa useampaan otteeseen ja kaikin mahdollisin tavoin, hän huuhteli suunsa, nielaisi kaksi särkylääkettä ja lysähti lattialle. Alushousut näyttivät siltä kuin niihin olisi teurastettu pienehkö eläin, ehkä kaniini. Hän rullasi ne jalastaan, kääri vessapaperiin ja sulloi käsilaukkuun. Elimistö tuntui tyhjältä ja epätodelliselta. Hän tuijotti vastapäisen seinän kaakeleita, kolmetoista vaakaa, kahdeksan pystyä. Yhteensä sataneljä, jossa ykkösen sinertävä kelmeys sekoittui nollan himmeään mustaan ja nelosen synkkään ruskeaan muodostaen samean vesistön. Luvut rauhoittivat, työnsivät kipua kauemmas. (SJM, 14.)

Kipu ja ”sisusten tyhjentäminen” saavat Erikan tuntemaan, ettei hänen kehonsa ole samanlainen kuin se yleensä on. Epätodellisen olon avulla kuvataan sitä, että kun Erika kokee menettäneensä kehonsa kontrollin, hän tuntee koko olemassaolonsa järkkävän. Yksinkertaisten päässälaskujen suorittaminen helpottaa Erikan ahdistusta, koska ne palauttavat hänelle tunteen siitä, että hän kykenee rationaaliseen ajatteluun, eikä hän ole vain kehonsa armoilla. Järjen ja tunteiden vastakkainasettelu näkyy myös tässä katkelmassa. Vaikka biologia vaikuttaa Erikaan, hän ei tunne olevansa pelkästään kehonsa armoilla.

Vaikka Erika yrittää unohtaa ruumiintoimintonsa, hänen kehonsa noudattaa silti biologisia lainalaisuuksia, mikä aiheuttaa Erikassa häpeää. Hän ei halua kenenkään muun huomaavan, mitä hänen kehossaan tapahtuu:

Värit haihtuivat, Erikaa puistatti. Hän pohti, oliko mies seissyt siinä jo pitkään ja kuunnellut hänen ruumiintoimintojaan. Hän otti tukea pesualtaan reunasta ja kurotti kiskaisemaan hanan auki. Hetken päästä hän erotti etäännyvät askeleet. Vatsaa kouristi, ja hän kumartui vessanpytylle yökkäämään kirkaansinistä limaa. (SJM, 15.)

Kun Erika huomaa, että hänen työkaverinsa Tom on mahdollisesti seissyt vessan oven takana ja kuullut, mitä hän siellä tekee, Erikalle tulee ”puistattava” olo. Samassa luvussa

⁴ Erikan matemaattista tapaa hahmottaa maailmaa käsitellään myös luvussa 2.

kerrotaan, että Tom ja Erika ovat aiemmin harrastaneet kerran seksiä ja että Tom on kertonut Erikalle, että haluaisi tapailla häntä, mutta Erika on kieltäytynyt. Hän yrittää suhtautua Tomiin ammatillisesti ja häiriintyy siitä ajatuksesta, että Tom tietäisi jotain hänen ruumiintoiminnoistaan. Erika ei halua myöskään muiden kollegoidensa näkevän sitä, kun hän menee kuukautissuojan kanssa vessaan, vaan välttelee muita ihmisiä (SJM, 15). Välttely voi johtua osittain Erikan epäsosiaalisesta luonteesta, mutta myös ruumiintoimintoihin liitetystä häpeästä. Romaanin naturalistinen kerronta sisältää yksityiskohtaista kuvausta eritteistä ja siitä miltä ne näyttävät, mikä liittyy luonnontieteelliseen lähestymistapaan tarkastella ihmistä. Erika ei kuitenkaan itse haluaisi nähdä itseään ruumiintoimintojensa kautta, vaan hän haluaisi korostaa järkensä toimintaa kehon toiminnan yli.

Erikan kuukautisten alkaminen romaanin ensimmäisessä luvussa on fyysinen tapahtuma, joka järkyttää Erikan elämän tasapainoa, mutta sillä on myös vertauskuvallinen merkitys. Romaanin neljännessä osassa fokalisaatio vaihtuu Erikasta Tuoviin, joka on teoksen toinen päähenkilö ja sekä Annukan että Erikan ystävä. Tuovista kertova osa alkaa kuvauksella Tuovin yksinäisyydestä ja epätoivoisista yrityksistä löytää rakkautta. Tuovin chattailun seuranhakusivustolla katkaisee uutinen Suomenlahdella tapahtuneesta öljyonnettomuudesta:

”Katso Ylen uutiset”, Annukka kirjoitti.

Hän [Tuovi] palasi koneelle. Pääsivua kuvitti musta liete, se kellui harmailla aalloilla jäällohkareiden välissä. Oudon graafinen, melkein kaunis kuva. Pahin oli tapahtunut, Tuovi aisti adrenaliinin sykäyksen. Miten monta kertaa hän oli kuullut jonkun sanovan, että se oli ainoastaan ajan kysymys, miten monta kertaa hän oli sanonut niin itse? Hän luki uutisen kolmesti ennen kuin koki onnistuneensa kaivamaan esiin olennaisen. Suomenlahdella oli myrskynnyt. Aamuyöllä reittilaiva oli tullut liian lähelle venäläistä öljytankkeria. Ne olivat väistäneet toisiaan asianmukaisesti, ja tankkeri oli kaksirunkoinen, täytti turvallisuusvaatimukset. Väistäessään se oli kuitenkin raapaissut karia, sen kylki oli repeytynyt, alus oli alkanut kallistua, sisään virrannut vesi oli murtanut rakenteita, säiliöt olivat vahingoittuneet, ja nyt tankkeri lojui jossain Suomenlahden pohjassa valuttamassa öljyä sisuksistaan. (SJM, 217–218.)

Romaanin neljännen osan alussa on paljon samankaltaisuuksia ensimmäiseen osaan verrattuna. Tuovin oven taakse ilmestyy kaksi Jehovan todistajaa, jotka haluavat keskustella hänen kanssaan maailmanlopusta, aivan kuten saman uskontokunnan

edustajat Erikan kanssa junassa. Ensimmäisessä osassa kerrotaan Erikan etuajassa alkavista kuukautisista, kun taas Tuovista kertovassa neljännessä osassa yllättävä käänne on merellä tapahtunut onnettomuus. Kuukautiset ja tankkerista vuotava öljy rinnastuvat toisiinsa. Erikan kehon kuvataan vuotavan verta yhtä hallitsemattomasti, kuin karille ajanut, uppoava laiva vuotaa öljyä mereen. Hajoaminen ei koske romaanissa pelkästään yksittäisten henkilöhahmojen elämää, vaan myös luontoa. Öljytankkerin uppoamista ja meren saastumista ei voi enää estää, vaan tuhoavan kehityksen kuvataan jatkavan kulkuaan ihmisten toimista huolimatta. Nesteet ja eritteet vaikuttavat Erikan fyysiseen ja psyykkiseen hyvinvointiin samalla tavalla kuin öljy vaikuttaa ympäristöön.

Öljystä tulee symboli paitsi kyvyttömyydelle hallita oman kehon toimintaa, myös vaikeiden tunteiden koteloitumiselle. Tuovilla on ahdistunut olo, koska hän kokee itsensä yksinäiseksi ja on huolissaan ympäristöstä:

Raakaöljyn tahmea kiilto. Talvisen meren nirske. Onnettomuuden laajuus oli vielä epäselvä, mutta jo nyt oli varmaa, että meren toipumisessa menisi vuosia, ehkä vuosikymmeniä. Pakkanen teki torjunnasta vaikeaa. Öljy oli todennäköisesti jo alkanut koteloitua kasvavaan jääpeitteeseen, se piiloutuisi lumeen, kerääntyisi merenpohjaan ja jään alapinnan taskuihin. Se tukahduttaisi veden pieneliöt, tappaisi kaloja. Ja mitä hylkeisiin ja lintuihin tuli, sitä Tuovi ei halunnut edes kuvitella.

Hän nousi kirjoituspöydän äärestä ja alkoi kävellä asuntoaan ympäri.

Lopulta Suomenlahdessa viihtyisivät vain happikatoa ja rehevyyttä sietävät kummalliset eliöt, syanobakteerit ja rihmalevät, itsesääli, eristyneisyys ja takertumisenhalu. Niin kuin akvaariossa, jonka Tuovi oli vuosia sitten jättänyt Siljan huostaan lähtiessään mummin kanssa saareen. (SJM, 218–219.)

Öljy valtaa alaa ympäröivästä luonnosta, eikä sitä pysäytä mikään. ”Musta liete” toistuu romaanissa sekä puhuttaessa öljystä että silloin, kun kuvataan pelottavia kokemuksia. Kun Tom esimerkiksi raiskaa Erikan rappukäytävässä, Erika tuntee ”mustan, tahmaisen lietteen vyöryvän hänen ylleen” (SJM, 20). Öljystä tulee trauman symboli; se kuvaa epämiellyttäviä ja ahdistavia tunteita, esimerkiksi ”eristyneisyyttä” ja ”takertumisenhalua”, kuten Tuovi luettelee ajatuksissaan. Traumaattisten tapahtumien aiheuttama ahdistus on väistämätöntä, eikä sitä voi estää. Tunnekokemusta kuvaillaan romaanissa ensisijaisesti fyysisenä kokemuksena. Inhottavien asioiden kuvaus lisää todentuntua ja tekee tunnekokemuksista käsinkosketeltavampia. Tunteiden kuvaaminen on yhteydessä luontokuvaukseen, minkä avulla kuvataan sitä, että romaanin

henkilöhahmojen tunteet ovat yhtä hallitsemattomia kuin luonnonmullistukset – tai ihmisten aiheuttamat ympäristöön kohdistuvat onnettomuudet. Luonnolliset kehityskulut päättyvät katastrofiin.

4.2 Murrosikä ja sukupuolitauti – kuvottava vartalo

Tässä alaluvussa käsittelem sitä, miten ruumiillisuus ja hajoaminen näkyvät murrosiän kuvauksessa. Murrosikä on romaanissa osa väistämätöntä kehityskulkua, joka aiheuttaa ahdistusta Erikalle. Kehon muuttuminen saa hänet tietoiseksi biologisista lainalaisuuksista, jotka vaikuttavat häneen hänen tahtomattaan. Yksi naturalismin tunnuspiirteistä on seksuaalisuuden arkipäiväisyys ja ruumiillisuuden tuhoavuus (Rossi 2009a, 150). Ruumiillisuus aiheuttaa inhoa, koska ruumiiseen kytkeytyy monia seksuaalisuuteen, degeneraatioon, sairauksiin ja kuolemaan liittyviä asioita (Rossi 2017, 288). Erikan elämässä ruumiillisuuden aiheuttama ahdistus tulee esille erityisesti murrosiässä, jolloin kehon hallitsematon muuttuminen alkaa.

Romaanin ensimmäisessä osassa käsitellään tarinan nykyhetkeä, mutta toisessa osassa kerronta siirtyy Erikan menneisyyteen, hänen lapsuuteen ja nuoruuteensa. Toisen osan otsikossa kerrotaan, että osassa ”tarkastellaan eräitä kasvutraumoja ja kerrotaan kuvotuksesta” (SJM, 33), mikä kuvaa hyvin Erikan epämiellyttävien kokemusten täyttämää elämää. Traumat, pahoinvointi ja inho ovat värittäneet Erikan elämää hänen syntymästään asti. Erikan lapsuudessa ja nuoruudessa inho on kohdistunut erityisesti hänen lapsuudenkotiinsa ja perheenjäseniinsä ja murrosiän myötä muuttuvaan kehoon. Erikan kokema ahdistus kasvaa murrosiän alkaessa:

Erika ajatteli, että mieluummin tukehtuisi. Hänen vartalonsa kuvotti häntä, se tuntui turpoavan ja kuplivan kuin mikä tahansa pilaantuva ja riittävästi nestettä sisältävä orgaaninen aines. Hänestä tulisi muodoton, pelkkää kaameaa lihaisaa mössöä, hän ajatteli ja yritti uppoutua kaikin voimin matematiikkaan. (SJM, 53.)

Erika kokee muuttuvaa kehoaan kohtaan niin suurta inhoa, että hän on pahoinvoiva. Biologiset lainalaisuudet hallitsevat häntä, ja kerronnassa kuvataan, ettei hän voi estää vartalonsa muuttumista mitenkään. Tunnekokemus ilmenee fyysisinä oireina, mutta vaikutus toimii myös toisinpäin, kun fyysinen keho aiheuttaa vaikeita tunteita. Kun Erika

menettää kontrollin, hän tuntee samalla kadottavansa ihmisyytensä, eikä hänen vartalonsa enää tunnu samanlaiselta, tavalliselta keholta kuin aiemmin. Kehosta tulee tunnistamaton ja Erikasta itsestään tulee ”pelkkää kaameaa lihaisaa mössöä”, eli jotain muuta kuin ihminen.

Kerronnan fokalisoija on Erika, jonka ajatuksissa ”lihaisan mössön” kaltaiset sanavalinnat syntyvät. Naturalistisissa teoksissa kielellä on sekä referentiaalinen että affektiivinen tehtävä. Inho synnyttää vahvoja tunnekokemuksia ja voi saada tapahtumat tuntumaan erityisen todellisilta. (Rossi 2017, 279.) Tässä kohtaa inho kuitenkin rikkoo kielen referentiaalisen tehtävän ja ylittää sen. ”Lihaisa mössö” ei kuvaa tarkasti sitä, miltä Erikan keho näyttää, vaan enemmän sitä, miltä se hänestä tuntuu. Vartalon kuvataan turpoavan, kuplivan ja pilaantuvan, kuin se olisi elollista ainesta, mutta ei elävää tai tietoisista samalla tavalla kuin ihminen. Kuplimisen ja nesteiden mainitseminen tuo mieleen ruumiineritteet, joita ei myöskään voi kontrolloida. ”Mössö” on aineen epämääräistä olomuotoa kuvaava sana, joka korostaa sitä, miten hirveältä kehon murrosvaiheen läpikäyminen Erikasta tuntuu. Kehon ja ruumiillisuuden kuvaaminen ”mössön” kaltaisilla sanavalinnoilla kertoo siitä, että Erikasta tuntuu epätodelliselta ja vieraalta omassa kehossaan. Luonnollisista ruumiintoiminnoista ja kaikille tapahtuvista kehon muutoksista tulee luonnottomia tai luonnottoman tuntuisia, kun Erika havainnoi niitä rationaalisesti, eikä voi vaikuttaa ruumiissaan tapahtuviin asioihin.

Erika kärsii paitsi kehon ”turpoamisesta”, myös aknesta:

Hänen ruumiinsa ryhtyi uuteen hyökkäykseen. Aknen invaasio oli nopea, oikea Blitzkrieg [salamasota]: se eteni muutamassa viikossa kasvoilta rintakehään, valloitti hänen niskansa ja kaulansa ja tunkeutui lopulta julmalla systemaattisuudellaan jokaiseen talirauhaseen hartioissa ja selässä. Erika pesi kasvojaan, puristeli näppylöitä, oli puristelematta, vihasi itseään ja kokeili turhaan jokaista ihon rasvaisuutta hillitsevää tuotetta. Hän kadehti Emilian sileitä ja sieviä kasvoja. Hän kadehti jokaista luokkatoveriaan. Ei hän ollut ainoa, joka kärsi aknesta, mutta hänen ihostaan tuli mieleen lähinnä paisekohtaus Jobin kirjassa, jota mummo oli joskus lukenut hänelle. (SJM, 55.)

Kehon hallitsematon muuttuminen muistuttaa sodankäyntiä ja saa Erikan vartalon tuntumaan hänestä itsestään erilliseltä asialta. Akne ”etenee” Erikan kehossa ja ”tunkeutuu” talirauhasiin kuin sillä olisi oma tahto. Erika kokee itseinhoa, mutta ennen kaikkea inho syntyy siitä, ettei näppylöiden lisääntymiselle voi mitään. Aknen

hallitsemattoman etenemisen voi tulkita niin, että Erika saa taas kerran muistutuksen siitä, että hänen kehonsa toimii hänen tahdostaan riippumatta. Aknen vertaaminen Raamatussa kuvattuun paisekohtaukseen liittyy ruumiillisuuden ja uskonnon yhteen. Erika ei pidä isoäitinsä uskonnollisuudesta, koska kristinusko vaikuttaa hänestä yhtä epärationaalista kuin kehon ja luonnon ennustamaton toiminta. Uskonto ja luonto asettuvat vastakkain matematiikan ja järjen kanssa, ja ruumiillisuus on samalla tavalla epämääräistä, kuin epätieteelliset uskomukset. Myös aknen kuvauksessa luonnollinen asia tuntuu Erikasta epäluonnolliselta, jopa yliluonnolliselta, kun se yhdistyy uskonnolliseen kuvastoon. Akne on kuin vitsaus tai rangaistus, joka tuntuu Erikasta ansaitsemattomalta.

Itseinho ei synny tyhjästä, vaan se kytkeytyy muiden ihmisten asenteiden aiheuttamaan häpeään. Erikan vanhemmat suhtautuvat tämän murrosikään näennäisen neutraalisti, mutta kun Erika kuulee vahingossa vanhempiensa käymän keskustelun, joka koskee hänen rintojensa kehitystä, hän kokee kehonsa ja perheensä kanssa saunassa alasti olemisen entistä vastenmielisempänä:

Erika puristi paitaa, jonka oli juuri riisunut. Hän seisoi peilin edessä, tuijotti keskenkasvuista näppyläistä ruumistaan ja häpesi. Pyykkikorin vieressä maannut ruskea koira painoi suuren alakuloisen päänsä hänen jalkaterälleen. [- -]

Siitä lähtien hän peseytyi yksin, lukitsi oven perässään ja otti kylpytakin mukaan, vaikka äiti hoki, että samanlainen sinä olet kuin kaikki muutkin, ei ole mitään hävettävää, ja isä yskähteli, katsoi muualle ja sanoi, että ihan hyvin sinä voit tulla. (SJM, 56.)

Rintojen kehittyminen tuntuu Erikasta vaikealta, koska hän ei ”ollut ajatellut sen koskevan itseään” (SJM, 56). Erika on ikään kuin viime hetkeen asti luullut, ettei hänen vartalonsa kehittyisi samalla tavalla kuin muidenkin saman ikäisten. Erikan terveydenhoitajana työskentelevä äiti sanoo Erikalle, että tämä on ”samanlainen kuin kaikki muutkin”, mikä korostaa sitä, miten kehon toiminta, ruumiillisuus ja murrosikä vaikuttavat Erikaan hänen huomattavista älyllisistä kyvyistään huolimatta.

Murrosiän lisäksi Erikan kuvataan kokevan inhoa kehoaan kohtaan silloin, kun hän kärsii aikuisena sukupuolitaudista. Kun teini-ikä, peruskoulu ja lukio ovat ohi, Erika pääsee opiskelemaan matematiikkaa yliopistoon ja muuttaa Helsinkiin. Kehoa kohtaan koettu inho alkaa Erikan varhaisessa aikuisuudessa kytkeytyä entistä enemmän seksuaalisuuteen. Ensimmäisenä opiskeluvuonna Erika tapaa matematiikan opiskelijoiden pikkujouluissa Henrikin, jonka kanssa hän harrastaa seksiä, ensimmäistä

kertaa toisen ihmisen kanssa. Erika alkaa tapailla Henrikiä, vaikka ei tunne tätä kohtaan kovin syvää kiintymyksen tunnetta. Henrik ja Erika ovat Erikan mielestä epäsuhtainen pari, sillä Henrik on ulospäinsuuntautunut ja Erika taas hyvin sulkeutunut. He jatkavat silti seksisuhdettaan, vaikka Henrik alkaa joulun jälkeen tapailla toista naista. Erika saa Henrikiltä sukupuolitaudin, jonka oireet alkavat jouluaattona, kun Erika on käymässä lapsuudenkodissaan.

Murrosiästä tuttu häpeä muistuu aikuisena Erikan mieleen, kun hän ei suostu äitinsä ehdotukseen mennä muun perheen kanssa saunaan: ”Erika kieltäytyi, ajatus täysikasvuisten ja alastomien perheenjäsenten sulloutumisesta kapeille lauteille herätti hänessä kuvotusta, sitä paitsi hänen jalkovälissään tuntui voimistuva kutina.” (SJM, 117.) Erika tuntee ”kuvotusta”, koska alastomuus omien perheenjäsenten seurassa tuntuu hänestä niin vastenmieliseltä ajatukselta. Inho ja pahoinvointi liittyvät jälleen ruumiillisuuteen, häpeään ja tabuihin. Erika ei haluaisi ajatella oman kehonsa toimintaa, mutta ei myöskään muiden ihmisten kehoja. Hän tuntee olonsa yksinäiseksi ja eristyneeksi.

Kun sukupuolitauti alkaa oireilla, oireita kuvataan hyvin inhorealisticesti, mikä liittyy naturalismin tapaan kuvata ihmisen heikkouksia mahdollisimman todenmukaisesti ja objektiivisesti (Rossi 2009a, 57). Seksitaudin käsittely liittyy myös siihen, että naturalistissa teoksissa keskitytään sairauksien kuvaamiseen. Sairauden tarkka kuvaus on myös osa ihmisen toimintaan vaikuttavista biologista lainalaisuuksista kertomista. Inhottavat oireet vaikuttavat Erikaan ajatteluun siten, että hän alkaa kadottaa rationaalisen puolensa:

Erika raapi sukkahousujensa haarasaumaa, raapi ja tunsi kutinan muuttuvan vähitellen kirvelyksi. Hiivatulehdus, hän ajatteli, ei olisi pitänyt olla niin kiittämätön. Hän kävi penkomassa kylpyhuoneen lääkekaapin ja äidin yöpöydän laatikon, muttei löytänyt kuin vanhentunutta lihaskipugeeliä, neljää lajia ulostuslääkettä ja koirashampoota.

[- -] Samalla hän haistoi pahan hajun huoneessa, se karmi häntä. (SJM, 119.)

Erika syyttää sairastumisesta itseään ja kuvittelee sen johtuvan siitä, ettei hän osannut kiittää Henrikiä tarpeeksi tämän Erikalle antamasta joululahjasta. Toisaalta Erika yrittää olla rationaalinen, eikä myönnä itselleen ajattelevansa näin. Kipu saa Erikan myös pelkäämään asioita, joita hän ei normaalisti pelkäisi. Erika ja Emilia ovat lapsuudesta asti haistaneet välillä oudon hajun kotonaan, ja Emilia on ollut sitä mieltä, että haju johtuu

koirapoika-nimisestä kummituksesta. Erika väittää aina Emilialle vastaan, kun tämä ottaa koirapojan puheeksi, mutta huomaa itsekin lapsuudenkodissaan ja omassa asunnossaan vallitsevan karmivan tunnelman. Kauhu lisääntyy, kun sairaus ja kipu voimistuvat, mikä kuvaa kehon toiminnan vaikutusta ihmisen ajatteluun. Kehon toiminnan yhteydessä kuvataan sitä, miten tunteet ja pelot vaikuttavat toimintaan. Rationaalinen ajattelu ei auta, kun pelko kasvaa liian suureksi. Kuten murrosiän aikana tapahtuneet kehon muutokset, myös sukupuolitauti vieraannuttaa Erikaa omasta kehostaan. Sukupuolitauti on biologinen asia, luonnollinen sairaus, mutta se aiheuttaa Erikalle kipua ja ahdistusta, jotka tekevät hänen olonsa epämiellyttäväksi. Luonnollinen asia lähenee yliluonnollista, kun Erikan kuvataan haistavan koirapoikaan liittyvän hajun huoneessa samaan aikaan, kun hän pohtii, mistä oudot oireet johtuvat.

Sukupuolitauti, joka osoittautuu myöhemmin herpeskeksi, muuttuu päivä päivältä pahemmaksi:

Seuraava yönä kirvely voimistui ja muuttui joulupäivän mittaan kivuksi. Tapanin aamuna Erika jalkoväli sattui niin, että tuntui vaikealta kävellä. Hän tutkaili itseään vessan suojissa puuterirasian peilin avulla ja järkyttyi tummista harottavista karvoista, epäsymmetrisestä lihanpunaisesta kukinnosta. Oli vaikea arvioida, mikä tuossa rivossa näyssä oli niin kuin piti ja mikä ei. Kuvotus pakotti hänet pudottamaan puuterirasian lattialle, hän ei käsittänyt, miten Henrik saattoi koskea häntä sieltä. (SJM, 120.)

Koska Erika ei yleensä halua ajatella ruumiintoimintojaan tai sukuelimiään, peilistä heijastuvaa näkyä on hänestä epämiellyttävää katsella. Erika ei tiedä, miltä sukuelinten pitäisi normaalisti näyttää, koska hän ei yleensä ajattele niihin liittyviä asioita, minkä takia hän pitää näkyä ”rivona”. Erika ei siis pysty suhtautumaan sukuelimiin neutraalisti, vaan näkee ne seksuaalisina. ”Lihanpunainen kukinto” on metafora, jossa vulvaa verrataan kukkaan, joka ei tosin ole kaunis, vaan inhottavan näköinen. Rumuuden ja kauneuden yhdistyminen liittyy naturalistisissa teoksissa usein toistuvaan morbidiin kauneuteen, joka tarkoittaa sitä, että inhoa herättäviä asioita kuvataan esteettisiin asioihin, kuten kukkiin liitetyillä ilmauksilla (Maijala 2008, 249). Vulvan vertaaminen ”kukintoon” liittyy seksuaalisuuden ja luonnon toisiinsa. Toisaalta se, että kukintoa kuvataan ”lihanpunaiseksi”, lisää tunnekokemukseen liittyvää inhoa. Erika tuntee olonsa taas pahoinvoivaksi, kun joutuu kohtaamaan kehonsa toiminnan, joka on hänestä riippumatonta. ”Kuvottava” tunne johtuu siitä, että Erikan on vaikea ymmärtää, miksi

Henrik haluaa koskea hänen sukuelimiinsä, vaikka hän ei itse haluaisi edes nähdä niitä. Inhon ja kiihottumisen ristiriita saa Erikan voimaan pahoin, sillä hänen on vaikea hyväksyä sitä, että häneen vaikuttavat biologiset vietit ja vaistot.

Erika ei pysty puhumaan taudista kellekään, koska hän ei löydä sen kuvaamiselle sanoja. Kyvyttömyys kertoa asiasta kuvaa sitä, miten seksuaalisuuteen ja omaan kehoon liittyvät asiat tuntuvat Erikasta niin epämiellyttäviltä, että ne ylittävät hänen kommunikaationsa rajat. Luonnollisesta, ruumiillisesta sairaudesta on yhtä vaikea kertoa kuin yliluonnollisista kokemuksista ja koirapojasta. Erikan olemassaoloon vaikuttavat ikään kuin vastakkaiset voimat – hänen ruumiintoimintonsa ja toisaalta yliluonnollinen kokemus kummituksen läsnäolosta – jotka molemmat järkyttävät Erikaa. Ruumiillisuudesta ja yliluonnollisuudesta tulee tällä tavalla yhtä primitiivistä ja kammottavaa. Sukupuolitaudin aiheuttama inho ja kammo koirapoikaa kohtaan liittyvät yhteen, kun sukupuolitauti etenee.

Erikan kokemus oman minuuden kadottamisesta kärjistyy tapaninpäivän illallisella, jonka aikana Erikan perheenjäsenet alkavat riidellä, koirat villiintyvät ja yrittävät tavoitella pöydällä olevia ruokia ja yksi koirista kaataa kastikekulhon Erikan syliin. Liemi valuu Erikan reisille ja imeytyy vaatteiden läpi iholle: ”Erika työnsi tuolinsa taakse ja nousi. Häneen sattui, häntä huimasi ja hän tunsi kastikkeen valuvan reisiään pitkin inhan lihaisana.” (SJM, 121.) Kastikkeen sisältämä liha yhdistyy konkreettisella tavalla Erikan omaan lihalliseen kehoon ja hänen kokemukseensa siitä, ettei hän ole enää mitään muuta kuin ruumiinsa. Koirat käyttäytyvät levottomasti, koska ne toimivat vaistojensa ja ruokahalunsa ohjaamina, eivätkä pysty noudattamaan niille asetettuja sääntöjä. Koirien kontrolloimaton käytös kuvaa Erikan ruumiintoimintojen hallitsemattomuutta ja myös laajemmin kaikkien ihmisten hallitsematonta käytöstä. Hajoamisen kuvaus liittyy naturalismissa sekä rappion kuvaukseen että sisäiseen hajoamiseen ja masentumiseen (Baguley 1990, 107). Hajoaminen näkyy sekä Erikan kehossa että hänen ympärillään. Hän kärsii seksitaudista ja epämiellyttävistä fyysisistä kokemuksista, mutta myös siitä, että sekä hänen perheenjäsenensä että perheen koirat käyttäytyvät levottomasti ja kontrolloimattomasti.

Erika lähtee pois lapsuudenkodistaan kesken tapaninpäivän illallisen, ja hänen kuvataan viettävän hirveän yön yksin kotona:

Seuraavina vuosina Erika ajattelisi, että se yö oli hänen elämänsä kamalin. Hän oli niin sairas, että pelkäsi kuolevansa. Puuterirasian peili paljasti nyt, että jotain oli varmasti

pielessä, hänen limakalvoilleen oli ilmestynyt haavaumia, niitä peitti ruma harmaa kate, ja pissatessa hänen oli mentävä suihkuun, kyykistyttävä lattiakaivon ylle ja yritettävä virtsata suunnaten samalla vettä haaroihinsa. Silti kipu oli niin kova, että hän tunsi katoavansa, liukenevansa, hän käpristyi kylpyhuoneen kaakelilattialle kerälle ja heräsi vasta monta tuntia myöhemmin veden valuessa hänen ylleen tasaisena ropinana.

Hän kuuli liikettä asunnostaan, se tuli lähemmäs. Rapisevat askeleet, kylmät väreet selässä, koirapoika, hän ajatteli. Hän yritti nousta, mutta jalat eivät kantaneet. Hän kurotti sammuttamaan suihkun ja lähti ryömimään asunnon poikki patjalle. Perifeerisessä katseessa kävi tumma hahmo. Se liikkui häntä kohti, ja Emilia oli oikeassa, Erika ajatteli, se oli kamala, niin kamala, että siitä oli mahdotonta puhua. Hän kaivautui peiton alle märässä yöpaidassa ja toivoi, että hahmo menisi pois. (SJM, 122–123.)

Sukupuolitaudin oireiden kuvauksesta tulee yhä inhorealisticempaa. Erikan limakalvojen haavaumia kuvataan tarkasti, samoin kuin hänen kokemaansa kipua, joka on niin voimakasta, että Erika menettää tajuntansa. Tajunnan menettäessään Erika kadottaa tietoisuutensa, eli hänelle tapahtuu se mitä hän on kaikkein eniten pelännyt, hänen olemassaolonsa on pelkästään ruumiillista. Erika ei pysty ajattelemaan rationaalisesti ja hän kokee, että koirapoika on läsnä hänen asunnossaan. Sairaus ja hallitsemattomat ruumiintoiminnot tekevät Erikasta ahdistuneen ja saavat hänet tiedostamaan oman kehonsa muutokset ja hajoamisen.

Erikan hallitsemattomasti muuttuva, kasvava ja vuotava keho tekee hänen olostaan niin vaikean, ettei hän keksi muuta helpotusta ahdistukseensa kuin matematiikan oppikirjojen lukemisen ja opiskelun. Sekä murrosikä että kuukautisten yllättävä alkaminen, jota kuvataan romaanin ensimmäisessä luvussa, muistuttavat Erikaa siitä, että hän on osa luontoa ja häneen vaikuttavat biologiset lainalaisuudet. Koska Erikan keho toimii hallitsemattomasti, hän tukeutuu matematiikkaan, joka on rationaalista ja loogista. Matematiikkaan keskittyminen kuvaa biologian ja ruumiillisuuden ja järjen ja rationaalisuuden vastakkainasettelua, joka toistuu romaanissa usein, myös koko teoksen nimessä. Murrosiän ja sukupuolitaudin kuvauksen kautta Erikan keho rinnastuu luontoon: hänen kehonsa on osa syntymän, kuoleman, sairauksien ja hajoamisen kiertokulkua.

4.3 Itsemurhayritys ja pommi-isku – hajoamisen lopputulokset

Tässä alaluvussa käsittelen sitä, miten ruumiillisuutta kuvataan silloin, kun Erika ylittää fyysisesti ja henkisesti hajoamispisteensä. Raiskaus, mielenterveysongelmat ja itsemurhayritys sysäävät Erikan pois tavallisesta, rutiininomaisesta elämästä. Lopulta Erikan mielenterveysongelmat ja Tomin vainoamisen aiheuttama ahdistus menevät niin pitkälle, että Erika suunnittelee itsemurhaa. Hän päättää toteuttaa suunnitelmansa sen jälkeen, kun on kirjoittanut itsemurhaviestin Annukalle, soittanut viimeisen kerran Emilialle ja palauttanut lainaamansa kirjat yliopiston kirjastoon. Kirjastossa Erika törmää Tomiin ja menee pois tolaltaan. Tuovi, joka on kirjastossa töissä, auttaa Erikaa pääsemään Tomista eroon ja rauhoittumaan ja tarjoutuu saattamaan Erikan kotiin. Erika menee Tuovin kanssa bussilla Lauttasaareen, mutta siellä hän karistaa Tuovin kannoiltaan ja lähtee kävelemään jäälle, lumipyryn keskelle.

Erika kävelee heikkoja jäitä kohti aikomuksenaan hukuttautua mereen. Tuovi hakee kuitenkin vanhempiansa kotoa sukset, lähtee etsimään Erikaa ja seuraa hänen jälkiään:

Hän huusi Erikaa. Jälkiä ei enää ollut, oli vain veden peittämää jäätä ja lumisadetta. Laukku painoi hänen kylkeään, siinä oli jotain turvallista, jotain tavallista, hän huusi uudelleen. Hän oli erottavinaan lumisateen lomassa liikettä, tumma poukkoileva hahmo. Hän liukui varovasti sitä kohti ja tunsu jään vavahduksen. Hän yritti peräännyä, tajusi, ettei onnistuisi, ja kyykistyi irrottamaan suksiaan. Ahne musta suu avautui hänen eteensä. Se tapahtui vailla dramatiikkaa: enemmän vaisu luisu kuin näyttävä syöksy läpi. Kylmä salpasi hengen, ja hän oli mikä tahansa eläin, vailla yhtään ajatusta tai sanoja, pelkkää vaistotoimintaa, kipua ja kuolemankauhua. (SJM, 325.)

Se minkä piti tapahtua Erikalle, tapahtuukin Tuoville, kun hän uppoaa avantoon. ”Tumma poukkoileva hahmo”, jonka Tuovi näkee lumipyryn seassa, on todennäköisesti musta koira, jonka myös Erika havaitsee, mutta joka tuntuu hänestä yliluonnolliselta ja epätodelliselta. Koiran voi ajatella symboloivan lähestyvää kuolemaa ja varoittavan Erikaa ja Tuovia siitä. Toisaalta koira myös houkuttelee sekä Tuovia että Erikaa kauemmas rannasta ja lähemmäs heikkoa jäätä ja hengenvaaraa. Naturalismissa kuvataan tyypillisesti tasapainottelua elämän ja kuoleman välillä (Rossi 2009a, 89). Kuolema siis

vetää sekä Erikaa että Tuovia puoleensa, vaikka Erikan tarkoituksena on ollut tehdä itsemurha, ja Tuovin tarkoituksena pelastaa hänet siltä. Tämän tilanteen kuvauksessa tulee esille se, että inhon vetovoiman lisäksi romaanissa kuvataan kuoleman vetovoimaa, vaikka ihmiset suhtautuvat siihen myös torjuvasti.

Kun Tuovi putoaa mereen, hän sulautuu luontoon konkreettisella ja fyysisellä tavalla. Tarve sulautua luontoon ja tulla osaksi sitä tulee tässä päätökseensä. Kylmyys vaikuttaa Tuovin kehon toimintaan ja ajatteluun niin, ettei hän enää kykene ajattelemaan rationaalisesti tai tekemään mitään muuta kuin toimimaan vaistojensa mukaan. Hengenvaarallinen kokemus muistuttaa hyvin paljon seksuaalisia kokemuksia, sillä Tuovi on jäisessä meressä räpiköidessään vaistojensa varassa, eikä pysty hallitsemaan omaa toimintaansa. Tilanne liittyy ajatukseen siitä, että seksuaalivietti ja kuolemankauhu ovat lähellä toisiaan (Maijala 2008, 248).

Erika kuulee Tuovin avunhuudot, konttaa lähelle avantoa ja pelastaa Tuovin sieltä kaulahuivinsa avulla. He pääsevät jäältä rantaan turvaan ja menevät Tuovin vanhempien kotiin, joka on tyhjillään, lämmittelemään ja toipumaan. Erika jää Tuovin luo yöksi, ja hengenvaarallinen kokemus lähentää heitä. Kun Annukka soittaa Erikalle ja Tuovi vastaa Erikan puhelimeen, kaikki ymmärtävät, että Annukka tuntee sekä Erikan että Tuovin, eli on heitä yhdistävä tekijä. Erikan itsemurhayritys muodostaa romaanissa sulkeuman, joka yhdistää Erikan ja Tuovin elämät toisiinsa.

Erikan masennus ja alavireisyys eivät kuitenkaan katoa. Hän on menettänyt paitsi puhekykynsä myös kaikkein arvostettavimman asian itsessään, kyvyn ajatella matematiikkaa ja luoda uusia tieteellisiä teorioita:

Erika tunsu jonkin tukalan romahtavan ylleen. Hän ajatteli, että osoittaisi järjestelmän epätäydellisyyden, sen että kaikki yleisössä perustivat ideansa hataralle pohjalle, aina olisi totuuksia, joita ei voisi johtaa matematiikan aksiomaattisesta perustasta käsin, pari tuhatta vuotta vaalittu ja koristeltu rakennelma hajoaisi epämuotoisiksi sirpaleiksi, vaikka sen yrittäisi koota mahdollisimman hyvin, kaikki palaset eivät sopisi yhteen. Oliko olemassa älyttömämpää projektia kuin matematiikan filosofia, hän ajatteli, ja toisaalta yhtä paljastavaa. Lopulta kaiken varmaksu ja kiinteäksi kuvitellun alta aukesi lietteinen letto, pelkkää upottavaa mutaa, mätänevää, mustaa maa-ainesta, hän ajatteli, näin pitkälle oli tultu, että hän halusi pilata kaiken, mikä oli hänelle rakasta. (SJM, 340–341.)

Hajoaminen näkyy katkelmassa hyvin konkreettisesti Erikan ruumiillisena kokemuksena, kun hän tuntee ”jonkin tukalan romahtavan ylleen”. Kehollinen kokemus yhdistyy ajatukseen siitä, ettei maailmaa voi selittää pelkästään rationaalisuuden avulla. Erika pohtii sitä, mille ajatuksille matematiikka perustuu ja pitää perustaa hatarana. Filosofien luoman tieteellisen ajattelun pohjalla on ”lietteinen letto” ja ”mätänevää, mustaa maainesta”. Suota kuvaavat ilmaukset liittyvät nestemäisiin asioihin, jotka ovat toistuneet romaanissa monesti aiemmin esimerkiksi ruumiintoimintojen kuvauksessa. Erikan ajatukset matematiikan epätäydellisestä perustasta yhdistyvätkin ruumiillisuuteen, eritteisiin ja kehon vuotamiseen. Naturalismin ajatus ruumiillisuuden tuhoavuudesta (Baguley 1990, 106) näkyy siis myös siinä, mitä Erika ajattelee matematiikasta kaikkien vaikeiden ruumiillisten kokemusten jälkeen.

Vuotaminen ei liity vain ruumiillisiin asioihin vaan myös koko Erikan maailmankuvan järkkymiseen: kun kiinteästä tulee nestemäistä, paljastuu se, ettei mikään ole pysyvää, eikä niin kehoa kuin tiedettäkään voi pitää varmana ja hallittavana järjestelmänä. Lisäksi avosuota tarkoittava *letto* yhdistyy maahan, aivan kuin Erikan Savitiellä sijaitseva lapsuudenkotikin. Mädäntyminen taas viittaa ruumiiseen ja kuolemaan, jotka ovat tyypillisiä naturalistisia teemoja.

Erika yrittää pitää kiinni tavastaan käsittää maailma rationaalisesti, mutta Annukka kyseenalaistaa hänen ajattelunsa:

Ei se sitä tarkota! Annukka sanoi luettuaan Erikan vaivoin muotoileman valituksen. Miksi somatisoitu sairaus olisi vähemmän todellinen ko vaikka viruksen aiheuttama? Vieläkö nää elät siinä keskenkasvuisessa kahtiajaossa, älä viitti olla naurettava. Tämä penkoi kirjoituspöydän laatikkoa ja toi Erikalle vanhan ja arvokkaan näköisen teoksen. *A Collection of Several Philosophical Writings of Dr Henry More*, luki kannessa punaisella ja mustalla. Annukka käski pitelemään sitä varoen. Erika pudisti päätään ja laski teoksen lattialle.

”Joskus sitä miettii miten olis käyny jos keskeiseksi ajattelijaksi oliski noussu More eikä Descartes”, Annukka sanoi. ”Siinä oli mies täysin järjen tuolla puolen, usko kummituksiin ja näkymättömään aineeseen. [- -]” (SJM, 342.)

Annukan mielestä Erikan kurkkukipu ja puhekyvyn menetys voivat johtua yhtä hyvin mielenterveyden järkkymisestä kuin fyysisestä sairaudesta. Vaikka Annukka on opiskellut matematiikkaa Erikan kanssa yhdessä, hän osoittaa, ettei tieteellinen ajattelu

sulje pois uskoa yliluonnollisiin asioihin ja ajoittaiseen rationaalisuuden hylkäämiseen. Annukka pyrkii näyttämään Erikalle tämän ajattelun heikkoudet. Erika ihailee Descartes'n filosofiaa, mutta Annukka keskittyy mieluummin Henry Moreen, joka on tunnustanut yliluonnollisten asioiden olemassaolon.

Erikan ruumiillinen oire johtuu henkisestä epätasapainosta, mikä kuvaa mielen ja ruumiin erottamatonta yhteyttä. Samalla puhekyvyn katoaminen on jälleen esimerkki siitä, miten ihminen on osa luontoa, sillä vaikka Erika haluaisikin, hän ei voi kohota järkensä avulla ruumiinsa yläpuolelle. Katkelmassa ja koko romaanissa vuorottelee kolme olemassaoloa kuvaavaa tasoa: eläimellinen, inhimillinen ja yliluonnollinen. Kolmen tason järjestys muistuttaa Freudin ajatusta ihmisen psyykeen vaikuttavasta idistä eli alitajunnasta, egosta eli tietoisesta minästä ja superegosta, yliminästä (Freud 1940, 458). Hajoaminen ajaa Erikan inhimilliseltä tasolta kohti eläimellistä ja saa hänetkin vähitellen uskomaan yliluonnolliseen.

Erika alkaa ymmärtää, ettei hän voi kontrolloida kehonsa toimintaa tai sen muuttumista:

Miten omituista olikaan olla siinä ja hengittää, aistia oma rusikoitu vartalonsa ja lattian kovuus. Hän tunnusteli peiton alla kylkiluitaan, lonkkia ja häpyluuta, jonka kumpu erottui alushousujen läpi. Sisäreisien ja nivusten iho oli vielä pehmeä, mutta se kävisi vuosi vuodelta ohuemmaksi. Häpyhuulet menettäisivät kimmoisuutensa, hänen vatsanpohjassaan munasarjat lakkaisivat kypsyttämästä elinvoimaisia sukusoluja, koko hänen kehonsa rapistuisi, alkaisi hajota.

Sormet hakeutuivat hivelemään alushousujen puuvillakangasta. Joskus nuorempana hän oli masturboinut itsensä joka ilta uneen. Nytkin hän aisti tutun kihelmöinnin, hermoratojen oksistossa kävi sähköinen havina, miksi hän oli kuvitellut, että yksikään ajatus voittaisi lihan, matematiikka ei ylittänyt hänen ruumistaan, se oli hänen ruumiinsa, ja vielä enemmän väärässä oli ollut Annukka universaalien matematiikkansa kanssa. Oli vain sattumanvarainen kehollinen ominaisuus, joka sammuisi sattumanvaraisten kehojen mukana, Erika ajatteli ja kosketteli itseään. Miten banaalia ja masentavaa. (SJM, 350.)

Katkelmassa kuvataan sitä, miten Erika havainnoi ruumiintoimintojen tapahtumista ja sitä, miten vanheneminen näkyy hänen kehossaan. Hajoaminen näkyy Erikan kehossa konkreettisella tavalla, eikä Erika voi estää ruumiinsa muuttumista – ja lopulta ”rapistumista” ja ”hajoamista”. Väistämättömän vanhenemisprosessin lisäksi Erika

kokee seksuaalisuuden hallitsevan häntä ja hänen kehoaan, eikä hän pysty torjumaan kiihottumisen tunnetta. Erika ymmärtää, ettei hän voi kontrolloida kehoaan, eikä rationaalisuus voi ylittää viettejä tai ruumiintoimintoja. Kun Erika ajattelee, että ”matematiikka oli hänen ruumiinsa”, hän käsittää kehonsa toimivan kuin algoritmi tai kone, tietoisesta ajattelusta riippumatta. Vaikka Erika on masentunut ja heikossa kunnossa myös fyysisesti, hänen kuvataan ajattelevan seksiä ja koskettelevan itseään, mikä kertoo viettien ja seksuaalisuuden vaikutuksesta ihmiseen. Biologiset lainalaisuudet ja eläinten kaltainen käytös jää jäljelle, kun ihminen ei ole enää mitään muuta.

Kun kerronnan fokalisoija häivytetään taka-alalle, ruumiillisuutta ei käsitellä enää vain Erikan ja Tuovin henkilökohtaisen, fyysisen näkökulman kautta, vaan sen avulla tarkastellaan ihmisten ja eläinten eroavaisuuksia ja yhtäläisyyksiä:

Sielun tuolla puolen alkavat kiusalliset samankaltaisuudet. Kipu laukaisee kaikissa selkärankaisissa määrätyt hormonaaliset ja välittäjäaineelliset vasteet. Niitä seuraa hengityksen tihentyminen, sykkeen nousu ja aktiivisuus samoilla aivoalueilla. Koska nämä fysiologiset reaktiot ovat lajista riippumatta hyvin samanlaiset, ei ole mitään syytä olettaa, etteikö myös kivun kokemus olisi sama tai että muutkaan perustavat tunteet, aggressio, kiihotus ja mielihyvä, olisivat ihmisen yksinoikeus.

Niiden osalta *Homo sapiensilla*, selkälökilla tai maailman viimeisellä pussihukalla ei ole suurta eroa.

Ja onhan totta, että ihminen on ainutlaatuinen olento muiden elollisten joukossa, olisi naurettava kiistää tätä.

Mutta niin on myös kampaeläin, kirahvi, kirjolohi tai sinisimpukka. (SJM, 270.)

Erityisesti Erika ajattelee olevansa rationaalinen toimija, joka voi ajattelullaan ylittää biologiset lainalaisuudet. Erika yrittää esimerkiksi hallita pelkojaan ja ahdistustaan tukeutumalla matematiikkaan, ja kumota ylikuonnollisten asioiden olemassaolon järkeilemällä ne pois. Ihmiskunta ylipäättään näyttäytyy romaanissa kohti tuhoa kulkevana joukkona, joka kuvittelee olevansa luonnon yläpuolella, mutta kun ihmisten tekoja tarkastellaan ulkoapäin, harhaluulo yliveritaisuudesta tulee kumotuksi. Katkelmassa kuvataan yksityiskohtaisesti ja biologisia termejä käyttäen, mikä eläimissä on samaa kuin ihmisissä. Samalla kuvataan sitä, mikä ihmisissä on samaa kuin eläimissä.

Ajatusprosessi muistuttaa darwinismia, joka on naturalistisen ajattelun taustalla oleva käsitys evoluution vaikutuksesta nykyihmisen käyttäytymiseen. Maailman viimeinen pussihukka toistuu niissä osissa, joissa fokalisoijana ei ole Erika tai Tuovi, ja

vertautuu Tuoviin: molemmat kiertävät pienessä asumuksessaan ympyrää ja tuntevat olevansa vankilassa. Pussihukalla ei ole jäljellä lisääntymiskumppaneita, Tuovi taas ei löydä romanttista rakkautta, vaikka etsii sitä monin eri tavoin. Tämän vertauksen avulla kuvataan sitä, että ihmisissä on eläimellisiä piirteitä, ja ruumiintoimintojen ja seksuaalisuuden kautta ne tulevat näkyviksi.

Kertojan esille tuoma ihmisten ja eläinten samankaltaisuus näkyy Erikan henkilökohtaisissa kokemuksissa, kun hänen on esimerkiksi vaikea puhua:

Erika yski ja yritti muotoilla ruutupaperille vastalauseen, muttei onnistunut, näemmä puhekyvyn menetys teki hänestä objektin alta aikayksikön. (SJM, 340.)

Erikalla on lapsuudesta asti vaikeuksia puhua ja ilmaista itseään. Pienenä lapsena hänen puheenkehityksensä viivästyi angiinan sairastamisen takia, ja sekä lapsena, teini-ikäisenä että aikuisena Erika on kärsinyt jonkinlaisesta sosiaalisesta ahdistuksesta ja kyvyttömyydestä ilmaista itseään, erityisesti kertoa omista tunteistaan. Kun Erika vilustuu pelastettuaan Tuovin avannosta sen jälkeen kun on yrittänyt itsemurhaa, hän ei moneen päivään saa sanaa suustaan, vaikka yrittää puhua Annukalle ja työnantajalleen, matematiikan laitoksen professorille. Kun hänen kehonsa ei toimi halutulla tavalla, hänestä tulee objekti ja hän menettää aktiivisen toimijuutensa.

Hajoaminen on näkynyt Erikan elämässä ja kehossa jo aiemmin hallitsemattomien ruumiintoimintojen kautta, mutta puhekyvyn hetkellisen menetyksen jälkeen Erika tuntee kadottavansa kaikki ihmisyytensä rippeet. Hän ei pysty ilmaisemaan tunteitaan tai kertomaan kivusta, eikä häntä erota eläimestä enää mikään. Raiskaus ja sen jälkeiset tapahtumat heikentävät Erikan henkistä ja fyysistä terveyttä. Erikaan vaikuttava hajoamisprosessi johtaa häntä kohti tuhoa, mutta myös ikään kuin inhimillisestä olennoista kohti eläimellistä.

Pohdiskelevissa katkelmissa, jossa fokalisoija ei ole Erika tai Tuovi, kuvataan myös vuotamista:

Ruumiin rajat ovat epämääräiset, täynnä vuotokohtia. Me haukomme happea ja hiilidioksidia, me syömme, juomme, virtsaamme ja ulostamme, eritämme hikeä, spermaa ja kuukautisverta. Tietoisuus syntyy tiedostamattoman liassa, hermosto saa alkunsa suolistossa ja kulttuuri luonnossa.

Jokainen uskonnollinen tai poliittinen johtaja, pedagogi, siivooja ja sihteeri tietää, kuinka tärkeää on ylläpitää rajoja. Paikkaamme kehojemme hämäryyttä kielloin ja määräyksin, säätelemme, mikä on oikea tapa syödä, ulostaa, menstruoida, harrastaa seksiä. Maallistuneinkin sääntöjen kaihtaja välittää siitä, mitä hänen kanssaihmisensä pitävät puhtaana, sillä viime kädessä ruumiin rajat ovat yhteisön rajoja, ne määrittävät, keitä me olemme ja keitä emme ole. (SJM, 350.)

Vuotaminen ja eritteet kuvaavat ihmisen ja eläinten samankaltaisuutta ja sitä, miten ihminen on hyvin konkreettisella tavalla osa luontoa hengittäessään happea tai erittäessään esimerkiksi hikeä. ”Meistä” eli ihmisistä puhuva kertojaääni muistuttaa, että eritteisiin ja kehon toimintaan liitetty häpeä on yksi vallankäytön muoto. Ruumista ja mieltä ei voi erottaa toisistaan, ja ruumiin rajat ovat paitsi yhteisön, myös ihmisyyden rajoja. Häpeän avulla voidaan luoda normeja ja erottaa yhteisöstä ne, joiden ei haluta kuuluvan joukkoon:

Keskiajan kristittyjen taikausko voi näyttää meistä naurettavalta, mutta myös moderneina aikoina eläin sijoitetaan mielellään ihmisiin, joita pidetään toisina: naisiin, muukalaisiin, poikkeaviin ja yhteisön ulkopuolelle suljettuihin. Eläimet taas saavat kantaa ajattelussamme ruumiillisuutta, pahuutta ja kuolemaa, pimeitä tympeitä ominaisuuksia. (SJM, 379.)

Toiseuttaminen jakaa yhteisön ”meihin” ja ”niihin” – ihmisiin jotka sopivat normeihin ja toisiin, jotka rikkovat niitä. *Seksistä ja matematiikasta* -romaanissa toisia voisivat olla ainakin Erikan pikkusisko Emilia kehitysvammaisuutensa takia ja Tuovi transsukupuolisuutensa takia. Molemmat asiat ovat voimakkaasti kehollisia. Emilian kuvataan olevan kömpelö, hän ei esimerkiksi pysty ajamaan muuta kuin kolmipyöräistä polkupyörää (SJM, 66). Tuovi taas yrittää litistää rintojaan murrosiässä, kun kehon muuttuminen ahdistaa häntä (SJM, 245), ja myöhemmin hän käy läpi sukupuolenkorjausprosessin. Romaanin viidennessä osassa käy ilmi, että Erikan ja Emilian edesmennyt eno on ollut kehitysvammainen ja Erikan isovanhemmat ovat laittaneet poikansa hoitolaitokseen, jossa hän on kuollut nuorena. Enon peitelty tarina antaa selityksen koirapojalle, josta tulee ylisukupolvisten salaisuuksien ja traumojen symboli.

Sekä kehitysvammaisia että transsukupuolisia on syrjitty ja eristetty yhteisöistä kauan, mikä näkyy myös siinä, miten muut ihmiset suhtautuvat Emiliaan ja

Tuoviin. Emiliaa esimerkiksi kohdellaan kuin lasta vielä silloinkin, kun tämä on aikuinen, ja Tuovin perhe ei haluisi tunnustaa, että Tuovi on mies eikä nainen. Tieteellisen kertojaaänen mielestä ”eläin sijoitetaan mielellään ihmisiin, joita pidetään toisina”. Emilian keskivertoa alemman älykkyydosomäärän (SJM, 67) takia on helppo ajatella hänen olevan vähemmän kyvykäs kuin muut ihmiset, ja tästä voidaan tehdä peruste syrjinnälle. Tuovi taas tekee transsukupuolisuudellaan näkyväksi normin kahdesta sukupuolesta, joilla on tietynlaiset kehot. Muiden ihmisten, esimerkiksi Tuovin perheenjäsenten, on vaikea hyväksyä sitä, että Tuovi rikkoo olemassaolollaan sitä normia, johon he ovat perustaneet maailmankuvansa.

Toiseuttaminen kohdistuu myös vanhuksiin. Romaanin loppupuolella Erikan mummo kuolee, ja Erika joutuu palaamaan lapsuudenkotiinsa mummon hautajaisten takia. Isoisä, joka on Erikan lapsuudessa kannustanut ja auttanut tätä matemaattisissa pyrkimyksissä, on sairastunut dementiaan ja kärsii muistakin ruumiillisista oireista:

Rehtori mumisi jotain, mistä Erika ei saanut selvää. Tämän paksut kulmakarvat olivat kurtussa, mutta muuten kasvot olivat ilmeettömät, hieman liian rennot. Pisara pusertui esiin verestävän alaluomen nurkasta, se otti vauhtia Rehtorin etukenosta asennosta, vierinenäntartta pitkin ja tippui hankeen. Älä, Erika ajatteli, minä en kestä, en osaa, en halua. Hän tuijotti maata ja tajusi, että sinne valui jotain muutakin, kellertävät läikät porasivat reikiä lumeen ja kasvoivat Rehtorin housunlahkeesta tihkuvaksi tasaiseksi vuodoksi. (SJM, 386.)

Mummon hautajaisissa isoisä laskee alleen avoimen haudan äärellä, ja Erikan täytyy huolehtia hänestä. Rehtorin henkilöahmossa näkyy ruumiillisuuden yliote ja kyvyttömyys hallita ruumiintoimintoja, aivan kuten Erikassakin. Rehtori on ollut aiemmin rationaalinen ja tieteeseen uskova ihminen, täysin vastakkainen henkilöahmo kuin Erikan uskovainen isoäiti. Järkipärsyydestä ei kuitenkaan ole mitään jäljellä, kun dementia ja virtsankarkailu alkavat hallita Rehtoria, minkä avulla kuvataan jälleen mahdotonta yritystä kontrolloida kehoa tai omaa elämää matematiikan tai järjen avulla.

Tässäkin katkelmassa tunteita kuvataan ensisijaisesti fyysisten reaktioiden kautta. Erikaa inhottavat Rehtorin tunteiden ilmaisu ja silmänurkasta valuvat kyöneleet, mutta vielä enemmän tämän kontrolloimattomat ruumiintoiminnot. Sekä Rehtorin kyöneleet että virtsa sekoittuvat lumihankeen, samoin kuin Erikan kyöneleet

sekoittuvat kasvoille satavaan lumeen romaanin ensimmäisessä luvussa. Eritteiden ja lumen yhteys kuvastaa ihmisen ja luonnon yhteyttä, ihmisen sulautumista luontoon.

Romaanin toiseksi viimeisen osan otsikko on: ”Kuudes osa, jossa esitellään joitain peruuttamattomia virheitä.” (SJM, 423.) Kertoja kuvailee esimerkiksi tiettyjen eläinlajien, kuten pussihukan, sukupuuttoon johtaneita tapahtumia. Naturalismissa kiihtyvän hajoamisen prosessi ei jatku ikuisesti, vaan päättyy yleensä tuhoon (Rossi 2009a, 89). Romaanin kuudes osa on siis luonteva päätepiiste kaikille edellä kuvatuille romahduksen ja tuhon kehityskuluille. Osan viimeinen luku, ”Virhe 7” (SJM, 444–453) kuvaa onnettomuutta, johon Erika, Emilia, Tuovi ja Annukka joutuvat taidegalleriassa, jossa järjestetään Annukan valokuvanäyttelyn avajaiset. Näyttelyn otsikko on ”Maailma ilman ihmistä”, joka sitoo yhteen romaanissa aiemmin esiin tulleita maailmanloppuun ja ihmisten ja eläinten joukkotuhoon liittyviä aiheita. Näyttelyssä on valokuvia ihmisistä ja luonnosta, ja Erika ajattelee katsellessaan teoksia, että ne on luotu ”noudattaen erilaisia tuhoamiskäytäntöjä” (SJM, 446). Hän ymmärtää valokuvia katsoessaan, että Annukka on kuvien kehittämisen jälkeen rypistänyt paperin, ottanut siitä uudestaan kuvan, kastellut kuvia ja antanut niiden homehtua. Valokuvissa esiintyy ihmisiä, joiden kanssa Annukka on harrastanut seksiä. Seksuaalisuuden tuhoavuus ja hajoamisprosessien päätepiiste nousee valokuvista selkeästi esille.

Näyttelyn avajaisia kuvataan Erikan fokalisaation kautta. Galleriassa on hänen mielestään pahaenteinen tunnelma, ja hänelle tulee epämiellyttävä olo, kun hän huomaa olevansa itse yhdessä Annukan valokuvista. Erika, Emilia ja Tuovi menevät käymään ulkona ja keskustelevat dinosauruksista ja asteroidista, joka tuhosi ne. Keskustelu on kuin ennustus tulevasta tuhosta. Erikan ahdistus muuttuu voimakkaammaksi, kun hän huomaa, että Tom lähestyy galleriaa ja kävelee sen ovesta sisään. Tämän jälkeen Tom räjäyttää galleriassa pommin. Erika, Emilia ja Tuovi seuraavat järkyttäviä tapahtumia ikkunan takaa. Luvun lopussa oleva kuvaus räjähdyksestä, galleriassa olevasta väkijoukosta ja Annukan järjestämästä performanssista sisältää absurdeja piirteitä. Erika näkee välähdyksiä esimerkiksi susipuvuista ja teddykarvaisista kokopuvuista ja ”irvokkaista” kasvomaalauksista (SJM, 452). Erika aavistaa, mitä on tapahtumassa, mutta ei pysty estämään tapahtumien kulkua. Performanssi muuttuu juuri ennen räjähdystä epätodelliseksi, niin ettei Erika tai lukija pysty erottamaan, mitä tapahtuu oikeasti ja mikä on Erikan kuvitelmaa. Luku päättyy pommin räjähdykseen:

Erika katsoi takaisin sisään ja näki kasvojen vääristyvän naurusta, raidallinen susi jahtasi pulskaa jyr sijää, linnut räpiköivät kuin olisivat paritelleet, hevonen veti hämmentyneitä katsojia mukaan piiritanssiin. Annukka ja sinitakkinen poika takertuivat toisiinsa kiihkeästi kuin elokuvissa. Silloin Tuovi huusi ja heittäytyi Erikaa päin, Erika kirkkaisi ja kaatui, hänen olkapäätään sattui, Tuovin vartalo rusensi hänet asfalttiin, ja samassa paineaalto humahti heidän ylleen kuumana ja ylivoimaisena, maa tärisi, asteroidi, Erika ajatteli, tuomiopäivä, ja kaiken täytti valtava tuhoisa valkeus. (SJM, 453.)

Räjähdyksen kuvauksessa kerronnan referentiaalisuus ylitetään ja kerronnasta tulee absurdia, jopa karnevalistista. Erikan kuvataan näkevän omituisesti käyttäytyviä eläimiä hetkellisinä näkyinä, jotka vilisevät hänen silmiensä edessä. Lisäksi hän näkee sinitakkisen pojan, joka näyttää Annukalta. Annukka on aiemmin kertonut, että poika on hänen kuollut lapsuudenystävänsä, eli poika ei voi olla oikeasti galleriassa. Räjähdyksessä kuolee useita ihmisiä, ja heidän joukossaan Annukka. Yliluonnollisen näyn voi siis ajatella olevan juuri ennen kuolemaa ilmestyvä varoitus tai ennusmerkki. Kuten Erikan ja Tuovin harhaillessa jäällä, myös tässä kohtauksessa on haukkuva koira, jota voi pitää varoituksena kuolemasta. Pommin räjähdykseen on liittynyt ennustusmaisia viitteitä romaanin alusta asti: Erika ja Tuovi ovat esimerkiksi ajatelleet maailmanloppua, dinosauruksia ja asteroideja ja he molemmat ovat kohdanneet tuomiopäivästä puhuvia Jehovan todistajia. Ennustukset käyvät toteen räjähdyksen tapahtuessa, ja Erika ajatteleekin paineaallon iskiessä sekä asteroidia että tuomiopäivää, kahta vaihtoehtoista maailmanloppua, joista toinen on luonnontieteellinen ja toinen uskonnollinen.

Räjähdyksen kuvaus on yksi esimerkki siitä, miten romaanissa ylitetään realismin ja todentunnon luomisen rajat ja kuvataan epätodellisia, jopa yliluonnollisia kokemuksia. Pommi-isku on absurdi, epätodellisen ja epäluonnollisen tuntuinen tapahtuma, mutta se on myös päätepiste kaikille hajoamisen ja tuhoutumisen prosesseille, joita edellisissä luvuissa on kuvattu. Mielen terveyteen, seksuaalisuuteen, ruumiillisuuteen, koko elämään ja ympäröivään maailmaan liittyvä hajoaminen tulee näin päätökseensä – ainakin osittain, sillä Erika, Emilia ja Tuovi jäävät onnettomuudesta henkiin. Epämiellyttävät tunteet ja kokemukset purkautuvat usein katharsikseen (Rossi 2015, 11). Pommi-iskua ja siitä selviämistä voi pitää katarttisena kokemuksena, joka laukaisee kaikki edeltävät vaikeat kokemukset ja puhdistaa niistä.

Onnettomuuden jälkeen Erika, Emilia ja Tuovi viettävät aikaa Tuovin perheen saaristomökillä. He yrittävät toipua traumasta ja Annukan menettämisestä.

Hallitsemattomat ruumiintoiminnot, omaa kehoa kohtaan koettu inho ja yliluonnollisen pelko ovat seuranneet Erikaa läpi hänen elämänsä. Taidegalleriassa sattuneen räjähdysten ja Annukan kuoleman jälkeen Erika löytää kuitenkin jonkinlaisen rauhan näiden asioiden kanssa, kun Annukka ilmestyy hänelle kummitusmaisena hahmona:

Olennon läsnäolo ei kuitenkaan tuntunut yksinomaan pahantahtoislta. Joskaan ei erityisen hyväntahtoislta. Annukka. Yhtäkkiä hän tiesi hallusinaation varmuudella, että juuri Annukka nojasi hänen selkäänsä punaisessa mekossaan, kasvot ja hiukset sellaisina kuin aina, kummituksenkalpeina. Tämä veti peittoa hänen yltään, lasi käden hänen paljaalle olalleen, lähelle leikkausarpea. Kosketus oli viileä ja kevyt, homeomorfisia, hän muisti Annukan sanoneen. Nää ja mää ollaan samanlaisia. He olivat menneet kohti ajattelunsa rajoja, kohti pimeyttä ja epämääräisyyttä, ja nyt se oli heidän ympärillään tiheämpänä kuin koskaan ennen. (SJM, 464.)

Aiemmin Erika olisi todennäköisesti yrittänyt järkeillä yliluonnollisen kokemuksen pois ja keksiä sille rationaalisen selityksen. Nyt, viettäessään viikonlopun saaristomökillä Tuovin ja Emilian kanssa hän ei kuitenkaan enää kyseenalaista kummallista havaintoa Annukan läsnäolosta, vaan hyväksyy sen. Annukan vuosia aiemmin mainitsema homeomorfisuus tarkoittaa kahden erilaiselta näyttävän kappaleen tai olennon samankaltaisuutta⁵. Käsite kuvaa sitä, miten Erika ja Annukka ovat erilaisista luonteenpiirteistään ja ajatusmaailmoistaan huolimatta samanlaisia. Erika on mennyt kohti ajattelun rajoja matematiikan, Annukka taiteen avulla. Vaikka Erika on romaanin maailmassa lopussa elossa ja Annukka on kuollut, he voivat silti molemmat olla tietyllä tasolla olemassa. Erikan kokemus Annukan läsnäolosta tekee tästä olemassaolevan, vaikka tällä ei ole samanlaista, reaali maailmassa olemassa olevaa kehoa kuin Erikalla. Homeomorfisuuden voi ajatella kuvaavan myös ihmisen ja eläinten yhteneväisyyttä. Olemassaolon kolme tasoa, eläimellinen, inhimillinen ja yliluonnollinen liukuvat lähemmäksi toisiaan, ja niiden väliset rajat hälvenevät.

Annukan ilmestymisen jälkeen Erika ei saa enää nukutuksi, vaan nousee ylös ja yrittää koota ajatuksiaan:

⁵ Wikipedia: Homeomorfisuus. Viitattu 15.9.2020. <https://fi.wikipedia.org/wiki/Homeomorfismi>

Hän palasi makuuhuoneeseen, istuutui nojatuoliin ja yritti rauhoittua ottamalla kynän ja ruutuvihon. Hän tuijotti sivua, jolle ei ollut onnistunut tekemään yhtään merkintää, hän ajatteli Annukkaa, tämän matemaattisia vertauksia ja sekavaa puhetta vuotavista järjestelmistä. Hän aisti välähdyksen laakeasta, hahmottomasta maisemasta. Hän sulki silmänsä ja koetti nähdä tarkemmin. Tyhjästä alkoi avartua jotain. (SJM, 465.)

Kaikkien vaikeuksien jälkeen Erika alkaa vihdoinkin toipua ja pystyy taas ajattelemaan matematiikkaa näkemättä jotain muuta kuin tyhjää ja valkoista. Erikan saa uuden idean muistellessaan Annukan ajatuksia ”vuotavista järjestelmistä”. Vuotaminen on aiemmin ollut Erikan elämässä yhteydessä vain kehoon ja ruumiintoimintoihin, ja Erika on yrittänyt torjua näihin asioihin liittyvät ajatukset mielestään. Nyt vuotamisesta tulee kuitenkin avain uudentyläiselle matemaattiselle mallille, jota Erika alkaa kehitellä. Murrosiän, kuukautisten ja muiden kehoon vaikuttavien muutosten kohdalla Erika on kokenut valtavaa inhoa ruumiillisuutta kohtaan, koska hän on halunnut säilyttää kuvan itsestään rationaalisenä toimijana, johon ruumiintoiminnoilla ei ole vaikutusta. Hyväksyessään lopulta sen, ettei järki koskaan voi ylittää ruumista hän pääsee kuitenkin viimein yli vaikeuksistaan ajatella matematiikkaa. Erika ymmärtää, että menemällä kohti ajattelun rajoja, kaikkein inhottavimpia ja pelottavimpia asioita, hän voi löytää ratkaisuja sillä järkipärisellä alueella, jota pitää omanaan. Ruumis ja mieli eivät olekaan toistensa vihollisia, vaan voivat toimia yhteistyössä.

Ruumiillisuuden kuvauksessa ruumiintoiminnot ja kehon muutokset asettuvat vastakkain rationaalisen ajattelun kanssa. Biologian vaikutus ihmisen toimintaan ja kehon luonnolliset muutokset vaikuttavat henkilöahmojen mielestä epäluonnollisilta. Ruumiillisuuden kuvauksella tuodaan kuitenkin romaanissa esille sitä, että ihminen on osa luontoa, eikä voi asettua sen yläpuolelle. Ihminen ei voi hallita luontoa tai biologian vaikutusta itsessään, eikä myöskään ympäröivää luontoa. Ruumiillisuuden kokemus lähenee joissain kohdissa yliluonnollisia kokemuksia, ruumiillisuus allegorisoituu ja henkilöahmot kokevat vieraantumista omasta kehostaan.

Konkreettiset tapahtumat, kuten ruumiintoiminnot ja eritteiden vuotaminen liittyvät laajempiin viittaussuhteisiin. Erikan kuukautisten alkaminen etuajassa tai ensimmäiseltä seksikumppanilta saatu sukupuolitauti ovat henkilökohtaisia katastrofeja, joiden kuvataan tuntuvan Erikasta hirveiltä. Öljyn valuminen tankkerista Itämereen taas on ympäristökatastrofi, jonka ihmiset ovat aiheuttaneet, mutta jota he eivät

voi sen tapahtumisen jälkeen enää hallita. Ylemmydentuntoinen kuvitelma siitä, että luonnon voisi valjastaa omaan käyttöönsä, koituu siis ihmisten kohtaloksi.

5 Loppupäätelmät

Seksistä ja matematiikasta -romaani on hybridinen teos, jossa näkyy piirteitä monista eri kirjallisuuden tyylilajeista. Naturalismin ohella teoksessa on esimerkiksi maagisen realismin elementtejä, modernismiin liittyvää sivullisuuden ja ulkopuolisuuden kuvausta ja esseemäisiä kerrontatapoja. Naturalistiset piirteet tulevat esille erityisesti arjen, seksuaalisuuden ja ruumiillisuuden kuvauksessa läpi teoksen, mutta nekin muuntavat romaanin naturalismia ja koettelevat sen rajoja. Esimerkiksi Erikan ajatukset kehosta epämääräisenä ”mössönä” eivät kuvaa kehon ulkonäköä tarkasti tai todentuntuun pyrkien, vaan kuvauksessa ylitetään referentiaalisuuden raja.

Arki on romaanissa yksitoikkoista, monotonista ja ilotonta. Henkilöhahmot kokevat ulkopuolisuuden, epäonnistumisen ja ahdistuksen tunteita, eivätkä näe tulevaisuudessa toivoa. Romaanissa keskitytään henkilöhahmojen henkilökohtaisen elämän kuvaukseen, mutta toivottomuutta aiheuttavat myös ilmastonmuutoksen uhka ja ympäristökatastrofit. Rutiininomaisen elämän kuvataan olevan tymeää ja toisteista, mutta toisaalta samanlaisina toistuvat päivät voivat tuntua helpottavilta kaaoksessa olevan maailman keskellä.

Luvuissa 3 ja 4 tuli esille se, että seksuaalisuuden ja ruumiillisuuden kuvaus romaanissa allegorisoituu, mutta myös arjen kuvauksen voi ajatella olevan allegorista siinä mielessä, miten se liittyy Erikan matemaattisen tapaan hahmottaa maailmaa. Erika näkee esimerkiksi lapsuuden kokemuksensa ”huonosti integroituina” muistoina ja elämänsä teini-iässä ja nuoruudessa suorana, jolla on ”pituus vailla leveyttä” (SJM, 81), eli tapahtumaköyhänä ja toisteisena. Aikuisena Erikan arkipäivät Saksassa toistuvat samankaltaisina, mikä rauhoittaa häntä yllättävien kriisien kohdalla, kuten silloin kun hänen kuukautisensa alkavat etuajassa. Toisteinen ja monotoninen arki alkaa kuitenkin tuntua Erikasta ahdistavalta, kun hän palaa Suomeen, alkaa kärsiä mielenterveysongelmista ja menettää kykynsä tutkia matematiikkaa.

Matematiikan kautta muutoksen Erikan elämässä voisi siis hahmottaa niin, että hänen arkensa on aluksi ollut rutiininomaista ja luotettavan samanlaista, algoritmin lailla toistuvaa, mutta Tom on ikään kuin tuntematon muuttuja, joka tekee Erikan elämästä sekavaa ja epäjärjestelmällistä. Arjesta tulee häilyvää ja siitä on vaikea saada otetta. Epämääräisen ja ahdistavan arjen kuvauksen avulla romaanissa käsitellään sitä, mihin henkilöhahmot voivat romaanissa luottaa: voiko huomisen ajatella sujuvan

samalla tavalla kuin tämän päivän yhtä varmasti kuin tietää, että aurinko nousee joka päivä? Mitä jos tämä luottamus katoaa? Miten ennustamattomat tapahtumat vaikuttavat elämän kulkuun?

Seksuaalisuutta ja seksiä kuvataan romaanissa yksityiskohtaisesti ja peittelemättä. Seksi on romaanissa usein epämiellyttävää ja voi aiheuttaa häpeää ja tuntua kielletyltä. Henkilöhahmot kokevat häpeää esimerkiksi inhottavina pidetyistä asioista kiihottumisesta, mikä liittyy naturalismissa usein kuvattuun inhon vetovoimaan. Ihmisten seksuaalinen käytös on eläimellistä ja taantunutta. Seksuaalisuuden kuvaus on myös allegorista, kun seksiä harrastaviin ihmisiin yhdistyy mielikuvia esimerkiksi parittelevista linnuista. Ihmiset yrittävät toimia rationaalisesti, mutta seksuaalivietti hallitsee heitä, mikä muistuttaa kristinuskon käsitystä seksuaalisuuden vaarallisuudesta.

Myös ruumiillisuutta ja ruumiintoimintoja käsitellään romaanissa suorasukaisesti. Ruumiintoiminnot ja kehon muutokset aiheuttavat henkilöhahmoille ahdistusta, koska he eivät voi kontrolloida niitä. Ruumiillisuuden kuvaus myös allegorisoituu, minkä avulla tuodaan esille laajempia viittaussuhteita ja ihmisen suhdetta luontoon. Kehon hallitsematon muuttuminen ja kontrolloimattomat ruumiintoiminnot kuvaavat sitä, että ihminen ei voi hallita luontoa ja että biologia vaikuttaa ihmisen toimintaan. Rationaalisen ajattelun ja ruumiillisuuden vastakkainasettelulla kuvataan sitä, että keho vaikuttaa ihmiseen enemmän kuin mieli.

Olen pohtinut edellisissä luvuissa sitä, voiko romaanissa tulkita olevan muiden naturalististen piirteiden lisäksi myös kokeellinen asetelma. Arjen, seksuaalisuuden ja ruumiillisuuden kuvauksen perusteella voisi päätellä, että romaanissa tarkastellaan sitä, miten ihmiset selviytyvät vaikeissa olosuhteissa, joihin he eivät voi itse vaikuttaa. Seksuaalinen väkivalta, sairaudet, mielenterveysongelmat, yksinäisyys ja sydänsurut sysäävät henkilöhahmoja kohti romahdusta, eivätkä he voi itse hallita oman elämänsä kehityskulkuja. Romaanin esseemäisen kerronnan ja kertojajäänen voi ajatella olevan yksi kokeellisen asetelman tarkkailijoista. Toisaalta Erika ja Tuovi edustavat itsekin luonnontieteellistä näkökulmaa, ja havainnoivat maailmaa matematiikan ja biologian kautta.

Romaanissa on seitsemän osaa, mikä herättää mielikuvan Raamatun luomiskertomuksesta, joka tapahtuu seitsemässä päivässä. Romaanin seitsemässä osassa ei kuitenkaan kuvata uuden syntymistä, vaan vanhan tuhoutumista: sekä ihmiset että ympäröivä luonto ovat vaarassa kuolla ja tuhoutua. Romaania voisikin nimittää luomiskertomuksen sijaan tuhoutumiskertomukseksi, vaikka se ei päätykään täyteen

hävitykseen. Ihmisten joukkotuhoon viitataan esimerkiksi romaanin viimeisen osan otsikossa, joka on: ”Seitsemäs osa, jossa kuvitellaan maailma ilman ihmistä.” (SJM, 455.) Nykynaturalismi ei *Seksistä ja matematiikasta* -romaanin ja tämän tutkielman perusteella keskity pelkästään ihmisyhteisön ongelmien kuvaamiseen, vaan ihmisen ja luonnon välisen suhteen tutkimiseen sekä ihmisten henkilökohtaisen elämän että koko ihmiskunnan toiminnan kannalta. Aihe on ajankohtainen ilmastonmuutoksen ja joukkosukupuuton kiihtymisen takia.

Naturalismi voi siis liittyä kaunokirjallisuudessa esimerkiksi ekokriittiseen tai posthumanistiseen kirjallisuuteen. Tulevaisuudessa voisi tutkia esimerkiksi sitä, pyritäänkö ihmisten ympäristölle aiheuttamaa tuhoa tuomaan esille juuri naturalistisen kirjallisuuden kautta. Käytetäänkö esimerkiksi inhon ja inhottavien asioiden kuvaamista ekokriittisessä ja ilmastonmuutoksen torjuntaan liittyvässä kirjallisuudessa siksi, että se herättäisi lukijoissa tunnekokemuksia ja vaikuttaisi heidän toimintaansa? Entä mitä muita kirjallisuuden lajeja tai piirteitä naturalismiin nykykirjallisuudessa tyypillisesti yhdistyy?

Seksistä ja matematiikasta -romaanin naturalistiset piirteet koettelevat naturalismin rajoja esimerkiksi yliluonnollisten ilmiöiden tai arjen ja ruumiillisuuden vieraannuttavan kuvauksen kautta. Toisaalta yliluonnollisuuden kuvaus rinnastuu alkukantaisuuteen, kun romaanissa kuvataan esimerkiksi arvaamattomien tapahtumien aiheuttamia pelkoja ja omien ruumiintoimintojen aiheuttamaa ahdistusta. Romaanissa ei siis jatkuvasti pyritä todentuntuun, mutta toisaalta voi ajatella, että siinä pyritään kuvaamaan 2010-luvun todellisuutta, joka on monella tavalla pirstaleinen, uhkaava ja hämmentävä. Ilmastonmuutos johtuu kiistatta siitä, että ihmiset ovat koetelleet luonnon kantokyvyn rajoja. Luonto on kuitenkin myös ihmisissä itsessään, ja sen vaikutukset ovat ihmisen hallinnan ulottumattomissa.

Lähteet

Kaunokirjallisuus:

RAUMA, IIDA 2015: *Seksistä ja matematiikasta*. Gummerus. Helsinki.

Tutkimuskirjallisuus:

AUERBACH, ERIC 1992 (1946): *Mimesis. Todellisuudenkuvaus*. SKS, Helsinki.

BAGULEY, DAVID 1990: *Naturalist Fiction. The Entropic Vision*. Cambridge University Press, Cambridge.

FOWLER, ALASTAIR 1982: *Kinds of literature: An introduction to the theory of genres and modes*. Oxford [England]: Clarendon.

FREUD, SIGMUND 1964 (1940): *Johdatus psykoanalyysiin*. Gummerus, Jyväskylä.

FURST, L. R. & SKRINE, P. N. 1971: *Naturalism*. London: Methuen.

GENETTE, GÉRARD 1992: *The architext : an introduction*. Berkeley: University of California Press.

HENNIG, R., JONASSON, A., & DEGERMAN, P. 2019: *Nordic narratives of nature and the environment : ecocritical approaches to Northern European literatures and cultures*. Lexington Books, an imprint of The Rowman & Littlefield Publishing Group, Inc.

MAIJALA, MINNA 2008: *Passion vallassa. Hermostunut aika Minna Canthin teoksissa*. SKS, Helsinki.

PELTONEN, MILLA 2008: *Jälkirealismen ehdoilla. Hannu Salaman Siinä näkijä missä tekijä ja Finlandia-sarja*. <https://www.utupub.fi/handle/10024/40126>. Väitöskirja, ilmestynyt vain internetjulkaisuna.

ROSSI, RIIKKA 2009a: *Särkyvä arki. Naturalismin juuret suomalaisessa kirjallisuudessa*. Helsinki University Press, Helsinki.

ROSSI, RIIKKA 2009b: *Tule takaisin, väärinymmärretty realismi! Kritiikki: Nuoren voiman kirjakatsaus, nro 1*. Nuoren voiman liitto, Helsinki.

ROSSI, RIIKKA 2015: *The Allure of Disgust: Rural Decadence in Zola's La Terre*. http://aizen.zolanaturalismassoc.org/excavatio/articles/v25/PDF3_FRossi.pdf

ROSSI, RIIKKA 2017: Writing Disgust, Writing Realities. The Complexity of Negative Emotions in Émile Zola's *Nana*. Teoksessa I. Jandl, S. Knaller, S. Schönefellner, & G. Trockner (toim.) *Writing Emotions : Theoretical Concepts and Selected Case Studies in Literature* (Sivut 277–294). Bielefeld: Transcript Verlag.

https://www.jstor.org/stable/j.ctv1wxt3t.18?seq=1#metadata_info_tab_contents

SHERINGHAM, M. 2006: *Everyday life: Theories and practices from surrealism to the present*. Oxford University Press, Oxford; New York.

VAITTINEN, PIRJO 1988: *Pohjoismainen ja suomalainen realismi*. Oulun yliopisto, Oulu.

ZOLA, ÉMILE 1910: *Les romanciers naturalistes: Balzac, Stendhal, Gustave Flaubert, Edmond et Jules de Goncourt, Alphonse Daudet, les romanciers contemporains*. Eugène Fasquelles, Pariisi.